

MATERIAŁY
XII MIĘDZYNARODOWEJ
NAUKOWI-PRAKTYCZNEJ KONFERENCJI

«NAUKOWA PRZESTRZEŃ
EUROPY - 2016»

07-15 kwietnia 2016

Volume 6
Historia
Filozofia
Politologia
Psychologia i socjologia

Przemysł
Nauka i studia
2016

Wydawca: Sp. z o.o. «Nauka i studia»

Redaktor naczelna: Prof. dr hab. Sławomir Górniak.

Zespół redakcyjny: dr hab. Jerzy Ciborowski (redaktor prowadzący), mgr inż. Piotr Jędrzejczyk, mgr inż. Zofia Przybylski, mgr inż. Dorota Michałowska, mgr inż. Elżbieta Zawadzki, Andrzej Smoluk, Mieczysław Luty, mgr inż. Andrzej Leśniak, Katarzyna Szuszkiewicz.

Redakcja techniczna: Irena Olszewska, Grażyna Klamut.

Dział sprzedaży: Zbigniew Targalski

Adres wydawcy i redakcji:

37-700 Przemyśl, ul. Łukasińskiego 7

tel (0-16) 678 33 19

e-mail: praha@rusnauka.com

Druk i oprawa:

Sp. z o.o. «Nauka i studia»

Cena 54,90 zł (w tym VAT 22%)

Materiały XII Międzynarodowej naukowo-praktycznej konferencji «Naukowa przestrzeń Europy - 2016» Volume 6. Historia. Filozofia. Politologia. Psychologia i socjologia.: Przemyśl. Nauka i studia - 112 str.

W zbiorze ztrzymają się materiały XII Międzynarodowej naukowo-praktycznej konferencji «Naukowa przestrzeń Europy - 2016». 07-15 kwietnia 2016 po sekcjach: Historia. Filozofia. Politologia. Psychologia i socjologia.

Wszelkie prawa zastrzeżone.

Żadna część ani całość tej publikacji nie może być bez zgody

Wydawcy – Wydawnictwa Sp. z o.o. «Nauka i studia» – reprodukowana,

Użyta do innej publikacji.

PSYCHOLOGIA PRACY

Кенес М.Ж. Гендерные отличия в управленческой деятельности..... 92

SPOIECZNA PSYCHOLOGIA

Таубаева Ш.Т., Қыдырбай Б.Т. Әлеуметтік желілерге тәуелділіктің зиянынан арылу жолдары..... 96

Смагулова Р.З. Тұлғаны әлеуметтендірудің теориялық зерттелеуінің кейбір мәселелері..... 101

NOWOCZESNE TECHNOLOGIE SOCJOLOGICZNYCH BADAŃ

Тулегенова С.Н. Построения и исследования основы компьютерного математического моделирования..... 104

Абдульязнов А.Р. Безопасность дорожного движения через призму институционального подхода..... 107

Dulambaeva R.T., Askerbekova M.A. Integration processes in Central Asia: Kazakhstan's role	30
Мырзабаев К.Қ. Ислам дінінің таралуы жағдайындағы қазақ халқының діни-танымдары	35
Aidarkhanova E., Movkebayeva G. Dilemma of russian energy policy in central asia (on the example of Kazakhstan)	39
Лобжанидзе А.А. Проблема иррациональности в аспекте выбора общественных систем и приоритетов развития	46

PSYCHOLOGIA I SOCJOLOGIA

PSYCHOLOGO-WYCHOWAWCZE PROBLEMY ROZWOJU OSOBOWOŚCI W NOWOCZESNYCH WARUNKACH

Анохина Е.Ю. Становление эмоционально-волевого компонента личности ребенка старшего дошкольного возраста в процессе изобразительной деятельности	49
Құттыбек А.Қ., Ермаханова Р.Б. Патриоттық тәрбие – отаншылдық кепілі. .	53

OGYLNA PSYCHOLOGIA

Минасипова А.Р., Қамбатыр Ж. Халықтық білім беру жүйесіндегі психологтың мақсат-міндеттері	55
Танирбергенова А.Ш., Есқақова Ф. Баланың жетекші іс-әрекетінің дамыту мүмкіндіктері	57
Аяғанова А.Ж. Жоо-дағы оқыту үдерісінде интерактивті әдістерді пайдаланудың психологиялық мүмкіндіктері	61

PEDAGOGICZNA PSYCHOLOGIA

Ертай Х., Жосалбаева Г.М. Жетім балаларды әлеуметтік қорғаудағы әлеуметтік жұмыс мамандарының ролі мен маңыздылығы (отандық және шетел мысалында)	69
Минасипова А.Р., Құттыбек А., Сағындық Т. Қиын жасөспірімдерді тәрбиелеудегі мектеп ұжымы мен отбасының ролі	74
Ким В.А., Грибениок М.А. Педагогическая проблема детских и подростковых суицидов	79
Жолдасбекова А.Ж., Мамбеталина А.С. Понятие адаптация заимствовано из биологии и означает приспособление человека к окружающей среде	83
Танирбергенова А.Ш., Төремұратова Ф. Мектеп жасына дейінгі балалардың қабылдауын жетілдіру	88

HISTORIA

KRAJOWA HISTORIA

Д. пед. наук, профессор Глазков М.Н.
Московский государственный институт культуры, Россия

ИМПЕРАТОРСКАЯ ПУБЛИЧНАЯ БИБЛИОТЕКА СЕРЕДИНЫ XIX В. И МАССОВОЕ МЕЦЕНАТСТВО

Одним из ярких явлений дореволюционной истории, было массовое добровольное пожертвование книг в пользу Императорской публичной библиотеки в Санкт–Петербурге. Данный общедоступный библиотечный центр начал создаваться усилиями Екатерины II в конце XVIII столетия, а для читателей открылся 2 января ст. ст. 1814 г. Императорская публичка быстро превратилась в главную государственную библиотеку Царской России.

С 1840-х и особенно с середины XIX в. неожиданно большой размах получили крупные книжные дары, передаваемые в адрес Библиотеки самыми разными лицами. Как вспоминал видный библиотечный деятель В.В.Стасов: «Со всех сторон сыпались приношения книгами, рукописями, гравюрами, всякими типографскими редкостями и драгоценностями. Все наперерыв старались отыскать у себя в старых шкапах, в забытых углах, здесь или в провинции, что-нибудь такое, что можно было подарить Библиотеке, прибавить к ее все более и более разрастающимся коллекциям». [1]

Среди многочисленных дарителей были представители разных слоев и профессий. К примеру, посильную помощь библиотеке оказали ученые с мировым именем: хирург Н.И.Пирогов, математик М.В.Остроградский, астроном В.Я.Струве, писатель и филолог В.И.Даль, историки Н.И.Костомаров, М.С.Куторга, М.П.Погодин, писатели и критики С.П.Шевырев, П.А.Плетнев, А.В.Никитенко и др.

Вместе с тем в списках дарителей встречаются совершенно неизвестные имена мелких чиновников, разночинной интеллигенции, мещан. Поток даров стал настолько масштабен, что Сенат в 1855 г. разрешил бесплатно пересылать по почте письма, пакеты и посылки, адресованные Императорской публичной библиотеке, с целью облегчить положение «невысоких чином и званием» дарителей.

Особенностью 1850-х гг. было и то, что многочисленные книжные приношения поступали в библиотеку «не только из краев России, но ... и из всех концов образованного мира». Среди зарубежных дарителей оказались ученые и литераторы, библиографы и библиотекари, издатели и книгопродавцы. Можно назвать такие известные имена как славист Ф.Миклошич, ученый В.Караджич,

историк и филолог П.Шафарик, переводчик К.Винаржицкий, библиотекарь А.Вртятко, профессор Львовского университета Я.Ф.Головацкий, профессор анатомии Пенсильванского университета Дж.Лейди, директор Морской обсерватории США М.Мори, член Парижской академии наук Г.Добре, профессор Гейдельбергского университета Бэр и многие другие. [2] Петербургская публичная библиотека начала восприниматься как центр русской культуры, как ее полномочный представитель в мире.

Способствуя развитию этого благотворения, тогдашний директор Императорской публички барон М.А.Корф, пользуясь доверительными отношениями с Николаем I, добился высочайшего утверждения «Дополнительного положения об Императорской Публичной библиотеке и Румянцевском музее». Оно улучшало материальное положение библиотекарей и снабжение Библиотеки. Помимо того, важно отметить, что для содействия пополнению фонда устанавливался институт почетных членов и почетных корреспондентов библиотеки. Присвоение этих титулов должно было морально стимулировать растущее меценатство. Данный опыт не мешало бы приспособить к реалиям XXI века и использовать современным крупным отечественным библиотекам.

Всего в 1850-е годы в дар Императорской библиотеке оказалось принесено около 90 тысяч книг и периодических изданий, то есть примерно в тридцать раз больше, чем за первые пятьдесят лет XIX в. Этот источник в количественном отношении отеснил на задний план не только покупку литературы, но и обязательный экземпляр. Круг дарителей за 10 лет вырос в сравнении со всей первой половиной столетия в восемь раз! [3, с.54]

В отчасти стихийном процессе жертвования книг в пользу главной библиотеки страны, на наш взгляд, проявилось новое отношение лучших представителей разных сословий к библиотечному делу. Особо подчеркнем невиданный ранее массовый и активный характер процесса. Люди не только думали и говорили о значимости библиотеки, но и предпринимали инициативные личные действия для ее развития. Тем самым, отечественная книжная культура поднималась на новый уровень.

Показательно, что в самодержавной России объективное развитие библиотечной деятельности привело к демократизации ее характера. Бесплатность и общедоступность главной библиотеки Империи, в сравнении с крупнейшими европейскими библиотеками, неоднократно поражала иностранцев. В.Ф.Одоевский отметил, в частности, что членов французского посольства, побывавших здесь на экскурсии, «допущение всех состояний в Б[иблите]ку изумило». [3, с.69–70]

Народность Императорской библиотеки стала закономерным ответом на активное сочувствие к ее нуждам со стороны общества. Происходило ментальное сближение библиотечных и общественных ценностей. Все это весьма позитивно отражалось на состоянии российской библиотечной сферы и книжной культуры в целом.

SPIS

HISTORIA

KRAJOWA HISTORIA

- Глазков М.Н.** Императорская публичная библиотека середины XIX в. и массовое меценатство 3
- Надькин Т.Д., Власенко Д.В., Шепелев А.В.** Основные направления духовно-просветительской деятельности русской православной церкви в Республике Мордовия в начале XXI века 5

OGÓLNA HISTORIA

- Замуруйцев О.В., Жирыков К.О., Молодиченко М.В.** Погляди А.Т.Мехена та Т.Моммзена на Другу Пунічну війну 8
- Бердуаш Б.Б.** ҚР құжаттама жүйесін дамыту саласындағы мемлекеттік саясат: басқарудың құжаттамалық қамтамасыз етілуі 10

FILOZOFIA

SPOIĘCZNA FILOZOFIA

- Karabayeva A.G., Ismagambetova Z.N., Akbergen A.I.** Types and models of tolerance in contemporary society 14

HISTORIA FILOZOFII

- Доскожанова А.Б.** Идея рационального блага в учении Аль-Фараби 19

FILOZOFIA KULTURY

- Мадалиева Ж.К.** Культура как объект философского анализа 23

POLITOŁOGIJA

POLITYCZNA KONFLIKTOLOGIJA

- Великая О.В.** Современный экстремизм 28

GŁOBALISTIKA

ского, солидарного целого, состоящего из взаимосвязанных частей. Социальные институты выступают в роли данных частей, главной задачей которых является нормальное функционирование, состоящее в налаживании соответствия между социальными институтами и определенной потребностью общества, на удовлетворение которой направлена деятельность данного института. В совокупности функционирование любого социального института – это и есть его вклад в стабилизацию общества.

В понимании социальных институтов Э. Дюркгейма заложен основной постулат его теоретико-методологических взглядов, изложенный в труде «Социология. Ее предмет, метод, предназначение», – изучение социальных фактов, которые суммируют в себя законы, обычаи, мораль, воспитание, ценности и нормы, существуют вне индивида и оказывают на него принудительное воздействие. Социальные институты выступают «фабриками» по производству социальных фактов и связей [1, С. 31, 38]. Тем самым Э. Дюркгейм отдает им безусловную власть над личностью.

Отметим еще один важный аспект: каждый институт выполняет необходимые с точки зрения общества функции, направленные на удовлетворение определенных потребностей общества. В качестве примера рассмотрим функциональное значение корпораций. В их основе лежат профессиональные организации, состоящие из работодателей и работников. Э. Дюркгейм отрицал идеи ученых, которые считали данные корпорации анархизмом, так как считал, что они реализуют важные функции, направленные на поддержание органической солидарности. Особое разделение труда, профессиональная специализация, выступают факторами создания общественного целого [2]. Отметим, что еще основоположник социологии О. Конт в своей работе «Курс положительной философии» рассмотрел социальные институты через призму методологических принципов позитивизма в качестве механизмов обеспечения в обществе согласия и солидарности [3, С. 44].

Основная идея, которую необходимо использовать, применяя институциональный подход в изучении безопасности дорожного движения, заключается в следующем. От деятельности институтов, входящих в систему безопасности дорожного движения, зависит стабильность и функционирование системы в целом. В настоящее время имеют место дисфункциональные сбои в деятельности институтов безопасности дорожного движения, которые ведут к тому, что система не удовлетворяет полностью потребность социума в должном обеспечении безопасности населения на дорогах.

Литература:

1. Дюркгейм Э. Социология. Ее предмет, метод, предназначение / Пер. с фр., составление, послесловие и примечания А.Б. Гофмана. – М.: Канон, 1995.
2. Дюркгейм Э. О разделении общества, труда. Метод социологии / Пер. с фр. и послесловие А.Б.Гофмана. – М.: Наука, 1991.
3. Конт О. Курс положительной философии. – СПб., 1899.
4. Hamilton W. Institution / W. Hamilton // Encyclopedia of social sciences. – Vol. VIII.
5. Spencer H. First principles / H. Spencer. – N.Y., 1898.

В заключение следует сделать принципиальный вывод. Императорская публичная библиотека стала образцовой для своей эпохи во многом потому, что подпитывалась развитием нравственно–патриотического самосознания народа. После грандиозной победы в «наполеоновских» войнах, появления великих гениев отечественной науки, культуры, литературы, народное самосознание требовало от главной книжной сокровищницы Империи мирового первенства. Ментальный, а не сугубо физический мотив буквально заставлял и высшие власти, и культурную элиту, и общество в целом в разных формах «вкладываться» в Императорскую библиотеку. [4] Именно это объясняет уникальное стечение обстоятельств, превративших данное учреждение в венец российского библиотечного дела, центр книжной культуры XIX столетия.

Литература:

1. Стасов В.В. Собрание сочинений. Т.3, 1847–1866. – СПб., 1894. – Стлб. 1528.
2. Отчет Императорской Публичной библиотеки за 1856 год. – СПб., 1857. – С.56–57.
3. История Государственной ордена Трудового Красного Знамени публичной библиотеки им. М.Е. Салтыкова-Щедрина. – Л.: Лениздат, 1963. – 436 с.
4. Глазков М.Н. Народность Императорской публичной библиотеки в некоторых фактах // Школьная библиотека. – 2014. – №1. – С.49–54.

Надькин Т. Д., Власенко Д. В., Шепелев А. В.

*Мордовский государственный педагогический институт
им. М. Е. Евсевьева, Россия*

ОСНОВНЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ ДУХОВНО-ПРОСВЕТИТЕЛЬСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ РУССКОЙ ПРАВОСЛАВНОЙ ЦЕРКВИ В РЕСПУБЛИКЕ МОРДОВИЯ В НАЧАЛЕ XXI ВЕКА

В Основах социальной концепции Русской Православной Церкви (РПЦ), принятой на Архиерейском соборе в 2000 г., четко прописаны основные задачи ее деятельности в начале третьего тысячелетия, а также пути взаимодействия с властями и общественными организациями в решении возникающих на этом направлении проблем. Среди областей соработничества Церкви и власти выделяются: духовное, культурное, нравственное и патриотическое воспитание и образование; культура и творческая деятельность; охрана, восстановление и развитие исторического и культурного наследия, включая заботу об охране памятников истории и культуры; противодействие деятельности псевдорелигиозных структур, представляющих опасность для личности и общества и т. д.

К духовно-просветительским мероприятиям прежде всего относятся таковы фестивали, театрализованные праздники и смотры художественных коллективов и исполнителей, религиозно-образовательные чтения, научные конференции и др., проводимые как в общероссийском масштабе, так и на территориях отдельных митрополий и епархий.

Саранская и Мордовская епархия МП РПЦ с самого начала своего функционирования в 1991 г. (с 2011 г. Мордовская митрополия) заняла активную позицию в реализации культурно-просветительских задач среди русского и мордовского населения республики, добившись на этом поприще немало позитивных результатов.

Этому во многом способствовал тот факт, что в 1990-е – начале 2000-х гг. в республике была фактически восстановлена система культовых учреждений РПЦ МП (церквей, храмов и монастырей), а также численно увеличился штат православного духовенства.

Большую активность в организации культурно-массовых мероприятий играет образованное в сентябре 1997 г. Саранское православное духовное училище (СПДУ) – единственное на сегодняшний день крупное конфессиональное учебное заведение в Республике Мордовия. СПДУ кроме непосредственной подготовки будущих церковнослужителей организует и проводит различного рода просветительские и научные мероприятия (семинары, конференции, концерты духовной музыки и пр.). Так, в ежегодных Масловских педагогических чтениях активно участвуют и представители светской науки.

Помимо СПДУ, на территории республики с 2000 г. действуют Православный культурно-просветительский Центр имени адмирала Ф. Ф. Ушакова, с 2003 г. – Духовно-просветительский центр при Иоанно-Богословском соборе г. Саранска.

В Мордовии была создана целая сеть воскресных православных школ для детей и подростков с количеством учащихся около 2 тыс. чел. В последнее время наблюдается тенденция к развитию сотрудничества Церкви с высшими учебными заведениями республики (Мордовский госуниверситет, Мордовский госпединститут и др.), а также с учебными учреждениями среднего профессионального образования.

Одним из ярких примеров сотрудничества РПЦ и властей стало проведение в феврале 2005 г. в Саранске межрегиональной научно-практической конференции «Адмирал Ф. Ф. Ушаков: непобедимый, праведный, святой», приуроченная к 260-летию выдающегося русского флотоводца. В качестве соучредителей конференции выступили Министерство образования РМ Мордовия, Мордовский республиканский институт образования, Саранская и Мордовская епархия.

С 2009 г. после заключения договора между СПДУ и Мордовским гуманитарным институтом на юридическом факультете для студентов первого и второго курсов дневного отделения читается факультативная дисциплина «Основы духовной (православной) культуры». Аналогичную духовно-просветительскую работу СПДУ ведет также в Саранском колледже экономики, электроники и права имени А. И. Полежаева.

Саранской и Мордовской епархией для духовно-нравственного просвещения читателей через приобщение к богатейшему литературному православному

К.соц.н., Абдульязнов А.Р.

Центр семьи и демографии АН РТ, Россия

БЕЗОПАСНОСТЬ ДОРОЖНОГО ДВИЖЕНИЯ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ИНСТИТУЦИОНАЛЬНОГО ПОДХОДА

Систему безопасности дорожного движения можно анализировать как постоянно реконструируемую во времени и пространстве форму социального взаимодействия. Если на более ранних этапах своего развития она была представлена спонтанными практиками отдельных социальных институтов, способствующих по мере создания условий организации усилий по локализации социальных проблем в сфере дорожного движения и самоорганизации системных свойств, то в современных условиях имеет место интеграция ряда социальных институтов в систему безопасности дорожного движения. Здесь, в первую очередь, речь идет о нормативно-правовых институтах, которые отвечают за организацию, обеспечение безопасности на дорогах, наказание нарушителей и пр.; институтах семьи и образования, которые реализуют обучение правилам дорожного движения и основам самосохранительного поведения на дорогах; институтах здравоохранения, деятельность которых активизируется вследствие нарушения основ безопасности, и т.д. Иными словами, речь идет о сформированной системной деятельности институтов, включенных в социальную практику дорожного движения и обеспечивающих социально-институциональное взаимодействие структурных компонентов и учреждений.

Система безопасности дорожного движения включает в себя разнообразные социальные институты, которые участвуют в ней как напрямую (нормативно-санкционирующие), так и косвенно (институт здравоохранения, образования и т.д.). Каждый из институтов может иметь определенные учреждения, которые также участвуют в обеспечении дорожного движения. В связи с этим в теоретико-методологический анализ был включен институциональный подход. Стоит отметить, что термин «институционализм» был использован в 1916 г. в труде американского экономиста У. Гамильтона, который под социальным институтом понимал словесный символ, используемый для описания группы определенных общественных обычаев, способа мышления, устанавливающих границы и формы деятельности людей [4, С. 84].

В социологическую науку термин «социальный институт» был введен Г.Спенсером, который различал три вида социальных институтов: экономические, регулирующие и институт родства. Под институтом ученый понимал устойчивую структуру социальных действий, реализующую в обществе совокупность определенных функций [5, С. 46].

В рамках институционального и системного подходов непосредственно в социологии работали представители классического этапа развития социологической мысли (О. Конт, Г. Спенсер, Э. Дюркгейм, Т. Парсонс). Э. Дюркгейм как основатель структурно-функционального анализа одним из первых предложил изучать социальные институты с точки зрения их функционального значения. Общество в его теоретических положениях предстает в виде органиче-

тать оптимальный (наилучший с экономической точки зрения) план работы какого-либо предприятия

3. *Информационные* модели – класс знаковых моделей, описывающих информационные процессы (получение, передачу, обработку, хранение и использование информации) в системах самой разнообразной природы. Примерами таких моделей могут служить OSI – семиуровневая модель взаимодействия открытых систем в компьютерных сетях, или машина Тьюринга – универсальная алгоритмическая модель.

Подчеркнем, что граница между вербальными, математическими и информационными моделями может быть проведена весьма условно. Так, информационные модели иногда считают подклассом математических моделей. Однако, в рамках информатики как самостоятельной науки, отделенной от математики, физики, лингвистики и других наук, выделение информационных моделей в отдельный класс является целесообразным.

В прикладных науках различают следующие виды абстрактных моделей:

1) информационные модели, имеющие приложения в информационных системах;

2) чисто аналитические математические модели, не использующие компьютерных средств;

3) вербальные языковые модели;

Компьютерное математическое моделирование связано с информатикой технологически; использование компьютеров и соответствующих технологий обработки информации стало неотъемлемой и необходимой стороной работы физика, инженера, экономиста, эколога, проектировщика ЭВМ и т.д. Неформализованные вербальные модели не имеют столь явно выраженной привязки к информатике – ни в принципиальном, ни в технологическом аспектах.

Литература

1. Булавин, Л.А. Компьютерное моделирование физических систем: Учебное пособие / Л.А. Булавин, Н.В. Выгорницкий, Н.И. Лебовка. – Долгопрудн: Интеллект, 2011. – 352 с.

2. Королев, А.Л. Компьютерное моделирование / А.Л. Королев. – М.: БИНОМ, ЛЗ, 2013. – 230 с.

3. Ларченко, Д.А. Интерьер: дизайн и компьютерное моделирование. / Д.А. Ларченко, А.В. Келле-. – СПб.: Питер, 2011. – 480 с.

наследию при крупных приходских храмах были организованы 35 библиотек. Наиболее посещаемыми из них являются библиотеки при епархиальном управлении, Свято-Феодоровском кафедральном соборе, духовном училище, духовно-просветительском центре Иоанно-Богословского собора, Никольском храме, Троицком подворье Рождество-Богородичного Санаксарского монастыря.

Среди совместных с органами власти конкурсов особое внимание заслуживает проводимый с 1996 г. творческий конкурс «Рождественская звезда», в котором принимают участие взрослые и дети из различных стран мира. В настоящее время конкурс проводится по 8 номинациям: «Проза», «Поэзия», «Журналистика», «Рождественская открытка», «Изобразительное искусство», «Музыкальное произведение», «Книга», «Православный общественно значимый проект».

Знаменательным событием в культурной жизни республики стало проведение в 2012-2013 гг. пасхального фестиваля флейтовой музыки «Пастушья песнь», организованного под патронажем Саранской епархии Мордовской митрополии и Министерства культуры РМ. Основной идеей фестиваля стало приобщение ребят, воспитывающихся в детских домах и приютах к христианской и общемировой культуре через музыкальное искусство.

В настоящее время Мордовская митрополия, опираясь на накопленный за последние два десятилетия опыт, продолжает работу по укреплению влияния и развитию духовно-просветительской и социально-ориентированной деятельности православного христианства на территории Мордовии. Так, она приняла активное участие в масштабных торжествах общероссийского масштаба, посвященных Тысячелетию единения мордовского народа с народами Российского государства в августе 2012 г.

Духовно-просветительская работа является и одним из важных факторов противодействия деятельности псевдорелигиозных структур на постсоветском пространстве. Большое значение при этом имеет выстраивание конструктивного сотрудничества и партнерства в социальной и духовно-просветительской деятельности между основными традиционными конфессиями России.

В Республике Мордовия накоплен позитивный опыт налаживания православно-мусульманского диалога по поиску решения насущных вопросов духовно-нравственного воспитания молодежи, противодействия религиозному экстремизму и пр. Последнее представляется авторам статьи особенно актуальным и востребованным в контексте ситуации глобального вызова международного терроризма, против которого сегодня борется Россия, как на своей территории, так и «на дальних рубежах».

Роль традиционных религий – православия и ислама суннитского толка ханифитского мазхаба – в профилактике экстремизма и в противодействии этому социальному злу трудно переоценить. И Мордовская митрополия МП РПЦ вносит в эту культурно-просветительскую и социально ориентированную работу свой весомый вклад.

OGÓLNA HISTORIA

K.i.n. Замуруйцев О. В., Жиряков К. О., Молодиченко М. В.

Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького, УкраїнаПОГЛЯДИ А. Т. МЕХЕНА ТА Т. МОММЗЕНА
НА ДРУГУ ПУНІЧНУ ВІЙНУ

Глобальна історія – інновація, чітко оформлена в другій половині ХХ століття лідером другого покоління школи «Анналів» Фернаном Броделем. Проблематика і деякі окремі елементи глобальної історії стали з'являтися вже в роботах кінця ХІХ століття. Зокрема в роботі А. Т. Мехена «Вплив морської сили на історію». Пов'язано це як з виникненням і розвитком імперіалізму в кінці ХІХ століття, так і з практичними потребами в дослідженні імперіалістичних війн. У цій роботі проявилися деякі моменти і положення глобальної історії.

Метою дослідження є порівняння поглядів Т. Моммзена та А. Т. Мехена на Другу Пунічну війну.

Ми порівнюємо погляди Т. Моммзена і А. Т. Мехена, так як Т. Моммзен є класичним представником позитивізму і локальної історії або ж історій національних держав, що панувала в ХІХ столітті. В той же час саме в роботі А. Т. Мехена проявлялися окремі елементи того, що в майбутньому назвуть глобальною історією.

Для порівняння взяті погляди А. Т. Мехена і Т. Моммзена на Другу Пунічну війну, в зв'язку з тим, що тільки вона розглядається як в роботі А. Т. Мехена, так і в роботі Т. Моммзена.

Робота Т. Моммзена написана в канві панівної в ХІХ столітті позитивістської концепції. Як і всі позитивісти, Моммзен розглядає політичну, соціальну та культурну історію держави, в даному випадку Римської, через призму скрупульозного вивчення фактів. На противагу Т. Моммзену, А. Т. Мехен вивчає факти лише в тій мірі, що необхідна для виявлення загальних, універсальних принципів і закономірностей історичного процесу.

Т. Моммзен принципово розглядає лише Римську державу, як «сферу історичного життя» [2 с. 10]. Моммзен переконаний, що «жили навколо цієї сфери різні племена – бербери, негри Африки, араби, перси, германці, кельти – і входили в зіткнення з тими мешканцями берегів Середземного моря, вони не мали на них впливу і самі мало підпорядковувалися сторонньому» [2 с. 10]. Мехен ж розглядає взаємодії між усіма так званими «сферами історичного життя» стверджуючи, що «історія морської могутності є значною мірою розповід-

жизни. Моделирование в научных исследованиях стало применяться еще в глубокой древности и постепенно захватывало все новые области научных знаний: техническое конструирование, строительство и архитектуру, астрономию, физику, химию, биологию и, наконец, общественные науки. Большие успехи и признание практически во всех отраслях современной науки принес метод моделирования ХХ век. Однако методология моделирования долгое время развивалась отдельными науками независимо друг от друга. Отсутствовала единая система понятий, единая терминология. Лишь постепенно стала осознаться роль моделирования как универсального метода научного *Модель* – это такой материальный или мысленно представляемый объект, который в процессе исследования замещает объект-оригинал так, что его непосредственное изучение дает новые знания об объекте-оригинале.

Практически во всех науках о природе, живой и неживой, об обществе, построение и использование моделей является мощным орудием познания. Реальные объекты и процессы бывают столь многогранны и сложны, что лучшим (а иногда и единственным) способом их изучения часто является построение и исследование модели, отображающей лишь какую-то грань реальности и потому многократно более простой, чем эта реальность. Многовековой опыт развития науки доказал на практике плодотворность такого подхода. Более конкретно, необходимость использования метода моделирования определяется тем, что многие объекты (или проблемы, относящиеся к этим объектам) непосредственно исследовать или вовсе невозможно, или же это исследование требует слишком много времени и средств.

В моделировании есть два различных подхода. Модель может быть похожей копией объекта, выполненной из другого материала, в другом масштабе, с отсутствием ряда деталей. Например, это игрушечный кораблик, домик из кубиков, деревянная модель самолета в натуральную величину, используемая в авиаконструировании и др. Модели такого рода называют *натурными*. Модель может, однако, отображать реальность более абстрактно – словесным описанием в свободной форме, описанием, формализованным по каким-то правилам, математическими соотношениями и т.п. Будем называть такие модели *абстрактными*.

Классификация абстрактных моделей:

1. *Вербальные* (текстовые) модели. Эти модели используют последовательности предложений на формализованных диалектах естественного языка для описания той или иной области действительности (примерами такого рода моделей являются милицейский протокол, правила дорожного движения).

2. *Математические* модели – очень широкий класс знаковых моделей (основанных на формальных языках над конечными алфавитами), использующих те или иные математические методы. Например, математическая модель звезды будет представлять собой сложную систему уравнений, описывающих физические процессы, происходящие в недрах звезды. Другой математической моделью являются, например, математические соотношения, позволяющие расчи-

NOWOCZESNE TECHNOLOGIE SOCJOLOGICZNYCH BADAŃ

Магістр Тулегенова С.Н.

Таразский государственный университет имени М.Х.Дулати

ПОСТРОЕНИЯ И ИССЛЕДОВАНИЯ ОСНОВЫ КОМПЬЮТЕРНОГО МАТЕМАТИЧЕСКОГО МОДЕЛИРОВАНИЯ

Математическое моделирование в настоящее время является одной из важнейших составляющих научно-технического прогресса. Без применения этой методологии в развитых странах не реализуется ни один крупномасштабный технологический, экологический или экономический проект. Применение математических методов позволяет поднять общий уровень теоретических исследований, дает возможность проводить их в более тесной связи с экспериментальными исследованиями. Математическое моделирование может рассматриваться как новый метод познания, конструирования, проектирования, который сочетает в себе многие достоинства как теории, так и эксперимента. Работа не с самим объектом (явлением, процессом), а с его моделью дает возможность безболезненно, относительно быстро и без существенных затрат исследовать его свойства и поведение в любых мыслимых ситуациях (преимущества теории). В то же время вычислительные (компьютерные, имитационные) эксперименты с моделями объектов позволяют, опираясь на мощь современных вычислительных методов и технических инструментов информатики, подробно и глубоко изучать объекты в достаточной полноте, недоступной чисто теоретическим подходам (преимущества эксперимента).

Моделирование представляет собой один из основных методов познания, является формой отражения действительности и заключается в выяснении или воспроизведении тех или иных свойств реальных объектов, предметов и явлений с помощью других объектов, процессов, явлений, либо с помощью абстрактного описания в виде изображения, плана, карты, совокупности уравнений, алгоритмов и программ.

Возможности моделирования, то есть перенос результатов, полученных в ходе построения и исследования модели, на оригинал основаны на том, что модель в определенном смысле отображает (воспроизводит, моделирует, описывает, имитирует) некоторые интересующие исследователя черты объекта. Моделирование как форма отражения действительности широко распространено, и достаточно полная классификация возможных видов моделирования крайне затруднительна, хотя бы в силу многозначности понятия «модель», широко используемого не только в науке и технике, но и в искусстве, и в повседневной

дню про змагання між націями, про взаємні їх змагання, про насилля, яке часто кінчається війною» [1 с. 11] .

У своїй роботі А. Т. Мехен вказує, що морська могутність є ключовою в протистоянні світових держав, а також, що володіння морськими комунікаціями є тим вирішальним фактором, який є необхідним для перемоги в боротьбі в Західному Середземномор'ї, що актуально і тоді і зараз.

Які ж принципові погляди Мехена на завдання історичної науки? Вона, на думку А. Т. Мехена повинна виявити «деякі уроки в школі історії, які залишаються постійними і, тому, універсально застосовані» [1 с. 12]. А. Т. Мехен впевнений, що зміни в техніці не впливають на загальні закономірності історії. Він вважає, що «вивчення морської історії минулого дає ілюстрації загальних принципів морської війни, незважаючи на зміни в зброї та техніці, внаслідок науково-технічних успіхів» [1 с. 12].

А. Т. Мехен вважає, що саме морська могутність може розірвати політичні союзи суперників «В Адриатиці трималася ескадра для протидії планам Македонії, і ці заходи настільки досягли своєї мети, що жоден воїн фаланги ніколи не поставив ноги на берег Італії» [Мэхэн с.28], а також атакувати Хард Ленд або ж внутрішній простір суперників.

На відміну від А. Т. Мехена, Т. Моммзен не акцентує свою увагу на одному якомусь конкретному факті. Детально і скрупульозно Т. Моммзен вивчає політичні, соціальні, економічні та культурні факти, не віддаючи перевагу не одному з них. Т. Моммзен свідомо обмежує себе описом фактів.

Також, на відміну від А. Т. Мехена, який розглядає факти як прояв деяких загальних принципів історичного розвитку, Т. Моммзен переконаний в самоцінності фактів і своє завдання бачить в їх ретельному і достовірному викладі.

Т. Моммзен, як представник локальної історії, бачить порожній простір, в якому яскравими зірками спалахують острови історичних народів. А. Т. Мехен бачить мережу, в якій всі елементи взаємопов'язані між собою, а з'єднувальним елементом виступає море.

Литература:

1. Мэхэн А. Т. Влияние морской силы на историю, 1660 – 1783 / Альфред Тейлор Мэхэн – М.: ООО «Издательство АСТ»; СПб.: Terra Fantastica, 2002. – 634 с.
2. Моммзен Т. История Рима / Теодор Моммзен; [пер. С. И. Ковалева, Н. А. Машкина]. – М.: АСТ: Астарель, 2011. – 640 с.

Бердуаш Б.Б.

Әл-Фараби атындағы Қазақ Ұлттық университетінің
Қазақстан Республикасы, Алматы қ.

ҚР ҚҰЖАТТАМА ЖҮЙЕСІН ДАМУ САЛАСЫНДАҒЫ МЕМЛЕКЕТТІК САЯСАТ: БАСҚАРУДЫҢ ҚҰЖАТТАМАЛЫҚ ҚАМТАМАСЫЗ ЕТІЛУ

Басқаруды құжаттамалық қамтамасыз ету – кез-келген мекеме мен кәсіпорынның қызметіндегі маңызды міндетке жатады. Ақпараттарды тасымалдаушы ретінде құжат кәсіпорынның құрылымдық бөлімшелерінің өзара әрекетін қамтамасыз ете отырып, ұйым қызметінің ырғақты жұмыс істеуіне мүмкіндік береді. Басқару қызметінде құжат еңбек құралы болып та, сол сияқты еңбек нәтижесі болып та табылады. Басқару қызметінің барлық нысаны тиісті құжаттар арқылы көрініс табады: жоспарлау – жоспарларды дайындау; есепке алу – статистикалық, бухгалтерлік және жедел-техникалық құжаттарды жасау және өңдеу; басшылық – басқару құжаттарын шығару; нұсқау – нұсқаулықтар, әдістемелік нұсқаулар дайындау; бақылау – жазбаша түрде мәліметтер жинау.

Сөйтіп, кәсіпорында жасалатын құжаттар – оның өзіне жүктелген функцияларды іске асуымен ерекшеленеді. Іс-қағаздарды жүргізуді ұйымдастыру шартты түрде екіге бөлінеді: құжаттарды уақтылы және сауатты дайындап, ресімдеуді ұйымдастыру (құжаттау); құжаттармен жұмыс жүргізуді ұйымдастыру: қабылдау-өткізу, өңдеу, есепке алу, тіркеу, бақылау, сақтау, мұрағатқа дайындау, жою. Құжаттарды дайындау рәсімдері де, сол секілді олармен жұмыс жүргізуді ұйымдастыру да арнайы нормативтік-құқықтық және нормативтік-әдістемелік актілермен нақты реттелген. [1, 205 б.].

Қазақстан өзінің тәуелсіздігін алып, құқықтық мемлекет, азаматтық қоғам ретінде даму бағдарын анықтағаннан кейін, объективті түрде іс-қағаздарын жүргізу мен мұрағат ісінің заңдық базасын жасау мәселесі туындады. 1991 жылдан 1997 жылға дейінгі 7 жыл ішінде бұрынғы нормативтік құқықтық база мен әдістемелік әзірлемелер заңдық күшін жойды. Ал республиканың құқықтық жағдайына сәйкес жаңасы әлі жасалған жоқ болатын. Қалыптасқан жағдайға байланысты қысқа мерзім ішінде іс қағаздарын жүргізу мен мұрағат саласының мемлекеттегі орны мен рөлін айқындайтын, оның құзыретін, функциялық міндеттерін және өзге салалармен байланыс аясын нақтылайтын ұлттық Заң әзірлеу қажеттігі туды.

1998 жылы Парламент мемлекетіміз тарихындағы тұңғыш «Ұлттық мұрағат қоры және мұрағаттар туралы» Заңды қабылдап, оған 1998 жылы 22 желтоқсанда Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә. Назарбаев қол қойды. Еліміз тарихындағы өзіндік тұжырымдамасы бар бұл тұңғыш Заң алыс және жақын шет мемлекеттердің құжаттамалық қамтамасыз ету саласы мен

дербестік, өз еркін билеу, сезіміне ие болу), отбасылық сапалары (өз отбасын сүйіспеншіліктің, еркін демалыстың, тәрбиенің отауына айналдыра білу), қоғамдық сапалары (жұмысқа берілгендік, қоғамның әл-ауқатын көтеруге араласу, шығармашылық болу, әлеуметтік құндылықтарды құрметтеу), азаматтық сапалар (патриот болу, мемлекеттік нышандарды құрметтеу, озық ұлттық дәстүрлерді меңгеру). Тәрбие үрдісінде ұстаз мынадай бес парызды ұстануы тиіс: тәрбие нормаларын қалыптастырып қана қоймай, өмір салтын ұғындыру; тәртібін, ойын, сезімін, жеке және жауапты іс-әрекетке қабілетін өзі талдай алу дағдысын орнықтыру; өзгелердің қабілетін, әрекетін құрметтеуге үйрету; ұжымдық іс үрдісінде тәрбиелеу; топтың проблемасын және іс-әрекетін өзінікіндей қабылдау.

Жас жапондықтардың рухани жағынан өрлеуіне «Тәртіптің негізгі ережелерін үйрету», «Күнделікті өмірде қоғамдық тәртіп нормаларын сақтау», «Адамға лайық өмір сүру қажеттілігін түсіндіру» және т.б. бағдарламалар бағыт береді.

Азия елдеріне, оның ішінде Қазақстанға да, мұғалімді пір тұту, құрметтеу дәстүрі тән. Олар өздерінің адамға деген ықышасын сездіру үшін кәсібіне қарамастан «Ұстаз» деп атайды. Жапондықтардың ертеден келе жатқан мынадай макалы бар: «Үш кадам шегін, бірақ Ұстазыңның көлеңкесін баспа!». Жапондық ғалымдар мен мұғалімдер тәрбие бастауына педантарды қояды. [3, 25 б.]

Өз бетінше әрекет етудің әлсіздігі, әлеуметтік өмір тәжірибесінің жетімсіздігі, жыныстық жағынан ерте жетілу, дене бітімінің акселерациясы және т.б. күрделі педагогикалық проблемаларға соқтыруда. Сондай-ақ жасөспірімдер қылмысының көбеюі, әсіресе оның қыз балалар арасында өршуі, мектеп оқушыларының өзара қақтығысуы мамандарға едәуір алаңдаушылық тудыруда. Дегенмен де жапондық жеткіншектерге оңтайлы ұйымдастырылған дене тәрбиесі мен балалар спорты олардың ішкі дүлей күшін өркендетті түрде серпілтуге мүмкіндік тудырып отыр. Бұл келенсіз көріністер бүгінде Қазақстан, АҚШ, Азия елдеріне тән құбылысқа айналды. [4, 20 б.]

Зерделей келе төмендегідей қорытындыға келеміз: жастардың едәуір тобының жалпы білімдік деңгейі төмен, оқу және өндірістік еңбек мотивациясы жеткіліксіз, табысы мол мамандықтарға қарай бағдарлау ләзім, жастар көзқарасы беймәлім әрі үстірт және т.б. Бұл факторлар әлеуметтендіру үрдісіне кері әсерін тигізуде, жастар ортасының әлсізденуіне соқтыруда. Әлеуметтендіру үрдісінде белең алған осындай келенсіздікке ұрынған жастар қылмыскерлер қатарын көбейтуде. [5, 109 б.]

Демек, тұлғаны әлеуметтендіру-ғұмыр бойы үздіксіз зерттеуді, сондай-ақ жетілдіруді қажет ететін үрдіс.

Әдебиеттер:

- 1 Рахимбек Х.М., Токтыбаева К.. Система образования США.. Алматы, 2003.- 244 с.
- 2 Лим С.Ч. История образования в Японии (конец 19 в. первая половина 20 в.). – М.: ИВ.РАН, – 2000.- 356 с.
- 3 Сарсенова Ж.Н. Әлеуметтік жұмыс: Оқу құралы – Алматы, 2004.- 123 с.
- 4 Михайленко, Татьяна Анатольевна. Социальная работа за рубежом: учеб. пособие.- Алматы: Экономика, 2009.- 304 с.
- 5 Уашева А.К. Зарубежный опыт социальной работы с молодежью в рамках деятельности социальных служб // Психология. Социология. Политология.- 2008.- N 6.- С. 53-58

көтеретін компьютерлік және электронды орталықтардың, түнгі клубтардың жұмысын реттеп, нормативтік құқықтық құжаттармен нығайту қажет-ақ. [1, 38 б.]

«Америка – 2000: білімді дамыту стратегиясы» бағдарламасының қазақстандық бағдарламалардан айырмашылығы – адамгершілік тәрбиесін Библияның құндылықтары мен принциптеріне негіздеуінде. АҚШ-тағы бағдарламалардың бірі (1972 ж.) адалдық, мақсаттылық, ашықтық, сыпайылық, жеке жауапкершілік, қаһармандық, тұрақтылық, қайсарлық, табандылық, жанашырлық, шыдамдылық және Библиядан, христиан шіркеуі тарататын еңбектерден алынған басқа да құндылықтарды насихаттайды. Ал біздің елімізде білім алушылардың ұйымдасқан ұжымына қандай да болмасын топтың немесе жеке тұлғаның баса көктеп кіруі Қазақстан Республикасының заңдылық актілерімен жазаға тартылады. Американдық әріптестерімізді балалар, жасөспірімдер мен жастар арасында кездесетін есірткі пайдалану, күш көрсету, қылмыс жасау ерекше алаңдауда. 1980 жылмен салыстырғанда есірткі пайдаланатын бастауыш мектептің түлектері үш есе көбейген, қылмыстық істерден 200 мыңға жуық оқушылар зардап шегуде, 135 мың балалар мен жасөспірімдер мектепке суық қару алып келеді. 1986 жылы АҚШ Конгресі есірткінің зияндылығы туралы оқу бейне- және аудио-материалдарын дайындауға қаржы бөлінген арнайы қаулы қабылдады. АҚШ-та отбасы мен мектептің ынтымақтастығы бірік. Онда ата-аналар мен мұғалімдер қауымдастығы құрылған, олардың филиалдары ірі мектептердің базасында орналасқан. Кейбір мектептерде ата-аналар комитетінің пікірі оқу- тәрбие жұмысын ұйымдастыруда оқу бағдарламаларын бекітуден оқыту әдістерін анықтауға дейінгі басымдыққа ие. Ата-аналар «телефондық байланыс» орнатады, тамақ таратуға көмектеседі, балаларды серуендетеді, экскурсияға апарды, әртүрлі қайырымдылық жәрменкесін өткізеді, түскі асты ұйымдастырады, дәріс оқиды. Қазақстанда да 2005 жылы ҚР Білім және ғылым министрлігінің бастамасымен ұйымдастырылған Республикалық ата-аналар жұртшылығының ассоциациясы мектеп пен отбасы ынтымақтастығының ұлттық білім жүйесін дамытуға бағытталған жана кезеңінің бастауы болып отыр.

Мектеп және мектептен тыс тәрбие мен білім беруді кіріктіру Батыс Еуропа елдерінде «әлеуметтік педагогикалық кешендерде» (Франция), бос уақыт Үйлерінде (Швеция) және т.б. жүзеге асырылуда.

Жапонияда тұмыр бойғы тәрбие мемлекеттік білім саясатының басым бағыттары болып саналады және оны жүзеге асыру үшін тиісті қаржы бөлініп отырады. Мектепте білім алушылар ойнайды, спортпен шұғылданады, түрлі фестивальдер, мерекелер және т.б. шаралар өткізеді. [2, 108 б.] Жапонияның Білім туралы Заңында мектептегі тәрбиенің негізгі мақсаты төмендегідей анықталған: жеке тұлғаны толыққанды дамыту, шындықты және әділеттілікті, жеке бастың бостандығын, еңбекті жақсы көретін, жауапкершілік және тәуелсіздік рухына ие бейбітшілік сүйгіш мемлекет пен қоғам құрушыларды тәрбиелеу, оқушыларды ынтымақтастық, өзара түсінушілік пен тәуелсіздік рухында тәрбиелеу, дәстүрлі және қазіргі жайтты түсінуін, халықаралық ынтымақтастыққа дайын болуын дамыту, күнделікті өмір дағдысын қалыптастыру, бақытты жеке өмірдің негізі болатын рух пен дене үйлесімін жетілдіру.

Негізгі нормативтік-құқықтық актілерден басқа Жапонияда білім беретін ұйымдар тәрбие бағдарламаларын нақтылайтын құжаттарды да басшылыққа алады.

Тәрбие бағдарламасында жеке тұлғаның қандай болу керектігі нақты анықталған («Нағыз жапондықтың суреттемесі»): дербес сапалары (еріктілік, даралық,

мұрағат ісін дамыту тәжірибесіне сүйеніп жасалды. Ол үш бірдей міндетті атқарады. Атап айтқанда: Қазақстан Республикасы Ұлттық мұрағат қорының құжаттарын мемлекеттік сақтауға қабылдау; олардың сақталуын қамтамасыз ету; мемлекет, қоғам және азаматтар мүддесіне сай қолдану.

Ұйымдастыру тұрғысынан «Қазақстан Республикасы мұрағаттар мен құжаттаманы басқару жөніндегі өкілетті мемлекеттік орган» (қазір – өкілетті орган) және «Мұрағаттар мен құжаттаманы басқару жөніндегі жергілікті өкілетті орган» (қазір – жергілікті атқарушы орган) ұғымдарының заң жүзінде бекуі, сондай-ақ, Қазақстан Республикасында мұрағат ісін басқарушы және жүргізуші органдардың құрылымдық жүйесін айқындау маңызды бір кезең болды. Жоғарылы-төменді барлық буындар бойынша басқару жүйесі мен мұрағат саласының біртұтас құрылымы жасалды. Ол барлық облыстардың, Астана мен Алматы қалаларының республикалық және жергілікті басқару органдары мен облыстық, қалалық, аудандық дәрежедегі мемлекеттік мұрағаттардың оңтайлы жүйесін қамтыды.

Елімізде деңгейі әртүрлі мемлекеттік мұрағаттар Қазақстан Республикасы Ұлттық мұрағат қорын құжаттармен толықтырып, сақталуын қамтамасыз ету және құжаттардың мемлекеттік есебін жүргізу, мемлекеттік органдарды, ұйымдар мен азаматтарды ақпараттық қамтамасыз ету, құжаттарды пайдалану және жариялау, мұрағат құжаттары бойынша ақпараттық-іздірету жүйелерін құру, мұрағаттану мен құжаттану саласы бойынша әдістемелік жұмыстар жүргізу, сондай-ақ, ішкі пайдалану үшін де, толықтыру көзі – ұйымдарда қолдану үшін де әдістемелік құралдар әзірлеу міндеттерін жүзеге асырады.

Құжаттама саласындағы негізгі Заң қабылдағаннан кейін еліміздегі басқаруды құжаттамалық қамтамасыз ету мен мұрағат ісі саласының қызметін құқықтық реттеу процесі оң сипат ала бастады. Заңды жетілдіру барысында «Қазақстан Республикасы Ұлттық мұрағат қоры туралы ереже» әзірленіп, ол Қазақстан Республикасы Үкіметінің 1999 жылғы 7 қазандағы № 1538 қаулысымен бекітілді. Бұл ереже арқылы құжаттарды Ұлттық мұрағат қоры құрамына ендіру және шығару, құжаттарды есепке алу мен сақталуын қамтамасыз ету тәртібі нақтыланды. [2, 16 б.]

Уақыт өте келе аталмыш Заңды кейінірек қабылданған бірқатар заң нормаларымен үйлестіру қажеттігі туындады. Осыған орай 2001 жылы 10 қарашада қабылданған «Қазақстан Республикасының Ұлттық мұрағат қоры және мұрағаттар туралы Заңына өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы» № 256-II Қазақстан Республикасының Заңы құжаттарды мемлекеттік сақтауға тапсыру, құжаттардың сақталуына қолданушылардың жауапкершілігі, мұрағат құжаттарын қолдану арқылы алынған ақпаратты орнымен пайдалану мәселелеріне қатысты бірқатар ережелерді нақтылауға мүмкіндік берді. Мұрағат құжаттары ғылыми, ғылыми-көпшілік зерттеу жұмыстарына және практикалық мақсаттарға қолданылуымен қатар, азаматтардың еңбек жолын,

атқарған қызметтерін, жалақысының мөлшері мен басқа да құқықтық, заңдық мүдделеріне байланысты фактілерін куәландыру үшін негіз болады.

Заңға өзгерістер мен толықтырулар енгізу кезінде мемлекеттік мұрағаттардың осындай маңызды әлеуметтік функциялары ескеріліп, оның түсініктемелік аппараты «жеке құрам бойынша құжаттар» деген терминмен толықтырылды. Жеке құрам бойынша құжаттар – қызметкердің еңбек жолын куәландыратын және зейнеткерлік қамтамасыз ету үшін ақша аударылуы жөніндегі мәлімет беретін құжаттар жиынтығы. Мұнан соң Заңға арнаулы мемлекеттік мұрағаттар қатарын толықтыру, мұрағаттар мен құжаттаманы басқару жөніндегі республикалық және жергілікті органдар арасында міндеттерді бөлісу, мемлекеттік бақылау формаларын айқындау т.б. мәселелерге қатысты өзгертулер мен қосымшалар енгізілді. Белгіленген заң ережелері аясында Қазақстан Республикасының «Іс қағаздарын жүргізу және мұрағат ісі. Терминдер мен анықтамалар», «Ұйымдастыру-басқару құжаттары. Құжаттарды ресімдеуге қойылатын талаптар», «Қағаз негіздегі құжаттар. Мұрағаттық сақтау ісіне қойылатын жалпы техникалық талаптар» мемлекеттік стандарттары бекітілді. Қазақстан Республикасы Әділет министрлігінде «Қазақстан Республикасы мемлекеттік ұйымдарында құжаттау мен құжаттаманы басқарудың тұрпатты ережелері», «Ведомстволық мұрағаттар жұмысының негізгі ережелері» тіркелді. Құжаттама саласындағы уәкілетті мемлекеттік орган басшысының мемлекеттік заңды тұлғалар ведомстволық мұрағаттарында құжаттарды уақытша ведомстволық мұрағатқа сақтауға тапсырудың тәртібі мен мерзімі туралы нұсқаулықты бекіту жөнінде және Ұлттық мұрағат қоры құжаттарының орталықтандырылған мемлекеттік есебі туралы бұйрықтары белгіленген тәртіп бойынша мемлекеттік тіркеуден өткізілді.

Қазақстан Республикасының жоғарыда аталған мемлекеттік стандарттары құжаттама жүйесін дамыту саласындағы мемлекеттік саясатты жүзеге асыру бағытында мынадай артықшылықтар береді:

1) іс қағаздарын жүргізу мен мұрағат ісі саласындағы бірыңғай терминологияны, соның ішінде қазақ тіліндегі терминдер жүйесін қалыптастырады. Бұл іс қағаздарын мемлекеттік тілге көшіруді жеделдетуге нақты негіз жасамақ;

2) Ұйымдардың ресми құжаттық бланкілеріне Қазақстан Республикасы Мемлекеттік елтаңбасының, сондай-ақ логотиптер мен эмблемалардың (тауарлық белгілер) түрлі-түсті бейнелерін салу туралы негізгі талаптарға жол ашады. Бұл еліміз территориясында түзілген құжаттардың ұлттық және мемлекеттік тұрғыда реттелуін қамтамасыз ететін негізгі элементтердің бірі болып табылады;

3) ресми ұйымдастыру-басқару құжаттарына арналған 27 деректемелік белгінің орналасу және ресімделу схемасын жасауға мүмкіндік береді;

4) Қазақстан Республикасы Мемлекеттік елтаңбасы салынған құжаттық бланкілерді жасау, есепке алу және сақтау тәртібін орнықтырады;

Магистрант Смагулова Райхан Зарыккановна.
Астана қаласы, «Тұран-Астана» университеті.

ТҰЛҒАНЫ ӘЛЕУМЕТТЕНДІРУДІҢ ТЕОРИЯЛЫҚ ЗЕРТТЕЛЕУІНІҢ КЕЙБІР МӘСЕЛЕЛЕРІ

Аннотация

В статье автор раскрывает суть и актуальность социализации личности за рубежом. Ключевые слова: личность, социализация личности, социальное формирование личности

Аңдатпа

Мақалада **шет елдеріндегі әлеуметтендірудің** жалпы мәселелері көрсетілген.

Тірек сөздер: **тұлға**, тұлғаны әлеуметтендіру, тұлғаның әлеуметтік қалыптасуы

Abstract

The author reveals the essence and relevance of socialization of the individual abroad

Key words: personality, socialization of the individual, the social formation of personality

АҚШ-та, Еуроодақ және Азия елдерінде тәрбие және тұлғаны әлеуметтендіру мәселелері ұлттық құндылықтар мен басымдықтарды ескере қарастырылған.

АҚШ-та қауымдық тәрбие басым. Оның екі тәсілі бар: біріншіден, мектеп сабақтан соң қосымша педагогикалық қызмет көрсетеді, яғни мектеп ата-аналарға, жұртшылыққа педагогикалық кеңес береді, білім алушыларға қосымша сабақ жүргізеді және т.б.; екіншіден, мектеп маңындағы қоғамдық және мемлекеттік мекемелердің басын біріктіретін үйлестіруші, сондай-ақ жергілікті қоғамдық-педагогикалық орта құруда белсенділік танытады. Оқу орнының ұсынысымен әртүрлі кампаниялар ұйымдастырылады: суды үнемдеу, өртті болдырмау, әртүрлі қайырымдылық акцияларын жүргізу және т.б. Жұмыстың бұл түрі біздің еліміздегі КСК жанынан құрылған аула клубтарының жұмысын еске түсіреді. [1, 34 б.]

Бүгінде Қазақстанда қызығушылығы бойынша құрылған аула клубтары үлкен өзгерістерге душар болды. 1991 жылмен салыстырғанда қаржы тапшылығына орай елімізде аула клубтарының, балалар стадиондары мен алаңдарының 90 пайызға жуығы жабылып қалды.

АҚШ-та мектептен тыс тәрбие жұмысын белсенді жүргізу жөнінде «Америка – 2000: білімді дамыту стратегиясы» (1991 ж.) бағдарламасы жүзеге асырылуда. Бағдарлама балалар орталығын, балалар шығармашылығы орталығын, юниорлар академиясын, жазғы балалар лагерін құруды және жетілдіруді, жергілікті кітапханалар мен мұражайларды мектептен тыс тәрбие мен білім беру ісіне жұмылдыруды көздейді. Балаларға арналған үйірмелерде жетекші, репетитор, мұғалімдердің көмекшілері болып сол өңірдің тұрғындары және студенттер – «Мектепке көмек беруші еріктілер» ассоциациясының мүшелері жұмыс істейді. Қазақстанда да бүгінгі таңда жұмыс істеп жатқан аула клубтарында үйірме жұмыстарына зейнеткерлер, студенттер жетекшілік етеді. Олардың жұмысын реттейтін арнайы қаржылық-құқықтық базаның жоқтығынан жүйесіздік орын алған. Бүгінде балалардың компьютерлік клубтарының, әртүрлі көңіл

Біріншіден, біреудің айтқанына сеніп қалу оңай. Әсіресе, балалар мен жасөспірімдер. Желіде «мына парақшаға тіркелсең,...», өйтсең, бүйтсең деп шақырып жатады. Онымен нақты кімнің айналысып отырғанын білмейміз. Сондықтан алдауына ілініп қалуымыз мүмкін.

Екіншіден, өзгенің пікірі сізге сондай жағымды. Жағымдыны есту үшін бәріне дайынсыз. Жеке парақшаңыздағы аватарканы жиі ауыстырасыз, онда да ең әдемісін таңдайсыз. Басқа біреудің «маған ұнайды» деген лүпілін асыға күтесіз, сіз үшін сол маңызды ма?

Тәуелділіктен арылудың ең қарапайым және оңай тәсілі – салауатты өмір салтын қалыптастыру, табиғатпен тілдесу, адамдармен, қоршаған ортаға көңіл бөлу. Бұл компьютер арқылы емес, әрине, бетпе бет жүздесу. Басты мақсат – тәуелді адамның шынайы өмірге қайта келуі.

Бұл үшін адамға ұнайтын, көңілін бөлетін және позитивті сезімін тудыру керек. Біреулер үшін ол – спорт, басқалар үшін – өнер, шығармашылық, хобби, махаббат. Аталған кішігірім процесте жақындарының қолдауы өте маңызды, керек болса психологиялық көмек те артық етпейді. Кез келген тәуелділікті психотерапия әдісі арқылы емдеуге болады. Психиканың бұзылғаны байқалса (депрессия, тітіркену, агрессия), онда медикаментозды емдеу жүргізіледі. Дегенмен, арнайы мамандарға жүгініп, реабилитациялық орталықтарға барған дұрыс. Ол жерде мамандар адамдарға түрлі психологиялық, психотерапевтік көмек түрлерін көрсетеді. Және де тәуелділіктен ерте кезеңінде айыққан дұрыс.

Қорытындылай келе, әлеуметтік желіні пайдаланушылар ғаламторда сыпайы көрінгісі келгенімен, шынайы өмірде ол өте селқос адам болып шығуы әбден мүмкін. Яғни, мұнымен айтқым келген нәрсе, әлеуметтік желіде танысып, сөйлесетін адамдардың шынайы бет бейнесін білу мүмкін емес. Бұл мәселенің тереңіне үңілер болсақ, интернетке тәуелділік – қоғамдық проблема. Себебі әлеуметтік желіні пайдаланушы сол қоғамның мүшесі. Қоғамда орын алып жатқан барлық әлеуметтік мәселелерге аталған әлеуметтік желілердің өз әсерін тигізбей қоймасы анық. Әлеуметтік желіге тәуелділік адамның өзін де, отбасымен қарым – қатынасын да бір сәтте өзгертіп жібере алатын алып күш. Әлеуметтік желілер – уақыт ұрлаушылар. Адамның желіге тәуелділігі сондай, бас алмастан отырып минуттардың, оның артынан сағаттардың қалай өтіп кеткенін байқамай да қалады.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Алексеева А., Лебедева М. Интернет – рождение новой реальности. М., 2007
2. Астана ақшамы – 15 қараша. 2014 жыл,
3. Вересаева О. Психология и интернет на пороге XXI века/.М., 2009г.
4. Ксенофонтова И.В. «роль интернета в развитии протестного движения»

Мониторинг общественного мнения, №3 (109)

5. <http://tengrinews.kz/internet/skolko-lyudey-sidyat-v-sotssetyah-v-kazahstane-288639/>

5) мемлекеттік және ведомстволық мұрағаттардың қоймаларында құжаттарды сақтаудың температуралық-ылғалдылық, санитарлық-гигиеналық, жарық режимі мен физикалық-химиялық режимдерінің негізгі нормативтік параметрлерін айқындайды.

Құжаттама саласындағы мемлекеттік уәкілетті орган құжат түзу саласындағы бірыңғай мемлекеттік саясатты қамтамасыз ету жөнінен жетілдіре түсу мақсатында «Ұйымдастыру-басқару құжаттарын ресімдеуге қойылатын уақытша талаптарды» әзірледі. Оны 2000 жылы 17 сәуірде Қазақстан Республикасы Премьер-Министрі кеңсесінің басшысы бекітті. Осылардың негізінде «Қазақстан Республикасы мемлекеттік ұйымдарында құжаттау мен құжаттаманы басқарудың тұрпатты ережелері» жасалып, заң жүзінде белгіленген тәртіппен тіркеуден өткізілді.

Дәл қазіргі кездегі ең көкейкесті мәселе құжат түзу саласындағы нормативтік құқықтық базаны одан әрі дамыту болып табылады [3, 220 б.]. Осы орайда құжаттама ісі бойынша мемлекеттік уәкілетті органдар, құжаттама саласындағы мамандар Қазақстан Республикасының қолданыстағы заңдарында басқару қызметін құжаттамалық қамтамасыз ету, құжаттарды іс қағаздарын жүргізу сатысында түзу және ресімдеу жұмыстарының бірыңғай принциптері қарастырылмағандықтан, «Басқару қызметін құжаттамалық қамтамасыз ету туралы» Қазақстан Республикасы Заңын әзірлеу қажеттігі туындап отырғанын орынды көтеріп келеді.

Әдебиеттер:

1. Делопроизводство в Республике Казахстан (с образцами формуляров на государственном и официальном языках). Издание 3-е, переработанное. – Алматы: ТОО «Издательство LEM», 2005. – 205 б.

2. Организационно-распорядительные документы. Требования к оформлению документов. СТ РК 1042 – 2001 – Астана. 2001. –16 б.

3. Постановление Правительства Республики Казахстан от 17 апреля 2004 г. № 430 «Об утверждении Правил электронного документооборота государственных органов Республики Казахстан». – Собрание актов Президента и Правительства РК, 2004, № 17, 220 б.

FILOZOFIA

SPOIECZNA FILOZOFIA

Karabayeva A.G.

Dr. Sc., Professor

Ismagambetova Z.N.

Dr. Sc., Professor

Akbergen A.I.

PhD student

al-Faraby Kazakh National University Republic of Kazakhstan

TYPES AND MODELS OF TOLERANCE IN CONTEMPORARY SOCIETY

Tolerance is an important contents of cooperation between the peoples of Kazakhstan. Cooperation is the most important Kazakhstan's model of tolerance. Kazakhstan's model of tolerance is based on a joint choice of the peoples of Kazakhstan's of socio-cultural life, peaceful coexistence and social harmony. Kindness, courtesy and patience with various representatives of ethnic groups living together in Kazakhstan as well as confidence, social activities and cultural dialogue are main features of tolerant behavior, communication and coexistence of the people of Kazakhstan. Cultural dialogue is the foundation of achievement of the uniqueness and originality of each culture and traditions of the peoples of Kazakhstan. This is confirmed by the opinion poll. Thus, 75% of respondents believe that cultural and inter-ethnic dialogue is a guarantee of the preservation of cultural diversity in the country and condition of development for culture of the peoples of Kazakhstan, condition of tolerance in society.

Another important element of the Kazakh model of tolerance is consent. The latter is based on certain proximity of cultural traditions and values principles of different layers of Kazakhstani society which worked out by single story. This values and principles are inherited by cultural heritage of the previous years of the joint cultural cooperation of the peoples in the form of succession and their centuries-old friendship. This social cohesion is based on the selection of a single target of subsequent cultural and inter-ethnic cooperation in the way of creation of a new sovereign Kazakhstan society. Social cohesion of the peoples of Kazakhstan is based on the social cooperation of all social actors, who live in one country, with common interests and values, needs and goals. The unity of goals of the country and the unity of the state, solidarity, cohesion, social and political stability, the legal order, social partnership and social sustainability are the main components of cooperation and cohesion. The ultimate goal of such agreement – is preservation of the integrity of the Kazakhstani society.

Біз әлеуметтік желіні күн сайын қолданамыз, бірақ оның бізге тигізіп жатқан әсеріне мән бермейміз де. Олардың түптеп келгенде негізгі мақсаты адамның өмірдегі шынайы құндылықтарын ұмыттырады немесе бағасын түсіреді. Әлеуметтік желіде отырған адам өзінің өмірін өзгелердікімен салыстырып, өзіне деген көзқарасы пайда бола бастайды. Зерттеушілердің айтуынша, әлеуметтік желілер адамдарды еріншектікке, жалқаулыққа және ақымақтыққа әкеп соқтырады. Егер сіз досыңыздың лентасындағы жақсы, жағымды жаңалығын көрдіңіз, ал сіз үшін ауыр күн болған болса, бұл әрине сіздің көңіл-күйіңізге теріс әсер етері анық. Британдық зерттеушілердің анықтауынша, халықтың 53%-ы желідегі достарының жаңалықтары олардың көңіл-күйлеріне әсер етеді екен, ал 51%-ы халық дәл осы жағдайда өзін басқалармен салыстырғандары үшін өмірлерінің қиындап кеткендігін алға тартады.

Желілерге тәуелді адам бір күн құрған аккаунттары желіге қосылмай қалса, достарымен сөйлесе алмай қалса, жаңалықтардан құр қалдым деп ойлап үлкен стресске ұшырайды. Күні бойы мазасызданып, ашуланшақ күйге енеді. Жан жағындағы адамдармен де сөйлеспей, бар ойы тек қалай да желіге қосылу болып тұрады. Интернеттегі қауіп тудыратын ақпараттар мен түрлі ойындар әсіресе жасөспірімдерге кері әсер етеді. Киберқорқыту – жасөспірімдердің психологиясын бұзу үшін әдейі ұйымдастырылған желідегі теріс әрекеттер. Оның әдістері әртүрлі болуы мүмкін: қорқыту, шантаж, психологиялық зорлық көрсету, қауіп төндіру және т.б. Enough is Enough деп аталатын балаларды қорғау ұйымының зерттеуінше, жасөспірімдердің 95%-ы дәл осы киберқорқытуды бастан өткерген. Ал олардың 33%-ы оның құрбанына айналған.

Жасөспірімдер мен әлеуметтік желілердің арасындағы байланысты зерттеушілердің анықтауы бойынша, оларға желідегі әрбір сурет әсер етеді. Соның салдарынан балалар нашақорлыққа, ішкілікке салынуда. Мұны жасөспірімдердің 40%-ы мойындаған. Әлеуметтік желіні өмірде жолы болмаған, бақытсыз жандар көп пайдаланады екен. Олардың көңіл-күйлерінің болу, болмауы осыған байланысты.

Әлеуметтік желіде отыратын әрбір адам парақшасына фото, видео жүктегенде, пікір жазғанда ойым өзгелерге ұнады ма екен деп уайымға салынады. Ұнамай қалса не істеймін деген қорқынышпен жүреді[5].

Сіздің компьютеріңізде қанша терезе ашылып тұр? Бәріне бірдей қарап үлгеріп жатырсыз ба? Назарыңыз нақты бір нәрсеге ауып отырғанына сенімдісіз бе? Компьютеріңізде әлеуметтік желінің терезесі ашылып тұрғанда бұл мүмкін емес нәрсе. Бәрін қарап үлгерем деп отырып, байқамай таңды атырып алуыңыз ғажап емес.

Зерттеулерге сүйенсек, адамның миы бірден екі жақты ақпаратты қабылдай алмай қалады екен. Бір тапсырманы шешем деп отырғанда, адамның миы бірінен екіншісіне ауысып тұрады. Ал бұл кері әсер ететіні белгілі. Ал мұнымен қоса әлеуметтік желі ашылып тұрса, тіпті қиынға соғады[4].

Әлеуметтік желілердің ешқашан шынайы қарым-қатынасты алмастыра алмайтындығы анық. Сол себепті де үйде, интернеттің алдында байланып отыра бермей, таза ауада, табиғатта дем алу керек. Мынадай қауіптер бар:

«Одноклассники» және т.б. желінің тұтынушысы болсаңыз, онда сізді өз «әлеміңіздің «қамауында» деп есептеуге болады. Мұның себептері:

Біріншіден, бұрынғы кезде желілер жылдам байланыс орнату мен хат алмасудың құралы болған. Сол үшін ойлап табылған еді. Қазір де солай, бірақ қызметтеріне өзгерістер енгізілген. Бүгінгі күні әлеуметтік желіде өзіңіз туралы ақпарат жазатын орын бар. Яғни, сіз ол жерге бүкіл сізге қатысты мысалы, куәлігіңіздің номері, телефон номеріңіз, отбасы мүшелеріңіз, досыңыз кім және қайда тұрасыз, қайда оқисыз дегендей бәрін көрсете аласыз. Ал мұны бақылаушылардың да көздегені осы емес пе? сіз туралы бәрін біліп отырады. Мүмкін сізге қастандық ойлаған біреу осы мәліметтер арқылы-ақ тауып алуына болады.

Екіншіден, әлеуметтік желіде көп отыру сізді психологиялық тежелуге әкеп соқтырады және әлеуметтік желіге тәуелділікті тудырады. Мысалы, сіз компьютеріңізді қоса салып, бірінші ВКонтактеге кіретініңізді байқайсыз ба? Байқамауыңыз мүмкін. Өйткені алғашында сіз кіріп, бір сағаттан соң шығып кетіп жүресіз. Кейінірек ол біршама уақытқа ұзаратын болады. Соңында тіпті күні – түні соның алдында отыратын боласыз. Бұл дегенің «Әлеуметтік желі» деп аталатын абақтыға қамалдыңыз деген сөз. Әлеуметтік желінің көздегені де осы. Ол сіздің миыңызды біртіндеп айналдырып, өзіне тәуелді етіп алады.

Үшіншіден, дәл қазір өзіңізді тәуелділіктен тексеруіңізге болады. Ол үшін кем дегенде бір апта ешқандай әлеуметтік желіге, тіпті интернет желісін де қоспауға тырысып көріңіз. Бұл уақыт аралығында бұрын ойлап, бірақ уақыт таппай жүрген істеріңізбен шұғылданыңыз. Пайдасы бар іспен айналысыңыз. Кітап оқыңыз, серуендеңіз, өзіңізге көңіл бөліңіз. Қолыңыздан келді ме? Демек, әлі кеш емес. Уақыт барда бұл тәуелділіктен арылыңыз.

Төртіншіден, біз адамдар өзге адамдарсыз өмір сүре алмаймыз. Отбасы, достар, көрші, қоғам осының барлығы бізді қоршап, қарым-қатынас орнатуға мүмкіндік береді. Адамдар қарым-қатынасқа мұқтаж. Қазір де солай. Бірақ бетпе-бет емес, әлеуметтік желіде. Шынымен де, аулаға шығып айтып келгенше, желіде жаза салған оңай немесе электронды почта арқылы жіберуге болады. Сонымен қатар желідегі саған жазылған достарыңның да саны маңызды. Егер сенде ол көп болса, сенің жақсы адам болғаның. Өзгелерге осылай көрінуі мүмкін. Бірақ желідегі көп достарыңмен сөйлесу оларға деген қызығушылығыңды жойып жібереді. Осылайша біртіндеп достарыңнан жалыға бастайсың, аяғында өмірге деген қызығушылығыңнан да айырыласың.

Бесіншіден, ең қорқыныштысы осында. Әлеуметтік желі өте қауіпті және балалар үшін де. Бұлай дейтініміз, әлеуметтік желі өзінде балаларды қорғау керек теріс ақпараттарды жинақтайды. Көрсетуге тыйым салынған фильмдерді көріп, мағынасы жоқ әуендерді тыңдап өскен бала мен кітап оқып, ертегі тыңдаған кішкентай балаларды салыстыруға да келмейді. Көзіңізге елестетіп көріңізші, бұлардан қандай бала өсіп шықпақ?

Алтыншыдан, бұл себеп желідегі таныстыққа негізделеді. Айтарлықтай қауіп жоқ. Тек сөйлесіп отырған танысыңыздың жақсы адам екендігіне көз жеткізіп алыңыз. Ол сізді алдап отырмаса болғаны, соған мән беріңіз. Өзіңіздің жеке өміріңіз бен желідегі өміріңізді айыра біліңіз.

Analysis of the ways and conditions for maintaining the integrity of Kazakhstan's society shows that his external factor includes peace in the world, outside political stability and well thought-out external policy. The internal factor includes the balance of social and political interests of all social groups and political parties of the society, the people of Kazakhstan, internal order and social compliance of elements of society in achieving this goal, the coherence of government action and development of social institutions. Reduction of the degree of corruption in the government, public and other institutions, absence of manifestations of tribalism at all levels, reduction of social and political conflicts and tensions in society are the foundation of establishment of harmony in Kazakhstan society. An important condition for maintaining social consensus is the actions of all subjects on the basis of respect for law order and life in accordance with the law, irrespective of social and material status.

Presence of social protection of actors at all levels of social organization in society, their active involvement in social life, respect for the principles of equality and justice contributes to strengthening of stability and solidarity of society. Presence and formation of common traditions, norms and celebrations, social and cultural events in the community are played an important role in achieving harmony in society. These norms require the unity of action of all sections of the population irrespective of their status, ethnicity and religious. Common traditions, holidays, unifying socio-cultural and political events contributes to the formation of social cohesion and solidarity.

Consequently, ethnic, social and cultural heterogeneity, the desire for stability of society are the basis for tolerance. Humanity can survive only on the basis of the principles of tolerance in contemporary pluralistic, multicultural world.

Person is not born as tolerant person, he becomes tolerant in the process of education, participation in intercultural and interethnic dialogue. Thus, Kazakhstan's conceptual model of tolerance is based on the consent and cooperation of cultures, ethnicities and religions, social communities and groups. The proximity of the cultural traditions of different backgrounds and value unity of society creates the preconditions for the formation of social cohesion as the characteristics of the Kazakhstan tolerance strategy. Consent is the deep foundation of increasing social integration (understood not as the absorption of some by others but, as a mutual enrichment, as well as the acquisition by the new system quality integrity), reducing the level of tension and conflict and contributing to the implementation of the principle of tolerance.

Study the formation of the basis model of the Kazakhstan tolerance should be carried out by determination its components or types of tolerance. Following types of tolerance are accepted and provided: racial tolerance, everyday tolerance, gender tolerance, age and gerontology tolerance, ethnic tolerance, religious tolerance, cultural tolerance, social tolerance, political tolerance, educational tolerance, geographic tolerance, physiological tolerance, sexual-orientation and marginal tolerance:

1) gender (non-preconceived attitude to the representatives of the other sex; inadmissibility of the priori attribution of deficiencies to person of the opposite sex; lack of ideas of gender discrimination and sexism);

- 2) age (impartiality to the elderly and respect);
- 3) education (tolerant attitude to the statements and behavior of people with a lower level of education among highly educated people, and vice versa);
- 4) interethnic (relation to the representatives of various ethnic groups and cultures as equals, «without a sense of national superiority»), ethnocentrism, xenophobia, aggressive nationalism);
- 5) racial (absence of prejudice, racial discrimination; racism towards people of another race);
- 6) religious (tolerant attitude towards people of other religion; no confessional intolerance, religious fanaticism);
- 7) geographic (non-prejudice to the residents of small or provincial towns, villages and other regions among capital's residents and vice versa);
- 8) social (adequate attitude to the representatives of different social groups and strata of the property – for example, the rich and the poor and vice versa);
- 9) physiological (tolerance to sick, persons with disabilities, with various deviations in health, etc.);
- 10) political (tolerance to activities of various parties and associations, to statements of their members and, consequently, an obstacle to spread of the ideology of fascism, totalitarianism, policies and practices of political repression);
- 11) sexual-orientation (non-judgmental towards people with different sexual orientation);
- 12) marginal (tolerance towards marginalized persons: the homeless, beggars, drug addicts, alcoholics, prisoners, etc.).

Each type of tolerant is determined by the socio-cultural foundations, cultural and intercultural communication, intercultural competence and understanding of the problems in intercultural communication.

One important component of Kazakhstan's model of tolerance is a daily tolerance. The idea of tolerance is not enough actual issue for public opinion and ordinary consciousness. In everyday life the idea of tolerance is often formed spontaneously in the context of communication, everyday behavior and activity in which people often have exercise of restriction for disturbing the rules of everyday communication and avoidance of conflicts. Tolerance is not sharp, vital and meaningful issue among students. Tolerance is often abstract concept for most of the students. The other part is very often finding it difficult for definition of this phenomenon. In many cases they demonstrate complete intolerance towards each other.

Among the students of the University (KazNU al-Farabi) more or less close to scientific representation of concept and value meaning of this term take place. The possibility of obtaining such information on the principles of tolerance is acquired due to a number of disciplines, such as philosophy, cultural studies, sociology, political science, psychology. Many students have a full opportunity to view the history of formation of the ideas of tolerance as well as contribution of philosophers in the discussion of this problem. The majority of students believe that the observance of gen-

Психологтардың пайымдауында, әлеуметтік желіге тәуелділіктің негізінде жақсы көрмеу мен өзіне деген сенімсіздік жатыр. «Кешенді жетіспеушіліктен» зардап шегуші өзіне көңілі толмайтын немесе сыртқы орта назарының жоқтығынан үнемі «онлайнда» қосулы тұрады. «Сетемания» тек жаман әдеттер емес, психикалық аурулар жіктемесі ретінде физиологиялық белгіге ие. Мұнда тәуелді адам чаттағы сөйлесу кезінде қозу секілді сезімдерді бастан кешетін көрінеді. Ол бұл жағдайды қайтадан қайталағысы келіп интернетті, әлеуметтік желіні рахаттану құралы ретінде пайдаланады екен. Әлеуметтік желіні шектен тыс пайдалану оқушының шынайы өмірдегі ортасымен қатынасына зиянын тигізбей қоймайды. Ғалымдардың пікірінше, қарым-қатынастың жетіспеуі адам ағзасының иммундық жүйесіне, қан қысымы мен ойлауына теріс әсер береді. Нәтижесінде кемақылдылыққа, жүрек-талма ауруларына, қатерлі ісікке әкеп соқтыруы әбден ықтимал.

Мамандардың пікіріне сүйенсек, әлеуметтік желіге тәуелділіктің негізінде жақсы көрмеу мен өзіне деген сенімсіздік жатыр. «Кешенді жетіспеушіліктен» зардап шегуші өзіне көңілі толмайтын немесе сыртқы орта назарының жоқтығынан үнемі «онлайнда» қосулы тұрады. «Сетемания» тек жаман әдеттер емес, психикалық аурулар классификациясы ретінде физиологиялық белгіге ие. Мұнда тәуелді адам чаттағы сөйлесу кезінде қозу секілді сезімдерді бастан кешетін көрінеді. Ол бұл жағдайды қайтадан қайталағысы келіп интернетті, әлеуметтік желіні рахаттану әдісі ретінде пайдаланады екен[3].

Әлеуметтік желіні шектен тыс пайдалану оқушының шынайы өмірдегі ортасымен қатынасына зиянын тигізбей қоймайды. Ғалымдардың пікірінше, қарым-қатынастың жетіспеуі адам ағзасының иммундық жүйесіне, қан қысымы мен ойлауына теріс әсер береді. Мұның соңы кемақылдылыққа, жүрек-талма ауруларына, қатерлі ісікке әкеп соқтыруы әбден ықтимал.

Жасөспірім кезіндегі зияны орасан үлкен. Бала өздігінен талпыну мен ізденуден қалып тек дайынға, әріп терсе дегені алдынан шығатынға әбден бейімделеді. Мектепте берілген үй тапсырмасын өзі ізденіп, ойлап құрастырып, орындамаған баланың таным үдерістері, яғни, ойлау, есте сақтау, қабылдау үдерістеріне дейін сол бір экранға желіге тәуелді болуы – үлкен әлеуметтік мәселе десек болады. Далада, көлікте, сабақта, тіпті демалу, тынығу уақытында да ұялы телефондарын құшақтап жататын тәуелділік жасөспірімдердің 95% пайызында кездеседі. Балалардың көзбе-көз қарым-қатынас жасауларының, достық сезімінің, жан ашу, қамқорлық жасау деген игі қасиеттердің төмендеуіне де ықпал етеді. Әр затты өз орнымен, өз уақытымен, белгілі бір шектеумен қолдануын қадағалауға және бұл трагедияның, мәселені жеңілденуіне бала тәрбиелеп отырған әр ата-ана үлкен мән бергені дұрыс, алдын алғаны жөн[4].

Желілердің адамға тигізетін тиімді және тиімсіз жақтары қандай? Бұл мәселе қазіргі таңда өзекті, өзекті болып та келген, бола береді де. Айтылуының себебі, жағымсыз тұстарының бар екендігі шындық. Бұл пікірге психологтар, педагогтар, зерттеуші ғалымдар, маркетингтік маман және т.б. маман иелері қосылады. Егер де сіз «ВКонтакте», «Facebook»,

SPOIECZNA PSYCHOLOGIA

Таубаева Ш.Т.,

педагогика ғылымының докторы, профессор;

Қыдырбай Б.Т.,

*әлеуметтік педагогика және өзін-өзі тану мамандығының 4 курс студенті,
ал-Фараби атындағы ҚазҰУ*

ӘЛЕУМЕТТІК ЖЕЛІЛЕРГЕ ТӘУЕЛДІЛІКТІҢ ЗИЯНЫНАН АРЫЛУ ЖОЛДАРЫ

Әлеуметтік желілердің пайда болуы әлемдік әлеуметтік желілерге тәуелділік құбылысын өмірге алып келді. Бүгінгі күні әлеуметтік желілер адам өмірінің маңызды бір бөлшегіне айналды, бірақ оның да кері тұстарының бар екендігі жасырын емес. Әлеуметтік желілер адамның психологиялық дамуына кері әсерін тигізуде, агрессияға алып баруда, адамның шынайы өмірін виртуальды әлеммен алмастыру жүріп жатыр.

Әлеуметтік желілер – қызығушылығы, хоббиі, яғни ермектері бірдей адамдардың интернетте бірігетін қоғамдастық сайттары. Осы сайттар арқылы адамдар жедел түрде мәліметтер алмасады және достар табады. Бірақ осы сайттарда тек хабарласып қана қоймай, адамдар музыка, видео іздеу мүмкіндігі де бар. Олардың қатарына «ВКонтакте», «Instagram», «Facebook», «Twitter» және «Мой Мир» жатады.

«Әлеуметтік желі» термині қолданысқа 1954 жылы енген. Онлайн сервис немесе веб-сайт арқылы әлеуметтік өзара қарым-қатынас орнату құралы болып табылады. Қазір барлығы дерлік әлеуметтік желілерді пайдаланады. Бұл әдеттің зиянды екені анықталған. Әлеуметтік желіде «онлайн» болып отыру оған деген тәуелділікті күшейтеді, зейіннің төмендеуіне, компьютердің «құбыжығына» айналуға әкеп соқтырады. Интернетті көп пайдаланатын адамның мінезі өзгеріп шығады, тез ашуланшақ болуы ықтимал. Интернет пен әлеуметтік желіден бірден бас тарту оңайға соқпайды, ол адамдарда эмоционалдық ауытқушылықты тудырады. Бір ескеретіні, әлеуметтік желіні немесе интернетті көп қолданатын адам ешқашан өзін оған тәуелдімін деп есептемейді екен[1].

Әлеуметтік желі – мектеп оқушыларының интернетке қысылуының ең басты тетігі. Мұндай пікірге Never Ending Friending халықаралық зерттеу авторлары келді. Психолог С. Поляков зерттей келе, жастардың әлеуметтік желідегі қарым-қатынастары баланы нағыз психологиялық тәуелділікке әкеп соқтыратынын сенімді дәлелдеді. «Сабаққа қатысу міндетін атқарудың орнына «достар іздеумен» барлық уақытын өткізеді және келген хабарламаларды оқу, мұның барлығы балаға тек қана негативті әсер етіп қана қоймай, оның психологиялық жағдайының өзгеруіне алып келеді. Психологтың айтуынша, оқушы сабақ пен виртуальды әлем ортасында отырып, өз кезегінде физикалық денсаулығына зиян келетін стресске ұшырауы мүмкін[2].

eral rules of behavior, not paying attention to the «strange» and bad manners of some people in general allows avoid the conflict for their own safety.

High prevalence of ordinary notions of tolerance can be noted. Ordinary notions of tolerance is understood as patience, forbearance, endurance, indifference to the behavior of others, communication with others, nonintervention in the situation which do not coincide with the concept and value of «duty». Thus, the word «tolerance» is implying an element of condescension and negative assessment of the phenomenon or property of person, his rights, which are reconciled with necessity or mercy. It is ordinary position in public opinion and in ordinary people's consciousness.

The main characteristics of the daily tolerance are patience, endurance or forbearance, indulgence to anyone or anything. This is – «practical recognition and respect for the beliefs and actions of others» [1]. Such kind of tolerance, occurring most often in everyday life, arises and develops as a compensatory mechanism of mitigation contradictions between irreconcilable ideological and world views positions [1]. Thus, tolerance is a distinct compensatory manipulative function. Tolerance as a strategy aimed to minimizing confrontational mood of people is aimed at reconciliation of social antagonists.

In general, in everyday life and practice of communication people is trying use and learn tolerance, forbearance with respect to the other. One of the aspects of this type of tolerance is the fact of manifestation of tolerance as outward tolerance. At same time, this kind of behavior, in fact, may be associated with the «conformism, social cowardice, lack of initiative, indifference or even contempt to the partners of interaction» (A. Sadokhin) [2].

Tolerance includes such forms of behavior which carried the idea of tolerance in respect not only of cultural deviance, but also a return to the patterns of behavior, moral sense which is associated with certain norms and rules as «specific» manifestation of human life, society or group as well as to the negative characteristics and survivals. Tolerance can be external, but demonstrated and internal (emotional) (A. Sadokhin) [2].

The most important type of tolerance is the ethnic tolerance. Kazakhstan model of tolerance includes in its structure ethnic tolerance as a difficult organized element. Value of interethnic harmony and stability are particular importance among the unifying values that inherited from the past. Value of interethnic harmony and stability represent the value basis of Kazakhstan's multi-ethnic society in conjunction with which possible to extend democratic values in Kazakhstan. Civil society should be formed on their basis.

Kazakhstan has historical experience as a rich traditional culture, with values of tolerance and spiritual values. National-psychological features of the tolerance of the Kazakh people are determined their mentality, have an impact on the formation and development of social consciousness – the political consciousness and political culture, norms of activity. Dominant of traditionalist moral stereotypes of social activity took place. Positive changes can be achieved by passing the stage of formation inde-

pendent subjects of public relations. Transition to new relationship is depended on the development of people. It is a natural process of history development. Study of bases of the culture of Kazakh is an important for understanding the formation of ethnic tolerance and understanding of tolerant nature of the Kazakhstan society.

Tolerance is as an independent general valid value in Kazakh culture. Tolerance – is the ability to perceive views of other people and principles, if they are corresponding to moral requirements. It is expressed in the universal moral norms, voluntariness of their execution and responsibility for the results of actions. Such ethical determination presupposes determination by manners, meanings, goals of moral duty and responsible behavior. This specificity of the ethical bases of tolerance has been transformed into a modern culture of Kazakhstan. During the years of social and cultural transformations in the society gradually develops the ideas of multi-culturalism and multi-ethnicity.

Modern Kazakh society is characterized by cultural diversity, both ethnically, linguistically and religiously. Ethnic groups who live together on the territory of Kazakhstan have positioned themselves as the people of Kazakhstan. On the one hand, this has obvious reasons. First, it is a historically constituted social reality which aiming at stability. There is a succession in the preservation and development of stable interethnic relations in Kazakhstan. Forms and levels of inter-ethnic and social stability is supported and developed in the period of independent development of the state.

Creation of independent State, the preservation of the state sovereignty, the development and expansion of trade and economic relations, international relations, creating conditions for the development of economic activities of large and medium-sized businesses, the creation of conditions for activation of small businesses is necessary objective conditions for the development of tolerance. All this factors creates conditions for a safe and peaceful co-existence and development of interethnic relations, strengthening the political, social and economic independence of the state.

Second, conditions for the preservation of the original and unique culture of ethnic groups, for the preservation and development of languages are created over the last 20 years in the Kazakhstani society. In this regard, creation of ethnic-cultural centers, schools, and various cultural organizations are prescribed in cultural policy. The Kazakh society cultivates strategy of tolerance. Strategy of tolerance become a quality criterion of social and cultural relations, cognitive ideal, practical and existential motivation and a guide to action, as well as the most important sign of civilizational dynamics in recent years.

Literature

1. Ter-Minasova S.G. Jazyk i mezhhkul»turnaja kommunikacija. – M., 2000.
2. Tolerantnoe soznanie i formirovanie tolerantnykh otnoshenijj (teorija i praktika): Sb. nauch.-metod. statejj. – M.: Izdatel»stvo MPSI; Voronezh: Izdatel»stvo «MODEHK», 2002.

ников. Не приемлет интриг, развивает гласность, конструктивную критику. В системе мотивации делает упор на вознаграждения, поощряет новаторство и творческий подход к делу [12].

Безусловно, эти два типа женщины-руководителя являются весьма полярными и в практике управления дают различные сочетания, что позволяет сделать вывод о многообразии и специфике подходов к управлению в поле «женщина-менеджер» [12].

Литература

1. Берн, Ш. Гендерная психология/Ш.Берн. СПб.: Прайм-Еврознак, 2002
2. Бендас Т.В. Гендерные исследования лидерства // Вопросы психологии, 2009. №2
3. Кон И.С. Мужские исследования: меняющиеся мужчины в изменяющемся мире / Введение в гендерные исследования. Ч. 1. Учебное пособие / Под ред. И.А. Жеребкиной. – Харьков, СПб.: Алетейя, 2001.
4. Бусыгин А.В. Предпринимательство. – М.: Дело, 2009
5. Ануфриева Е.В. Феминность как форма гендерного самосознания. Дисс. канд. филос. наук. – Волгоград, 2001.
6. Галиакберова, Н.Р. Портрет женщины-руководителя /Н.Р. Галиакберова //Государственная политика в области образования: региональный аспект. Материалы Всероссийской научно-практической конференции. -Пенза: ПДЗ, 2001.
7. Грошев, И.В. Репрезентация гендера и его диагностика /И.В.Грошев, А.М. Холод/. Кривой Рог. Европейский ун-т финансов, информационных систем, менеджмента и бизнеса, 2000.
8. Бурлачук Л. Ф. Психодиагностика: Учебник для вузов Питер 2006
9. Бем, С. Линзы тендера: трансформация взглядов на проблему неравенства полов /С.Бем /Пер. с англ. -М.: Из-во: РОССПЭН, 2004
10. Гвоздева Е.С., Герчиков В.И. Штрихи к портрету женщин менеджеров Социологические исследования, 2000. № 11.
11. Бендас Т.В. Гендерная психология: Учеб. пособие. СПб., 2005.
12. Женщины и управление. Материалы межрегиональной научно-практической конференции «Женщины им управление». Липецк. 2003

умственных возможностях, способностях к обучению, качествах характера и темперамента у представителей обоих полов. В результате были обоснованы выводы, что женщины обладают качествами, которые определяют их весьма благоприятные возможности для эффективной управленческой деятельности.

В общем виде они представлены в таблице № 1.

Таблица № 1

Гендерные отличия в управленческой деятельности

Характеристики	Мужчины	Женщины
Способ преодоления препятствий	Интеллект, сила	Хитрость, ловкость
Ориентированность на проблемы	Перспективная	Текущая
Потребность в эмоциональных стимулах	Пониженная	Повышенная
Основа решений	Рассудочность	Чувственность
Характер	Замкнутый	Открытый
Отношение к внешнему миру	Реалистичное	Идеализированное
	Критичное	Интуитивное
Поведение	Сдержанное	Эмоциональное
Преобладающий тип мышления	Словесно-логический	Наглядно-действенный
Объект внимания	Содержание	Форма
Наблюдательность и точность	Пониженные	Повышенные
Ориентированность	Деловая	Личная
Отношение к другим	Прямолинейное	Гибкое
Действие словесного поощрения	Расслабляющее	Возбуждающее
Реакция на критику	Агрессивная	Спокойная

Анализ данных показывает, что по некоторым параметрам женщины обладают даже не «благоприятными возможностями», а явными преимуществами для успешного осуществления функций управления. [9]

Вместе с тем существуют попытки представить деятельность женщины-руководителя в упрощенном виде как использование одной из двух противоположных друг другу моделей управления – «железная леди» и «старшая сестра» [10].

«Железная леди» холодна, авторитарна, самоуверенна и хорошо знает о своей силе. Она в совершенстве владеет закулисными приемами, отвергает дискуссии и обмен мнениями как неэффективное средство. Она строга и требовательна к подчиненным, в системе мотивации опирается на наказания, от подчиненных ожидает дисциплины и уступчивости, ценит в них главным образом, профессиональные способности [11].

Напротив, «старшая сестра» опирается на коллективные формы принятия решений, поощряет дискуссии и полемику. Будучи сама неординарной личностью, предпочитает, чтобы рядом с ней работали такие же сильные коллеги. Благоклонна к подчиненным, ожидает от них полной отдачи. Она ценит в своих сотрудниках чувство единой команды. Для «старшей сестры» важны не только профессиональные, но и моральные, психологические качества работ-

HISTORIA FILOZOFII

Доскожанова А.Б.

ИДЕЯ РАЦИОНАЛЬНОГО БЛАГА В УЧЕНИИ АЛЬ-ФАРАБИ

Изучение идеи блага в социальной реальности непосредственным образом связано с философской антропологией, и в данном диссертационном исследовании будет развернуто вкупе с категорией разума в том смысловом ключе, в котором его понимал выдающийся тюркский мыслитель Абу Насыр Аль-Фараби. Тем самым, разум, как онтологическое свойство социального человека, занимает важное место в определении того, кем является человек, какую модель он выбирает для конституирования социальной реальности, каковы результаты его общественной деятельности. В связи с этим, тема диссертационной работы напрямую предполагает изучение категории разума в качестве отдельной темы, так же как и рассмотрение феномена гражданского общества, основывающегося на принципах разумной созидательной деятельности, изучение этико-нравственных основания формирования благодетельного общества.

Еще с древних времен человечество задумывалось о гармоничном существовании людей, проживающих в рамках одного общества. Наиболее ранние идеи, связанные с идеей блага, можно встретить в этических учениях Древнего Востока. Уже в то время само благо, основанное на разумности, стали понимать как предписание, строящееся на условиях различия между субъектами общественных отношений и необходимостью борьбы с преимущественным благом одного человека над другим. Этой концепции придерживались представители буддизма, в котором во главу угла ставилось духовное совершенство человека, живущего в гармонии с природным абсолютном. «Пока человек сталкивался главным образом со злом как проявлением сил природы, он относил его исключительно за счет сверхъестественных, надприродных сил. Но когда носителями зла все чаще становились люди, инородцы и даже соплеменники, это заставило усомниться в традиционных представлениях. Человеческое страдание – в различных его проявлениях – было стимулом к раздумьям, поискам глубинных смыслов. Символична в этом смысле легенда о Будде» [1, стр.82]. Буддизм рассматривал человеческое общество как часть естественного бытия, при этом все социальные процессы понимались как заведомо целесообразные и необходимые.

По своему понимали и понимают идею блага в китайской мысли. Еще в древности представители даосского учения интерпретировали благо не только через совершенствование разума и духа, но и понимали благо, которое могло осуществить себя в людском обществе. Перебирая и анализируя различные категории, связанные с благом, даосы утверждали что, например, постоянство «позволяет народу пребывать в отсутствии знания и отсутствия стремления.

Это приводит к тому, что даже знающий не осмеливается осуществлять-действовать» [2, стр.25]. Отсутствие предполагает отрицание всякого действия, что ведет к непониманию добродетели и человеческой свободы.

Этика блага прослеживается и в учении джайнизма. Это учение в целом направлено на отсутствии причинения зла и вреда всему тому, что несет в себе жизнь. Естественно, что подобная жизненная позиция относилась, в первую очередь, к человеку, а с ним и к социальной жизни. Первоначальные попытки объяснить существующее в мире людей зло древние относили к сверхъестественным причинам. Непричинение зла напрямую проецировалось на межличностные взаимосвязи в форме бережливого отношения людей друг к другу, что в итоге порождало сложную систему субъект-субъектных взаимоотношений.

Тем не менее, стоит отметить, что идея блага как принцип в системе общественных ценностей наиболее четко стала формулироваться только в эпоху античной культуры, так как мораль стала оформляться в определенную науку, получившую название этики, только в Древней Греции. Зрелые этические идеи можно проследить в учениях таких известных мыслителей, как Сократ, Платон, Аристотель. Так, Сократ поднимает тему блага не в качестве смысловой конкретики, привязанной к конкретным предметам, но благо необходимо рассматривать как глубокое и в то же время общее понятие. Сократ ставит вопрос о добродетели таким образом, чтобы каждый мог рассмотреть его со всех сторон, то есть осуществил бы полный философский анализ. Однако, позиция Сократа в вопросе о добродетели весьма интересна. Вот что передает слова Сократа Платон в диалоге «О добродетели»: «Когда бог желает, чтобы город благоденствовал, он создает доблестных мужей; когда же он хочет погубить какой-либо город, он их в нем истребляет. Итак, похоже, что добродетели не обучаются и не получают ее от природы, но она бывает присуща тем, кто ею владеет, по божественному уделу» [3, стр.358]. Здесь подчеркивается то, насколько принцип блага, как этический феномен, имел сакральный характер, как для античных мыслителей, так и простых жителей древнегреческого полиса.

Говоря об античной мысли, нельзя обойти классика данного философского периода – Аристотеля. Выдающийся греческий мыслитель определял благо, в первую очередь, онтологически, чем предвосхитил этическое понимание блага, возведя его в ранг некоторого абсолюта. Благо, по Аристотелю, возможно при строгой иерархии категорий, в том числе, социально-этическими, которыми пользуется человек. В своей «Метафизике» он пишет: «Всякому, по моему разумению, необходимо занять свое особое место» [4, стр.317]. Знание своего места в онтологическо-антропологическом смысле имеет то большое значение, что человек начинает осознать в дальнейшем свое предназначение и понимать, что «все стремится к благу» [5, стр.394].

Поскольку статья посвящена идее блага в учении Абу Насыра Аль-Фараби, то особое внимание мы уделяем, в первую очередь, его трудам, а также тем работам, которые посвящены его широкому философскому и научному творче-

то различать традиционно мужские и женские роли – профессии, должности, сферы деятельности [4]. Подчеркнем, что это деление, как правило, носит традиционно-бытовой, а не научно обоснованный характер, поскольку в большинстве случаев никак не связано с особенностями женской психики и интеллекта. Конечно, определенные ограничения могут регламентировать области женского участия, но они далеко не всегда имеют объективную основу.

Если в низших и средних звеньях доля женщин в аппарате управления бывает значительна и это ни у кого не вызывает удивления, то представительство женщин на высшем уровне управления крайне мало. Так, на рубеже 90-х годов женщины в составе директорского корпуса составляли всего 6-7%. Ныне доля женщин, достигших заметных успехов в карьере, по-прежнему невелика – различие с мужчинами составляет почти 4 раза при более высоком уровне образования [5].

Заметим, что в Швеции – стране с одним из самых высоких в мире показателей степени участия женщин в экономической и политической жизни – доля женщин в парламенте достигает 42,7%, Финляндии – 33,5%, в Дании, Норвегии, Нидерландах – 36-37% [6].

Скрытая дискриминация женского пола отчетливо прослеживается при анализе управленческой литературы, где гендерный аспект занимает явно подчиненное положение. В подавляющей части трудов отечественных и зарубежных экономистов как-то само собой подразумевается, что менеджер, специалист или подчиненный – обязательно мужчина и оценка поведения личности, анализ управленческих ситуаций, рекомендации по разработке управленческого решения, по этикету и прочему даются именно с мужских позиций.

При этом особенности реакции женщины на внешнюю среду, мотивация ее поступков, личностные характеристики либо вообще замалчиваются, либо рассматриваются крайне ограниченно, в виде исключения из общепринятых правил. И даже президентская программа повышения квалификации управленческих кадров за рубежом практически полностью ориентирована на мужчин [7].

Исследования зарубежных специалистов также подтверждают выводы о гендерной дискриминации. По данным Э. Игли, по отношению к женщинам применяют «стеклянный потолок», который часто мешает им занимать посты руководителей проектов, выдвигаться в советы директоров и выполнять важные международные функции в компании. В 1998 г. женщины занимали только 6% директорских должностей в 500 крупнейших компаниях и получали за равносильный с мужчинами труд не более 70% [4].

В управленческой практике гендерные аспекты охватывают особенности различных подходов к руководству коллективом и личностью, особенности межличностных отношений с учетом мужской и женской психики и характерных черт интеллекта [8]. Различные исследования по сравнению деловых и психологических качеств женщины и мужчины показали, что по ряду анализируемых параметров есть определенные отличия. Вместе с тем, в серьезных научных экспериментах не нашли подтверждения некоторые мнения о различиях в

PSYCHOLOGIA PRACY

Кенес М.Ж.

ГЕНДЕРНЫЕ ОТЛИЧИЯ В УПРАВЛЕНЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

Социальная психология гендера, является огромным полем для изучения установок, предрассудков, дискриминации, социального восприятия и самовосприятия, самоуважения, возникновения социальных норм и ролей.

Большинство зарубежных исследований не обнаруживает различий между мужчиной и женщиной в эффективности руководства, но выявляет ситуационную специфику его проявлений - в одних ситуациях и ролях более эффективны мужчины, в других - женщины.

Традиционный взгляд состоит в том что женщины выбирают ориентированное на отношения руководство, поскольку по природе более эмоциональны, а мужчины демонстрируют ориентацию на задачу, так как чаще характеризуются настойчивостью и целеустремленностью.

В организациях, обеспечивающих функционирование рынка, среди специалистов по рекламе, имиджмейкеров их 40-50%, появились профессиональные группы женщин, обслуживающих избирательные компании и т.д.[1].

В условиях становления рыночной экономики значительно расширяется мелкий и средний бизнес, в котором руководителями становятся женщины, стремящиеся реализовать себя всесторонне. Эта тенденция соответствует процессам, происходящим в странах с развитой рыночной экономикой, где женщины возглавляют примерно 30% малых и средних фирм. Предполагается, что в скором будущем эта доля составит 50% предприятий при одновременном увеличении их стоимости [2].

Особое значение вопрос о роли и месте женщины в системе менеджмента имеет для таких быстро расширяющихся видов деятельности, как гостиничное и ресторанное хозяйство, туризм, оптовая и розничная торговля, обслуживание, где доля женщин в общем числе работающих достигает 90% [3].

Анализ контингента обучающихся в университетах в течение нескольких лет, а также сложившаяся демографическая ситуация в целом позволяют прогнозировать возрастание женского компонента в управлении. Даже для руководителя-мужчины управление коллективом, в составе которого преобладают женщины, требует учета существенных особенностей.

Известно, что положение женщины в обществе зависит от принятых в данной среде полоролевых стереотипов поведения, от традиционных для данного социума культурных, психологических и социальных стандартов. У нас приня-

ству. Аль-Фараби большое внимание уделяет интеллектуальным характеристикам человека, посредством которых благо, как принцип всеобщего и гражданского существования, имеет смысл и возможно его дальнейшее претворение в жизнь. Так, в работе «Существо вопросов» он пишет: «От всех животных человек отличается особыми свойствами, ибо у него имеется душа, из которой возникают силы, действующие через посредство телесных органов, и, кроме того, у него есть такая сила, которая действует без посредства телесного органа; этой силой является разум» [6, стр.728]. благодаря разуму человек не только определяет благое и злое в своих и чужих поступках, но и имеет возможность структурировать свое знание об этом в рамках определенных наук. Например, социальное счастье как благо может быть описано такой наукой, как гражданская наука. Эта наука, согласно Аль-Фараби, «объясняет, что действительное счастье – это благо, милости и достоинства, а все, что помимо того, есть зло, мерзость и пороки» [7, стр.118].

Благодаря гражданской науке человеческое общество может быть упорядочено по принципу всеобщего блага, во главе которого должен стоять благодетельный глава. Отсутствие такого главы всецело отражается на судьбе добродетельного города. Аль-Фараби пишет, что «если не найдется какого-нибудь мудреца, которого можно было бы приставить к этому главе, город через некоторое время неминуемо погибнет» [8, стр.186].

На арабо-мусульманском Востоке эпохи Средневековья, помимо Абу Насыра Аль-Фараби, идеи общественного блага прослеживаются в учениях многих мыслителей, таких как Аль-Кинди, Ибн Рушда, Ибн Сины, Аль-Газали, Ибн Хальдуна и других крупных философов. Восточные мыслители возвышали человеческий разум и знание, как результат деятельности активного мышления. И разум, и знание являются для человека истинным благом, которое выражается в философской науке. Недаром в этом отношении Аль-Кинди утверждает: «Из человеческих искусств самым возвышенным и благородным является искусство философии, какое определяется как познание истинной природы вещей в меру человеческой способности» [9, стр.711]. Для Ибн Сины, все, в том числе человеческий разум, есть благо, исходящее из абсолютной субстанциональности Вселенной. «Принцип Вселенной – необходимо сущая сущность» [10, стр.732].

Таким образом, исследование идеи блага, которое выступала одной из важных проблем в творчестве великого тюркского мыслителя Абу Насыра Аль-Фараби, позволяет заключить, что наряду с разнообразием подходов к идее блага, существует общая сложившаяся позиция, согласно которой благо представляет собой важный аспект социального процесса взаимодействия людей ради всеобщего морального благосостояния. Идею блага невозможно свести к простой и сухой технике правления в добродетельном городе путем использования обычных политических инструментов. «Пока мы сравниваем управление праведным городом с политикой, которая применяется на практике в современном мире, мы никогда не поймем глубины мысли Фараби» [11, стр.70]. Благо

есть категория универсальная, охватывающая практически все сферы человеческой мыслительности. И этот момент разносторонне рассмотрен в философско-политическом наследии Аль-Фараби. В своих трудах он показал, что благо, имеющее в своей основе разум, способствует более прогрессивному развитию как общества в целом, так и отдельных социальных групп в частности, элементами которых являются личности как носители высоких моральных ценностей.

Литература:

1. Введение в философию: Учебник для вузов. В 2 ч. Ч. 1 / Под общ. Ред. И.Т.Фролова. – М.: Политиздат, 1989. – 367 с.
2. Антология даосской философии / Сост. В.В.Малявин и Б.Б.Виноградский. – М.: Тов. «Клышников-Комаров и К», 1994. – 447 с.
3. О добродетели / Платон. Диалоги / Пер. с древнегреч.; Сост., ред. И авт. Вступит. Статьи А.Ф.Лосев. – М.: Мысль, 1986. – 607 с.
4. Аристотель. Метафизика. / Сочинения в четырех томах. Т.1. Ред. В.Ф.Асмус. – М.: Мысль, 1975. – 550 с.
5. Аристотель. Топика. / Сочинения в четырех томах. Т.2. Ред. З.Н.Микеладзе. – М.: Мысль, 1978. – 687 с.
6. Аль-Фараби, Абу Насыр. Существо вопросов. / Антология мировой философии. В 4-х томах. Т.1. – М.: Мысль, 1969. – 936 с.
7. Аль-Фараби, Абу Насыр. Слово о классификации наук. / Добродетельный город: Философские трактаты. Собрание соч. в 4-х томах. Т.1. – RS; Международный клуб Абая, 2014. – 504 с.
8. Аль-Фараби, Абу Насыр. Трактат о взглядах жителей добродетельного города. / Добродетельный город: Философские трактаты. Собрание соч. в 4-х томах. Т.1. – RS; Международный клуб Абая, 2014. – 504 с.
9. Аль-Кинди. О первой философии. / Антология мировой философии. В 4-х томах. Т.1. – М.: Мысль, 1969. – 936 с.
10. Ибн Сина. Книга спасения. / Антология мировой философии. В 4-х томах. Т.1. – М.: Мысль, 1969. – 936 с.
11. Ардакани Р.Д. Фараби – основоположник исламской философии / Пер. с перс. А.Абсаликова. – М.: ООО «Садра», 2014. – 132 с.

ертегіні қабылдағанда оның мазмұнымен бірге басты кейіпкердің мінез-құлқына, мазмұндаудың тәртібіне түсіне білмейтіне, оны мағыналы түрде қабылдай алмайды.

3. Қабылданатын заттар мен құбылыстарды бір-бірімен салыстыруға, жаңа материалды балалардың бұрынғы білімдерімен үнемі байланыстырып отыруға әр түрлі объектілердің жеке жақтары мен ұқсастықтарын ажыратуға көзделген басты мақсат пен жеке мәселелерді түсініп, отыра алуына қатты зер салу қажет.

4. Сабакқа белсенділігін артыруда оқу материалдарының түрі көлемі, ауыр-қиындылығы еске алынып, бұларды қабылдауының саналы болуы мұғалімнің дұрыснұсқау бере білуіне де байланысты.

5. Балалардың байқағыштық қасиетін үнемі есте болғаны жөн. Күделікті оқу материалын ұғынып қабылдаудан басталады. Қабылдау тек бірдемені қарау на соны таңдау ғана емес, баста барбелгілерімен объектілерді салыстырып түсіну.

Сонымен қабылдау оқу процесінде ойлауды талап етеді. Қабылдеу дегеніміз мағұлымдарды тұтастығымен бейнелеу егер қамтылатын материал тым қызғылықты келсе онда оқушылар осыған ғана көңіл бөліп, қиын материалдарды оқығысы келмейтіні кездеседі. Осының нәтижесінде материалды тұтас қабылдай алмай, үзінді етіп мәнсіз есте қалдыру ықтимал.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

1. ҚР Президенті Н.Ә.Назарбаевтың Қазақстан халқына Жолдауы. 2015.
2. Пиаже Ж. Речь и мышление ребенка. М., 1969.
3. Выготский Л.С. Сөйлеу мен ойлаудың дамуы. Психология. Адамзат ақыл-ойының қазынасы. 1 т. Алматы: 2005.
4. Божович Л.И. Личность и ее формирование в детском возрасте. М., 1968.
5. Эльконин Д.Б. Детская психология. М.: 1988.
6. Обухова Л.Ф. Детская психология. М., 1995.
7. Венгер А.Л. Восприятие и обучение (Дошкольный возраст). М., 1979.
8. Забрамная С.Д. Психолого-педагогическая диагностика умственного развития. М.: 1995.
9. Рогов Е.И. Настольная книга практического психолога. М., 1996.
10. Мотков О.И. Психология самопознания личности. М.: 1993.
11. Анастаси А. Психологическое тестирование. В 2 т. М., 1982.
12. Немов Р.С. Психология. В 3 т. т.3. М., 1996.
13. Рогов Е.И. Настольная книга практического психолога. – М.: 1996.
14. Овчарова Р.В. Семейная академия: Вопросы и ответы. М., 1996.
15. Нұрмұхамбетова Т.Р. Тәжірибелік психология. 4 томды. Шымкент: 2006-2009.
16. Эльконин Д.Б. Психология обучения младшего школьника.- М.: 1990.
17. Обухова Л.Ф. Детская психология. М., 1995.
18. Леонтьев А.Н. Ис-әрекет. Сана. Тұлға. Психология. Адамзат ақыл-ойының қазынасы. 10 томдық, 2 т. Алматы, 2005.

қабылдайды да, оның тұтас зат екенін ұмытады. Мәселен, балалар кружканың суретін салғанда, тұтқасын шашадан тыс үлкейтіп жібереді, ал үйдің суретін салған да, есік, терезесі еденінен төбесіне дейінгі жерді алып жатады. /20,81/

Жасы ұлғайған сайын балалардың қабылдау саласындағы осындай қателері азая бастайды. Бала заттың негізгі белгілерін байқай алатын болады. Қабылдауда анализ бен синтез қатар жүреді. Бала әр заттың өзіндік белгісін ұққысы келеді, оның мәніне, ішкі, сыртқы құрылысына, жасалу принципіне зер сала бастайды. Енді затты жан-жағынан байқап көргісі келеді. Заттарды дұрыс қабылдай алу, мәніне түсіну барлық пәндер бойынша бірдей болмайды. Мәселен, күнбе-күн өтілетін арифметика, ана тілі сабақтарына қарағанда сирек болатын ән-күй, сурет сабақтарынан бала қабылдауының даму дәрежесі әлдеқайда баяу болады.

Рте мектепке дейінгі жас интенсивті психикалық дамудың этапы болып табылады. Дәл осы жаста психофизиологиялық функциялардан бастап, жаңа қиын тұлғалық қалыптасуға дейін, барлық сферада прогрессивті өзгерістер байқалады.

Баланың санасында мектеп туралы көрініс өмір салты болып есептелгеннен бастап, оның ішкі позициясы жаңа тұрғыдан қарастырылып, оқушының ішкі позициясына ауыст және де бұл баланың дамуында жаңа жас кезеңі-кіші мектеп жасына өткендігін аңғартады.

Оқушының ішкі позициясын мектеппен байланысты баланың қажеттіліктері мен тапшынысы ретінде анықтауға болады, яғни баланың мектепке қатысы, өзіндік қажеттілік секілді көрінуі тиіс(мектепке барғым келеді)

Оқушының бойындағы ішкі позиция баланың ойыннан бас тартып, көбірек көңілін оқу әрекетіне әсіресе оқуды қажет ететін тұстарына бөлуінен-ақ байқауға болады. Баланың мектепке осындай жағымды бағытталғандығы оның оқу, білім беру, шынайылығына кірісу, яғни мектептік талаптарды құптап, толықтай оқу процесіне енуін көрсетеді.[24;112-118]

Мектепке түсуші балаға оқу процесіне қатынасынан өзге, мұғалімге, құрдастарына, өзіне деген өатынасы да маңызды мектеп жасына дейінгі кезеңнің соңында балада ересекпен қарым-қатынасында тұлғалық жағдайдан тыс сөйлесу қалыптасу қажет. Ересек үлгі тұтар, өнеге алар жан болып табылады. Сабақ барысындағы қарым-қатынас жеңілдейді, яғни бала сабақ үстінде өзге тақырыптарға алаңдамай, тек берілген тапсырма бойынша сұрақ қойып, оған қол көтеру арқылы жауап береді. Білім берудің пәндік-сынныптық жүйесі тек қана оқушы мен мұғалімнің арасындағы байланыс қана емес, сонымен қатар, өзге балалармен де қарым-қатынасын қалыптастырады. Құрдастармен қарым-қатынастың жаңа түрі алғашқы сынныптан-ақ қалыптасады.

Бала қабылауын дамытудағы ерекше ролін ескере келіп, әрбір мұғалім мына төмендегі шарттарды орындап отыруы тиіс:

1. Көрнекті құралдарды пайдалануда балалардың жас ерекшелігін мұқият ескеру жөн.

2. Бала байқаудың, қабылдаудың мақсатын айқын ұғынып, қабылданатын заттар мен құбылыстардың мәнісін қалайда түсінгені мақұл. Мәселен бала

FILOZOFIA KULTURY

Мадалиева Ж.К.

кандидат философских наук, доцент кафедры политологии и социально-философских дисциплин Казахского государственного университета имени Абая

КУЛЬТУРА КАК ОБЪЕКТ ФИЛОСОФСКОГО АНАЛИЗА

Взаимодействие культур является переменным развитием любого государства, так, если обратиться к истории, успешное развитие того или иного государства обеспечивалось усвоением значимых достижений разных культур, а изоляция приводила к стагнации.

По мнению С. Хантингтона именно культура будет определять направление развития как внутригосударственных, так и межгосударственных отношений в будущем. Цивилизации по С. Хантингтону обладают различиями, по истории, языку, культуре, традициям, но самое главное различие, по его мнению – это религия. Он отмечает, что культура более устойчива и менее подвержена изменениям, чем политика или экономика [1].

Теория С. Хантингтона, актуализирует необходимость изучения культурных особенностей этнических общностей. Однако, что же представляет собой культура?

Термин «культура» происходит от латинского слова, означающего возделывание (земли), облагораживание, воспитание.

1. Культура – понятие широкое и имеющее достаточно разнообразные толкования. Американские антропологи А. Кребер и К. Клакхон [2] насчитывают более 200 определений культуры, имеющихся в литературе и выделяют шесть основных типов определений. К ним относятся:

1) описательные определения. Например, согласно Э. Тайлору, [3] культура в широком этнографическом смысле складывается в целом из знаний, верований, искусства, нравственности, законов, обычаев и некоторых других способностей и привычек, усвоенных человеком как членом общества;

2) исторические определения, в которых внимание привлекается к наследованию, традициям;

3) нормативные определения. В одних из этих определений культура рассматривается как образ жизни; в других – как ценности и идеалы; в третьих – как материальные и социальные ценности людей, в том числе институты, обычаи, установки, поведенческие реакции;

4) психологические определения с акцентом на адаптацию, приспособление к жизненным условиям, соответствующие формы поведения;

5) структурные определения, акцент в которых делается на структурную организацию культуры;

6) генетические определения, в которых культура истолковывается с позиций ее происхождения, а основное внимание фиксируется на том, что все материальные объекты, верования, установки функционируют в контекстах символизации» [4].

Определения различаются и по предмету исследования: философские, социологические, культурологические, искусствоведческие.

Исследование культуры осуществлялось учеными разных стран в течение длительного времени, исходя из растущей общественной и научной потребности. В XVII век – немецким философом Самуэлем фон Пуфендорфом (1632-1694); в XVIII веке – немецкими учеными Иммануилом Кантом (1724-1804), Иоганом Годфридом Гердером (1744-1803), Георгом Вильгельмом Фридрихом Гегелем (1770-1831), Вильгельмом фон Гумбольдом (1767-1835); в XIX веке – английским этнографом Эдуардом Барнеттом Тейлором (1832-1917), русским социологом и естествоиспытателем Николаем Яковлевичем Данилевским (1822-1885), русским писателем публицистом и литературным критиком Константином Николаевичем Леонтьевым (1831-1891) и многими другими.

П. Сорокин историческую действительность рассматривал как интеграцию иерархии культурных систем. Он выделил три основных типа культуры:

- чувственный (национальная психология);
- идеациональный (рационалистический);
- идеалистический (интуитивное сознание).

Чувственный он считал кризисным из-за приверженности к материализму. Идеалистический – высший тип. В целом можно сделать вывод, что качественно новой культуры по отношению к предыдущей создать невозможно. Она будет состоять из многочисленных национальных культур и базироваться на основе предыдущих [5].

В зарубежной социологии в понимании термина «культура» определились следующие школы:

1. Американская школа, Т. Парсонс. Понятие «культура» – набор аналитических конструктов (построений), предназначенных для анализа социальных действий.

2. Французская школа, К. Леви-Стросс. «Культура» – область феноменов, противопоставленная природному. Природное – это материал для культуры, реализованный способностью человека. Таким образом, под культурой понимается содержание социальной жизни людей, жизнеобеспечение, социализация, коммуникация, рекреация (восстановление) [6].

3. Немецкая школа, А. Швейцер. Культура – это итог всех достижений отдельных лиц и всего человечества во всех областях и по всем аспектам, в той мере, в какой эти достижения способствуют духовному совершенствованию личности и общественному прогрессу.

жіктелген және өзара байланысқан үлгілері). Сенсорлық эталондар балалар қабылдау әрекеттерін орындағанда қолданылып, тексерілуге тиісті заттардың ерекшеліктерін анықтауға мүмкіндік беретін айрықша өзінше бір өлшем қызметін атқарады /1.189/.

Мектепке дейінгі кезеңде балалардың дамуы мен ойын үстіндегі әр түрлі іс-әрекеттері оларға өздерін қоршаған ортаны, заттар мен құбылыстардың түрлі қасиеттерін танып білуіне, ақыл-ойының дамуына игі ықпал етеді. Бес жастағы балалардың қабылдауы өте жоғары болады. Алғашқы сатыларда мектеп жасына дейінгі балалардың қабылдауы кейін келе жоғала бастайтын «шошақпен» күшті қамтылған. Оның жоғалып кетпей әрі қарай дамып, қалыптасуы үшін жағдай жасалуы тиіс. Сондықтан да ересек адамдар балалардың әр нәрсенің мән-жайын танып білуге деген ықыласына үнемі қамқорлықпен бағыт-бағдар беріп отыруы тиіс. Өйткені олардың танымы мен қабылдау қасиеті сол әрекет кезінде жетіле түседі. Атап айтқанда, бұл кезеңде балалардың нәрселердің кеңістікке қалай орналасуын, уақыт аралығында оқиғалардың өзгерісін дұрыс байқап, ажырата білуі айтарлықтай дамиды. Сондай-ақ сөздерді естуі арқылы қабылдап, ұқсас дыбыстардың айтылуы мен өзара айырмашылықтарын айқын ажыратуы сөздік қорлары өсе түседі, әрі сол аталған сөздік құрамынан зат есім, шылау, етістік, анықтауыш сияқты сөздерді бір-бірінен ажыратумен ғана шектелмей, олардың кеңістіктегі орналасуы мен күйлеріне, белгілі мезгіл ішіндегі заттар мен құбылыстардың ара байланыстарын да аңғарып, олардың мәнін атай алады. 5-7 жастағы балалар сөзбен берілген заттар мен құбылыстардың сипат белгілерін, қасиеттерін ойша қорытып, өз сөздерімен айтумен бірге сөздің мәнін, оның шығу тегін түсіне алатын сөздің дыбысталуын өзге ұқсас сөзбен салыстыра отырып түсінетін деңгейге көтеріледі. Қабылдаудың ықпалымен басқа психикалық функциялардың барлығы «қабылдаудың айналасында, қабылдау арқылы және қабылдау көмегімен» дамиды.

Мектеп жасына дейінгі балалардың қабылдау түрлерінің дамуын зерттеген ғалымдар А. В. Запарожец, Л. С. Выготский, Г. Фалькельт, А. Н. Леонтьев, Л. А. Венгер, Ж. Пиаже болып табылады.

Мектеп жасына дейінгі балалардың қабылдауы олардың қимыл әрекетіне байланысты және эмоциялық жағдайларға бай болып келеді. Мәселен, олардың қозғалмалы, бояулы нәрселерге ерекше құмартқаны да осыдан. Төменгі кластарда оқитын балалардың қабылдауында мына төмендегідей ерекшеліктер болады. Олар әлде де болса құбылыстарды тұтас зат күйінде жөндей қабылдай алмайды. Бала заттың көлденеңнен кезіккен жеке қасиеттері мен белгілерін ғана көреді. Заттарды талдай қабылдау жағыда жетпей жатады. Мәселен ол заттың өзіне ұнағанын, олардың көзге бірден көрінетін сыртқы белгілерін қабылдауға ұмтылады. Мұндай қабылдауда белсенділік аз болады. Егер объектіні қабылдау қиынға соқса, бала оған қынжылмайды, екіншісіне ауысады, қабылдаған заттың жеке бөліктерін тізбектей алғанмен, бірақ онда жүйе болмайды. Мәселен көбелектің құрылысын айтқан кезде: «Көбелектің қанаты ақ. Қанатында дөңгелек қара нүкте бар. Көбелектің мұрты, көзі, құйрықшасы болады» деп жай тізбектейді де, оның негізгі ерекшеліктерін (түрі, түсі т.б.) айтуды естен шығарады. Кейде бала нәрсенің жеке жақтарын

14. Короленко Ц.П. Психофизиология человека в экстремальных условиях. Л., 1978. 271 с.

15. Яницкий М.С. Адаптационный процесс: психологические механизмы и закономерности динамики: учебное пособие. Кемерово: Кемеровский государственный университет, 1999. 84 с.

16. Бавеский Р.М. Прогнозирование состояний на грани нормы и патологии. М.: Медицина, 1979. 298 с.

17. Александровский Ю.А. Состояния психической дезадаптации и их компенсация. М.: Наука, 1976. 272 с.

Танирбергенова А.Ш. –п.ғ.к., доцент
«Тұран-Астана» университеті
Төремұратова Ф. –»Тұран-Астана»
университетінің магистранты
Астана қаласы, Қазақстан Республикасы

МЕКТЕП ЖАСЫНА ДЕЙІНГІ БАЛАЛАРДЫҢ ҚАБЫЛДАУЫН ЖЕТІЛДІРУ

Мектеп жасына дейінгі балалардың қабылдау түрлерінің қалыптасу ерекшеліктерін зерттеу қазіргі таңда өте өзекті мәселелердің бірі. Қазіргі таңда мектепке дейінгі балалардың психикалық және танымдық процестерін зерттеуге аса назар аудару басты проблемалардың бірі болып табылады. Сондықтан балдырғандардың бойындағы психикалық процестер мен сапалардың, қабылдаудың, зейіннің, қиялдаудың, есте сақтаудың, ойлаудың, сөйлеудің, сезімдердің, мінез-құлықтың, еріктің пайда болуын, өзгеруін, жетілуін және қалыптасу ерекшеліктерін зерттеу көкейкесті және ғалымдардың назарын аударарлық мәселелердің бірі екендігі сөзсіз.

Мектепке дейінгі шақ – баланың сезімдік тәжірибесінің орасан зор молайып, ретке келу, қабылдау мен ойлаудың адамға тән формаларын игеру, қиялдың күшті даму, ырықты зейін мен мағыналы естің бастамалары қалыптасу кезеңі балып саналады. Бес жастан жеті жасқа дейінгі балалардың қабылдауы жоғары болады. Осы жас аралығында балаларда көздің кәргіштігі, түстер мен олардың реңдерін ажырату нәзіктігі артып, фонематикалық және жоғары дыбысты естуі дамиды, қол белсенді сезіну мүшесіне айналады. Бірақ бұл барлық өзгерістер өздігінен бола салмайды. Олар баланың болмыстағы заттар мен құбылыстарды олардың сан алуан қасиеттері мен қарым-қатынастарын тексеруге бағытталған қабылдаудың жаңа іс-әрекеттерін игеруінің нәтижесі болып есептеледі.

Мектепке дейінгі балалық шақта қабылдаудың дамуы үшін, балалардың сенсорлық эталондар жүйесін игеруінің ерекше маңызы бар (сенсорлық эталондар – спектр түстері, геометриялық формалар, музыкалық дыбыстар, т.б. жүйесі тәрізді адамзат белгілі бір жолмен бөліп алған заттар қасиеттерінің

Наряду с классификацией предложенной Э. Тейлором в российской науке обозначились основные подходы к определению культуры:

1) Гносеологический (познавательный), этот подход нашел отражение в работах А.И. Арнольдова, Э.А. Баллера, Н.С. Злобина, Л.Н. Когана, Ю.Р. Вишневецкого. Ими культура определяется как «творческая деятельность человечества во всех сферах бытия и сознания, как прошлая, овеществленная в тех или иных культурных ценностях, так и сегодняшняя и будущая, основывающаяся на освоении культурного наследия, направленная на превращение богатства человеческой истории во внутреннее достояние личности, на всемерное развитие сушностных сил человека» [7].

2) Аксиологический (ценностный). Здесь культура выступает как совокупность достигнутых в процессе освоения мира материальных и духовных ценностей. Данного подхода придерживались П. Сорокин «Культура – это система ценностей, с помощью которых общество интегрируется, поддерживает функционирование и взаимосвязь своих институтов» [5], Н. Чавчавадзе: «Культура есть не что иное, как реализация идеально-ценностных целей, как «переселение» ценностей из мира должного в мир сущий, не что иное, как осуществление идеала».

3) Гуманистический, т.е. культура раскрывается как развитие самого человека, его духовных, творческих способностей. Это отражается в трудах В. Даля: «Культура – это обработка и уход, возделывание, возделка; это образование – умственное и нравственное», В. Межуева: «Культура – это производство самого человека во всем богатстве и многогранности его общественных связей и отношений, во всей целостности его общественного бытия».

4) Нормативный. В нормативном аспекте культура выступает как система, регулирующая социальные отношения, ориентирующая человека в мире. По мнению А. Богданова, «культура – это «совокупность организационных форм и методов определенного класса», многие ученые считают, что «культура – это система исторически выработанных норм, правил и запретов, регулирующих жизнь общества и обеспечивающих его стабильное развитие» [8].

5) Культура как способ (технология) деятельности рассматривается в трудах В.Е. Давидовича, Ю.А. Жданова, Э.С. Маркаряна и др. «Культура есть общий способ человеческого существования, способ человеческой деятельности и объективированный в различных продуктах (орудиях труда, обычаях, системе представлений о добре и зле, прекрасном и уродливом, средствах коммуникации и т.д.), результат этой деятельности, который может включать в себя как элементы, имеющие положительное значение для функционирования социальной системы, так и отрицательное значение» [7].

В XX всё более утверждается идея всемирности культуры. «Индивидуальность культур переходит в универсальную цивилизацию», - писал Н. Бердяев [9].

Выдающийся философ М.Бахтин говорил, что культура погранична, поэтому и культурное самосознание возможно только при участии других культур – по контрасту, когда происходит их «взаимное отзеркаливание» [7].

В процессе функционирования культуры сложились определенные функции, которая она выполняет в обществе. Социально-философский анализ культуры выявил основные функции культуры:

1) Гуманистическая функция. В рамках данной функции задача культуры состоит в формировании полноценной гармонично развитой личности способной быть полезной обществу, прививает социальные нормы индивиду. Однако в здесь индивидуальные черты человека, такие как традиции, обычаи, нравственные принципы вступают во взаимодействие с социальными нормами. Таким образом, возникает некоторое противоречие между индивидуализацией личности и ее социализацией. В то же время нельзя противопоставлять эти два процесса, личность не растворяется в процессе социализации.

2) Функция передачи (трансляции) социального опыта. В данном случае происходит передача накопленного опыта (знаний, умений, открытий, приемов технологий и т.д.) от одного поколения к другому, от одной эпохи к другой. Передача накопленного опыта проявляется в предметной и языковой форме, в ценностях культуры. Передача социального опыта является фактором успешного и поступательного развития. Общество не имеет другого ретранслятора кроме культуры. Таким образом, культура выступает как хранитель человеческой памяти.

3) Познавательная, гносеологическая функция культуры играет ключевую роль в структурном облике культуры. Культура является критерием развития и властвования человека над природой и обществом и степенью развития «человеческого» в человеке. Охватывая такие стороны человеческого сознания, как политическое, правовое, а также мораль, религию, искусство, философию, науку, и такие его уровни, сознания, как теоретическое и обыденное, общественную психологию и идеологию дает целостную картину познания и освоение мира.

4) Коммуникативная функция играет ключевую роль во взаимном обогащении разных народов и людей. Средством общения людей является слово и язык, через которые можно постичь этническую культуру разных народов. Благодаря художественной культуре и искусству человек постигает особенности развития не разных стран, общаться с другими эпохами и т.д.

5) Нормативная функция. Культура выступает определенным регулятором в обществе, через юридические, технические, экологические и др. нормы. Данная функция поддерживает баланс между природой и обществом, а также обеспечивает порядок в соответствии с интересами различных социальных групп, групп давления, политических партий и индивидов.

6) Знаковая функция – функция определений и значений ценностей. Благодаря знаковой функции культура представляет как осмысленное представление о мире в виде философской системы, художественной литературы, балета, мифов, научной теории.

ции человека в новых условиях существования имеет временную динамику, этапы которой связаны с определенными психологическими изменениями, проявляющимися как на уровне состояния, так и на уровне личностных свойств.

1. Штак С.В. Анализ проблемы социально-психологической адаптации в условиях трансформации Российского общества // Сибирская психология сегодня. Кемерово: Кузбассвузиздат, 2004. С 267-273.

2. Маклаков А.Г. Личностный адаптационный потенциал: его мобилизация и прогнозирование в экстремальных условиях // Психологический журнал. 2001. Т. 22. № 1. С. 16-24.

3. Морозов А.В. Проблемы социально-психологической адаптации. URL: <http://www.bestreferat.ru/referat-283.html> (дата обращения: 29.07.10.).

4. Дубровин Д.Н. Психологическая адаптация как фактор личностного самоопределения: автореф. дисс. URL: <http://www.childpsy.ru/dissertations/id/18403.php> (дата обращения: 17.09.10.).

5. Сандомирский М.Е. Психическая адаптация в условиях пенитенциарного стресса и личностно-типологические особенности осужденных. Уфа: Здравсохранение Башкортостана, 2001. 88 с. URL: <http://marks.on.ufanet.ru/PSY/PSYADA1.HTM> (дата обращения: 9.09.10.).

6. Реан А.А., Кудашев А.Р., Баранов А.А. Психология адаптации личности. СПб.: Прайм-ЕВРОЗНАК, 2008. 479 с.

7. Налчаджян А.А. Социально-психическая адаптация личности (формы, механизмы и стратегии) Ереван: Издательство АН Армянской ССР, 1988. 263 с.

8. Милославова И.А. Понятие и структура социальной адаптации: автореферат дисс. ... канд. филос. наук. Л., 1974. 24 с.

9. Березин Ф.Б. Психическая и психофизиологическая адаптация человека. Л., 1988. 270 с.

10. Хармз В.А. Медико-психологические аспекты нарушения психической адаптации эмигрантов. На материале изучения эмигрантов из Ирака в Швецию: дис. канд. психол. наук. СПб, 2000. 188 с.

11. Воловик В.М. Проблема ранней реабилитации психически больных и некоторые пути ее практического решения. Ранняя реабилитация психически больных. Л., 1984. С. 5-15

12. Сухарев А.В. Психологический этнофункциональный подход к психической адаптации человека: автореф. дисс. ... докт. психол. наук. М.: Психологический институт РАО, 1999.

13. Коцюбинский А.П., Шейнина Н.С. Уточнение основных понятий концепции адаптации психически больных // История Сабуровой дачи. Успехи психиатрии, неврологии, нейрохирургии и наркологии: Сборник научных работ Украинского НИИ клинической и экспериментальной неврологии и психиатрии и Харьковской городской клинической психиатрической больницы № 15 (Сабуровой дачи) / под общ. ред. И.И. Кутько, П.Т. Петрюка. Харьков, 1996. Т. 3. С. 233-235. URL: <http://www.psychiatry.ua/books/saburka/paper108.htm> (дата обращения: 17.09.10.).

Ученый А.В. Сухарев выделяет когнитивную, эмоциональную и моторно-поведенческую стороны процесса психической адаптации, подчеркивая, что в норме различные стороны этого процесса недизъюнктивны, т.е. неразрывны между собой [12]. Им выделяются различные степени психической адаптации человека: от высшей степени проявления творческой активности, до крайних проявлений психической дезадаптации психотических расстройств и пр.

Как отмечает Ф.Б. Березин, при нарушении психической адаптации увеличивается «физиологическая цена», которую платит организм, уменьшается стабильность вегетативно-гуморального регулирования и адекватность активационных сдвигов [9].

Влечет за собой напряжение адаптивных систем человека, возникновение тревоги, ослабление эмоциональной устойчивости, изменение характеристик межличностных отношений и микросоциального взаимодействия нарушение сбалансированности в системе «человек – среда». Три комплекса показателей, существенных для психической адаптации человека обозначил Ф.Б. Березин. А именно, выраженность эмоциональной напряженности и устойчивость к эмоциональному стрессу; особенности микросоциального взаимодействия; способность к логической оценке ситуации и энергетический потенциал, необходимый для реализации адаптивного поведения. Он уверяет нас в том, что без исследований психической и психофизиологической адаптации будет неполным любое рассмотрение проблемы экологического соответствия (применительно и к индивидуумам, и к популяциям).

Автор дифференцирует индивидуальную и популяционную психическую адаптацию, констатируя, что разделение между ними достаточно условно, и понимая под последней адаптацию социальную.

Есть предположение, что психологическая адаптация – это не видовая адаптация, а индивидуальная, и поэтому определяется психологией личности и ее особенностями.

Таким образом, адаптация является целостным, системным процессом, характеризующим взаимодействие человека с природной и социальной средой.

Выделение различных видов и уровней адаптации в достаточной мере искусственно и служит целям научного анализа и описания этого явления; механизм, определяющим уровень развития процесса адаптации, является диалектическое противоречие между интересами различных уровней иерархии: индивида и вида, особи и популяции, человека и общества, этноса и человечества, биологическими и социальными потребностями личности;

системообразующим фактором, регулирующим и организующим процесс адаптации, является цель, связанная с ведущей потребностью; особенности процесса адаптации определяются психологическими свойствами человека, в том числе уровнем его личностного развития, характеризующегося совершенством механизмов личностной регуляции поведения и деятельности; критериями адаптированности можно считать не только выживаемость человека и нахождение места в социально-профессиональной структуре, но и общий уровень здоровья, способность развиваться в соответствии со своим потенциалом жизнедеятельности, субъективное чувство самоуважения; процесс адапта-

7) Ценностная функция отражает важнейшее качественное состояние культуры, процесс отбора и накопления в культуре основополагающих нравственных, этических, эстетических и иных ценностей и их воздействие на развитие человека. Высшие ценности воплощаются в исторически сформулированном идеале. В период Средневековья главной ценностью был Бог; в эпоху Ренессанса – Человек и его творчество; в эпоху Просвещения – рационализм: человеческий разум и его способность познавать мир; в Новое и Новейшее время ценностный приоритет принадлежит познанию, образованию и способностям преобразовать действительность. С течением времени понятие ценности определенным образом расширилось. На современном этапе актуальны следующие ценности: жизнь и здоровье, общественное положение, творческая работа, семейное благополучие, свобода, правопорядок, честь, совесть, добро, красота, умеренность, произведения искусства, литературы, исторические памятники и др. Ценности выступают ориентирами человеческого бытия, определяют и мотивируют человеческую жизнь, наполняя ее смыслом деятельности и поступков.

Культура вечна и всегда плодоносна. Секрет такой жизнестойкости в том, что, проецируя на формацию творческую энергию своих форм, ценностей и моделей, культура сохраняет их первородство – свободную жизнедеятельность сообщества людей, основанную на родовых, общечеловеческих ориентирах.

Таким образом, в результате философского анализа существующих подходов в определении культуры можно сделать вывод о том, что культура выполняет важную интегрирующую роль в обществе, а также множество функций. Она обеспечивает стабильное развитие любого государства.

Литература

1. Хантингтон С. Столкновение цивилизаций?// Полис. – 1994, №1.- С. 33-48.
2. Клайд Кен Мейбен Клакхон. Зеркало для человека. Введение в антропологию. Перевод с английского под редакцией к. фил. н. Панченко А. А.: Евразия -СПб., -199.,- 352 с.
3. Тайлор Э.Б. Первобытная культура. Серия «Библиотека атеистической литературы. М.: Издательство политической литературы, 1989.- С. 11.
4. Арутюнян Ю.В. и др. Этносоциология. Уч. пос. для ВУЗов. М., 1998. -С. 134.
5. Сорокин П.А. Социокультурная динамика / /Сорокин П.А. Человек. Цивилизация. Общество. М., 1992.-С. 429, 543.
6. Тощенко Ж.Т. Социология. Общий курс. – 2-е изд., доп. и перераб. – М.: Прометей: Юрайт-М, 2001.-С.16.
7. Культурология в исходных научных понятиях, структурно-логических схемах, исторических феноменах культуры: Учебное пособие / Под ред. Р.Г. Абдулатипова, В.А. Сапрыкина, С.Н. Комиссарова. М., 2011- С. 24, 25.
8. Кармин А.С. Культурология. – СПб.: Издательство «Лань», 2001.- С.208.
9. Бердяев Н.А. О рабстве и свободе человека.- Париж, 1939.

POLITOLOGIJA

POLITYCZNA KONFLIKTOLOGIJA

Магистр истории Великая О.В.

Костанайский государственный университет им. А. Байтурсынова

СОВРЕМЕННЫЙ ЭКСТРЕМИЗМ

Наиболее опасной тенденцией в мире стал современный экстремизм. Он является крайней формой интолерантности, агрессии и насилия как метод выражения непримиримости в отношении к инакомыслящим. Экстремизм (от лат. *extremus* – крайний, чрезмерный) – приверженность крайним взглядам, методам действий (обычно в политике). Экстремизму подвержены как отдельные люди, так и организации, преимущественно политические. Среди политических экстремистских действий можно отметить провокацию беспорядков, террористические акции, ведение партизанской войны. Наиболее радикально настроенные экстремисты часто отрицают в принципе какие-либо компромиссы, переговоры, соглашения. Росту экстремизма обычно способствуют социально-экономические кризисы, резкое падение жизненного уровня основной массы населения, тоталитарные политические режимы с подавлением властями оппозиции, преследованием инакомыслия, внешней интервенцией. В таких ситуациях крайние меры могут стать для некоторых лиц и организаций единственной возможностью действительно повлиять на ситуацию, особенно если складывается революционная ситуация или государство охвачено длительной гражданской войной – в этих случаях можно говорить о «вынужденном экстремизме». Проблема экстремизма обусловлена как с внешними, так и с внутренними факторами. Причина и источник экстремизма как идеологии кроется в интеллектуальной и нравственной ограниченности личности. Экстремистские методы могут сопутствовать различным учениям, политическим программам. Для реализации своих целей идеологи предполагают возможность и необходимость применения насилия, даже если оно выходит за рамки «правового поля». Важнейшей особенностью деятельности экстремистских и террористических организаций является их активное использование виртуального пространства и современных технологий. Исследуются две тенденции современного экстремизма увеличение влияния молодежного и информационного экстремизма. Показано, что они определяют особенности структуры (переход от иерархизированной к сетевой структуре), методик (переход от силовой к информационной войне) и субъектов (переход от профессионального экстремизма к экстремизму дилетантов) современного экстремизма. Влияние пропагандистской информационной базы Интернет-ресурсов формируют

адекватного соответствия между психическими и физиологическими характеристиками, выражающегося в формировании определенных и относительно стабильных психофизиологических (психовегетативных, психогуморальных и психомоторных) соотношений. В связи с чем исследователь предпочитает говорить о психофизиологической адаптации. Используя структурно-уровневый подход, Ф.Б. Березин, выделяет следующие уровни психической адаптации: психофизиологический, психологический и социально-психологический [9].

Психическая адаптация по мнению М.Е. Сандомирского, включает в себя психологическую: «Психическая адаптация рассматривается как комплексный феномен, который не сводится только к адаптации психологической (в англоязычной литературе термин «психологическая адаптация» – *psychological adaptation* – используется как синоним психической адаптации) и требует для своего изучения учета как психологических, так и физиологических параметров» [5].

Также полагают авторы Коцобинский, Н.С. Шейнина, что психическая адаптация включает в себя психологическую и в целом состоит из 3 блоков: биологического, психологического и социального, соответствующих принятым представлениям о трех уровнях психической регуляции – биологическом, индивидуально-личностном и личностно-средовом. При этом каждый блок психической адаптации, в свою очередь, имеет собственную сложную структуру. Так, собственно психическая адаптация включает в себя познавательные, эмоционально-волевые, мотивационные и практические аспекты [13].

Выделяя под психической адаптацией приспособление на уровне психических функций в их интегральной связи, Ц.П. Короленко [14] называет ее наиболее высоким уровнем адаптации. Выделение психофизиологической адаптации, включающей процессы не только на уровне психической сферы, но и связанных с нею физиологических функций, он считает условным.

Автор В.В. Романова [15] предлагает следующее утверждение, что в основе социальной адаптивности лежит психологическая адаптация человека.

Многие авторы считают что, именно психическая адаптация обеспечивает наиболее важные связи между средой и человеком. Высокая значимость психической адаптации отличает приспособительные процессы человека от таких же процессов у животных. Высокая эффективность психической адаптации оценивается с учетом ее психофизиологической и социально-психологической стоимости, которая определяется, по мнению Р.М. Баевского [16], энергетическими и информационными затратами.

Ю.А. Александровский считает [17], что ведущее положение в иерархии звеньев психической адаптации принадлежит подсистемам, обеспечивающим поиск, восприятие и переработку информации; эмоциональное реагирование, создающее, в частности, «личностное» отношение к получаемой информации и являющееся наиболее интегрированной формой активности; социально-психологические контакты. Создает и поддерживает состояние этих подсистем психической адаптации совокупная деятельность. Поэтому в этой связи, что при особых вариантах адаптации (в условиях длительного воздействия на человека экологически неблагоприятной среды) именно в этих подсистемах следует ожидать изменений.

б) психологическая адаптация (и уточняет в собственном примечании: или психическая), нарушения которой связаны с напряженностью, психологическим стрессом;

в) психосоциальная адаптация, или адаптация личности к общению с новым коллективом [5].

Обычно отдельно, как самостоятельные виды адаптации, исследуются психическая и социальная адаптация. Несмотря на то, что связь их обычно констатируется, особенно в начале изучения каждой разновидности, но затем для облегчения анализа исследователь, как правило, абстрагируется от этой связи. Или возможен вариант, когда социальная адаптация интерпретируется как социально-психологическая. Так, А.А. Реан [6] выделяет 3 направления в исследовании социальной адаптации:

а) связанное с психоаналитическими концепциями взаимодействия личности и социальной среды;

б) второе направление исследований связано с гуманистической психологией;

в) третье направление – с когнитивной социальной психологией.

А. Налчаджян исследует социально-психическую адаптацию человека [7]. Также предметом исследований становится социально-психологическая адаптация, которая представляется сложным многоуровневым и многокритериальным процессом, подлежащим изучению с разных точек зрения (с позиций разных подходов и направлений) и с помощью множества методик.

По мнению И.А. Милославовой, [8] социально-психологическую адаптацию считают стороной адаптации социальной (профессиональной). Она ставит вопрос о методологии исследования процесса адаптации как системного социо-психо-биологического явления.

Социально-психологическую адаптацию как активное самоизменение личности в соответствии с требованиями ситуации рассматривает А.А. Реан [6].

Главная роль психической адаптации в системе адаптационных механизмов человека подчеркивается всеми исследователями. И как обычно – обратим на это специальное внимание – они говорят именно о психической (а не психологической) адаптации, включая в нее социально-психологические показатели [9]. Важно, что в психологической литературе чаще всего анализируется личностная адаптация к среде и постулируется, что осуществляется она в процессе сознательной деятельности. Поэтому исследователи включают в перечень наук, ее изучающих, лишь психологию личности, педагогическую психологию, юридическую психологию, медицинскую психологию, акмеологию [10]. В.М. Воловик подчеркивает- [11], психическая адаптация – это активная личностная функция, обеспечивающая согласование актуальных потребностей индивида с требованиями окружения и динамическими изменениями условий жизни. Психическую адаптацию человека как адаптацию системы его отношений к собственной внешней и внутренней среде понимает А.В. Сухарев [12].

Суть психической адаптации, по Ф.Б. Березину, состоит в том, чтобы наряду с поддержанием собственно психического гомеостаза обеспечивать оптимизацию постоянного взаимодействия человека с окружением и установление

негативные стереотипы, которые весьма быстро осваиваются особенно подрастающим поколением. В этой связи наиболее распространенным отмечается молодежный экстремизм, основанный на культивировании принципа силы. Он неразрывно связан со снижением уровня образования и культуры, разрыва преемственности ценностных и нравственных установок разных поколений, снижения показателей гражданственности и патриотизма, криминализации сознания в условиях социально-экономического кризиса и политической неопределенности. Особенность современного экстремизма наблюдается в его этнополитическом и конфессиональном камуфляже. Исламизм как реформаторская попытка обновления и возрождения ислама через механизмы и идеалы политической власти, неизбежно усугубляет религиозный раскол внутри ислама и ведет к появлению разных направлений. Наибольшую угрозу представляет радикально-экстремистский исламизм, который полностью обнажает скрытую деструктивную сущность всего механизма в целом, не имеющего истинных связей с исламом. Он выражается в жестком неприятии идей другой конфессии, в стремлении к искоренению представителей иной веры, направленных на укрепление гражданского мира в стране. Рост радикальных настроений и нетерпимости в молодежной среде, изменившиеся требования времени показали необходимость разработки и принятия системных мер государственного реагирования. В многовекторном системном миропорядке глобальные и локальные трансформации, связанные с религиозно-политическими проблемами, происходят крайне неоднозначно и противоречиво. Исламский мир является гетерогенным, неоднородным, что с одной стороны оправдывают любые попытки поиска новых политических катаклизмов. Эти угрозы обусловлены не только полисубъективной разноголосицей современного социально-политического процесса, но и небывалым всплеском новых возможностей научно-технического существования человека и общества в мире. Все это неизбежно влечет за собой непрерывную череду проблем, конфликтов и противоречий, представляющих опасные непредсказуемые последствия для существующего миропорядка и спокойствия. Политическая и религиозная сферы жизни прямо или косвенно всегда были важными и взаимосвязанными основами развития цивилизованного общества. На разных этапах истории одни религиозно-политические связи усиливаются, а другие ослабевают, одни сферы синтеза, интеграции и консолидации религиозно-политических отношений сменяются другими, ранее удаленными друг от друга. Происходит своеобразный исторический поиск и отбор форм религиозно-политического сближения, которые открывают новые возможности и перспективы культурного и цивилизационного развития общества в целом. Экстремизм выступает одной из имманентных характеристик любого общества, его полное искоренение репрессивно-правовыми или экономическими методами невозможно на основе динамичного комплекса социально-политических и культурно-образовательных мер международного, государственного и регионального уровней.

GLOBALISTIKA

KazNU named after al-Farabi
PhD, Professor Dulambaeva R.T.
Askerbekova M.A.

INTEGRATION PROCESSES IN CENTRAL ASIA: KAZAKHSTAN'S ROLE

In modern conditions of international relations between the two countries are based on the extensive use of regional economic agreements – international agreements concluded by two or more States, located in a particular region for cooperation in specific areas.

Regional economic agreements are interstate in nature, there are between governmental and inter-agency and international legal point of view can be regulated:

in the form of contracts, defining the general principles of relations between states;

- – agreements providing for specific forms of cooperation;
- – conventions that define the principles of relations between states in any given special area, and others.

Regarding the consideration of economic integration as a process, in the course of economic theory, edited by MN Chepourin and EA Kiseleva integration is hard to understand the process of rapprochement and interpenetration of national economies of several countries, aiming at the creation of a single economic organism [1]. In our view, clearly the fact that international economic integration – a process of economic and political union of countries based on the development of deep, stable relationships and the division of labor between the national economies, the interaction of their production structures at various levels and in various forms. [2]

Hence, characterizing the international economic integration as a process, it must be assumed that the process of economic cooperation between the countries leads to the unification of economic mechanisms. At a higher level rises the process of socialization of production, and this requires organization and purposeful, systematic regulation of economic processes on the scale of integration associations.

In other words, all of this means the need to establish certain relationships, taking the form of international agreements and consistently regulated by intergovernmental bodies

For the current business regulation created councils, committees, commissions with participation of representatives of countries and specially designed machine. Interstate regulation, carried out on the basis of regional economic agreements aimed at creating a more favorable environment for the development of the productive forces in certain areas. The range of issues of regional integration is predetermined to find

Жолдасбекова А.Ж.
магистрант ЕНУ им. Л. Гумилева
Мамбеталина А.С. к.п.н., доцент

ПОНЯТИЕ АДАПТАЦИЯ ЗАИМСТВОВАНО ИЗ БИОЛОГИИ И ОЗНАЧАЕТ ПРИСПОСОБЛЕНИЕ ЧЕЛОВЕКА К ОКРУЖАЮЩЕЙ СРЕДЕ

Чрезвычайно важным вопросом методологического и содержательного характера является вопрос о формах и видах адаптации. Единство в его трактовке отсутствует на сегодняшний день.

Согласно С.В. Штак, при всем многообразии классификационных моделей адаптации весьма условно можно выделить три формы адаптации человека к изменяющимся условиям среды: биологическую, социальную и психологическую [1].

О сложных механизмах физиологической, психической и социальной адаптации говорит А.Г. Маклаков. Он рассматривает их и как уровни единой адаптации, и как отдельные виды адаптации. Вместе с тем он подчеркивает: существуют определенные психические и физиологические механизмы, обеспечивающие процесс адаптации на этих трех уровнях [2]. Три уровня адаптации взаимосвязаны между собой, оказывают друг на друга непосредственное влияние и определяют интегральную характеристику общего уровня функционирования всех систем организма, которая представляет собой весьма динамичное образование, которое принято называть функциональным состоянием организма.

А.В. Морозов подчеркивал, что человек есть «не просто живой организм, а прежде всего, сложнейшая биосоциальная система» и настаивал на необходимости при рассмотрении проблем адаптации человека выделения трех функциональных уровней: физиологического, психического и социального [3]. Также автор говорит о психической, психофизиологической адаптации как об отдельных видах. В адаптационной структуре принято выделение следующих уровней (видов): психофизиологическая адаптация, психологическая адаптация, социальная адаптация, при этом специально подчеркивается, что все они одновременно участвуют в процессах регулирования.

Изучая психологическую адаптацию Д.Н. Дубровин, полагал при этом, что «психологическая адаптация <...> представляет собой единство и взаимодействие социальной и личностной адаптации к современной жизни» [4].

Выделенные К.К. Платоновым следующие взаимосвязанные виды психической адаптации человека, рассматриваемые как составляющие ее компоненты М.Е. Сандомирский называет:

а) (психо) физиологическая адаптация, или же свойство организма целесообразно перестраивать физиологические функции в соответствии с требованиями среды. К ним же относятся такие адаптивные процессы, нарушение которых приводит к отклоняющемуся поведению и как следствие собственно психологической дезадаптации, а также физиологические проявления стресса;

ицида и суицидальных попыток среди детей и молодежи в Казахстане совместно с ЮНИСЕФ, министерством здравоохранения и акиматом области.

Министерством совместно с КазГЮА разработано методическое пособие в помощь педагогам и родителям по определению уровня агрессивности и проявлений актов жестокого обращения среди детей. Данное пособие направлено для работы во все регионы.

Доступ к Интернет наряду с положительным оказывает негативное влияние на психику молодых людей. Сотни сайтов пропагандируют темы добровольного ухода из жизни, культивируют насилие и жестокость. В этом направлении уже принимаются меры по закрытию таких сайтов. Вместе с тем, для продвижения новых позитивных детских и молодежных передач, решается вопрос с увеличением информационного пространства в СМИ. В решении этого вопроса необходима поддержка Министерства транспорта и коммуникаций. Мировой опыт свидетельствует, что оптимальная система профилактики суицида на практике должна объединять сферы здравоохранения и социальной защиты, образования, внутренних дел, религиозных учреждений, усилия НПО, СМИ, различных ассоциаций и финансовые ресурсы, а также гарантировать налаженную связь между ними. [2]

Будущее нашего государства под угрозой, поскольку каждый год детское население нашей страны сокращается. А ведь именно они залог надежной обороны, безопасности, правопорядка и успешного экономического и социального развития государства.

Литература:

1. Дильбегим Мавлоний. Казахстан занимает третье место в мире по количеству суицидов // online.zakon.kz/Document/?doc_id=30468239
2. Доклад Вице-министра здравоохранения и социального развития РК на расширенном заседании Комитета по социально-культурному развитию // <http://www.zakon.kz/4655393-doklad-vice-ministra-zdravookhraneni>
3. Войцех В.Ф. Что мы знаем о суициде / под ред. В.С. Ястребова. М. : ИПМЗСР РФ, 2007.
4. Соломин В. П., Лавренко А. В., Сморгунова В. Ю. *Universum: Вестник Герценовского университета.*-2/2012. Детские суициды и их предупреждение в российском обществе.
5. Зубенко И. Детский и подростковый суицид – серьезная проблема здравоохранения и образования // http://www.stpravda.ru/20080429/Detskij_i_podrostkovyj_suicid_sereznaya_problema_zdravookhraneni_30442.html
6. Алимханова М. Казахстан занимает первое место среди стран СНГ по количеству суицидов девочек и девушек 15-19 лет // http://online.zakon.kz/Document/?doc_id=31282536

the most important and priority areas of cooperation in the entire system of international economic integration. There are different levels and scope of international economic integration: a planetary scale, the regional level, the level of firms.

The integration processes lead to the development of economic regionalism, in which separate groups of countries offer each other more favorable conditions for trade and sometimes for inter-regional and international movement of factors of production.

According to B. Balassa, integration – is the alignment of conditions for economic activity of market players, regardless of whether a resident of two or more States, united in the integration group, they are [3].

The objectives of regional economic integration [4]:

- – Take advantage of economies of scale by increasing market size, reducing transaction costs and removing the other benefits on the basis of the theory of scale economy.
- – Creating a favorable foreign environment by strengthening mutual understanding and cooperation of the countries involved in non-economic areas.
- – Preservation and maintenance of peace and security in the region and in the world.
- – The decision of trade policy objectives through negotiations for the trade policy, development of the concept of WTO accession and participation in other international trade organizations.
- – Promoting economic restructuring for more effective and efficient management
- – domestic support and protection of infant industries.
- – Promoting economic growth and employment.

International economic integration – a process of rapprochement and mutual adjustment of individual national economies through the development of deep, stable relationships and the division of labor between countries, inter-penetration of their reproductive structures in different forms and at different levels.

Integration – an objective necessity, associated with the further socialization of production and the internationalization of economic life [6].

Integration is the only true way of socio-economic and political development, and regional integration – this is the real key to the country's joining the global world economy. A consistent logical choice for the integration – Russia and Belarus. We have long-standing historical, cultural, economic, political ties, we share a common historical political and economic past. Kazakhstan Electricity goes to Russia, the oil goes through Russian transit Ekibastuz coal supplied to the Ural and Siberian plants ... Now these production relations come to a new level.

If you look back to the period of formation and development of independent Kazakhstan, we can see that this is not the first attempt of regional trade and economic integration.

After independence in the early 90-ies of all the former Soviet republics began to develop their own internal and external economic policies.

The President of Kazakhstan, Nursultan Nazarbayev, back in the mid 90-ies of the last century put forward the idea of a single economic space in the region. In the

conditions of globalization of world economic relations issue is not – integrated or not, the question is – how and with which countries integrate.

In 1995, he formed the first Customs Union, which includes Russia, Kazakhstan, Belarus, Kyrgyzstan, and in 1998 they were joined by Tajikistan.

As you know, there are successive logical stages of international regional economic integration:

- – The Free Trade Area, which will be free movement of goods and services.
- – The Customs Union, which applies the common external customs tariff and a unified customs territory.
- – General or single market, where there is also the free movement of capital and people.
- – The Economic Monetary Union, which is a single common currency in the participating countries.
- – The political alliance, or confederation of almost creating a single state, to this stage of integration has no regional block is not reached.

Targets have been developed, tasks, principles of organization. But in fact, the customs union still does not operate, it actually was not a customs union and a free trade zone, within which there were many problems. Accepted documents are not worked in practice, and lay down on the table. Countries have different levels of economic development, there is a conflict of interest. Kyrgyzstan in 1998, joined the WTO as a developed country and exacerbated the available contradictions. The union was not a unified customs tariff, that is, had different external tariffs, had a different method of calculation of VAT, excise duties are different, non-fulfillment of obligations, and so. D.

In 1994 it was created the Central Asian Economic Community, which includes Kazakhstan, Uzbekistan and Kyrgyzstan. The purpose of this alliance was also the creation of a single economic space. In 1998 he joined to Tajikistan. But in fact, in this union there was no single economic space nor the Customs Union, or even a free trade zone.

In October 2000, the Agreement on the establishment of the Eurasian Economic Community (EurAsEC) was signed in Astana. This organization was created to effectively promote a customs union goals and objectives and a common economic space.

In 2006, the Customs Union 1, and the Central Asian Union joined the EurAsEC and ceased to exist as a separate economic blocs. And later originated the new Customs Union as the real product of the integration process in the EurAsEC.

Turning to today, we can say that the current Customs Union has all the opportunities for successful development and full implementation in practice, as already at the start of the three countries agreed on an external import customs tariff and in July launched already a single customs territory, where a single customs Code.

The legal basis of the CU become international treaties and agreements TC States Parties, it is based on the norms of international customs and trade law. Of course, there are both advantages and disadvantages for the participating countries, particularly Kazakhstan.

Стратегия профилактики самоубийств на государственном уровне включает в себя совершенствование социальных условий, образования (улучшение навыков преодоления жизненных трудностей), привлечение СМИ, а также сокращение доступности средств для самоубийства. Необходимо проводить постоянный мониторинг сети Интернет с целью выявления сайтов, пропагандирующих суицид, направлять информацию о таких сайтах в правоохранительные органы, чтобы обязать провайдеров закрыть доступ к подобным интернет-ресурсам.

В рамках этого направления в настоящее время Министерство РК в тесном взаимодействии с органами внутренних дел, здравоохранения и социальной защиты работает над созданием системы оперативного реагирования, предупреждения, психологического обеспечения профилактики суицидального поведения детей.

Совместно с акиматами принимаются меры по увеличению штатной численности школьных психологов. Сегодня в организациях образования работают свыше 7,5 тыс. психологов и 3,5 тыс. социальных педагогов.

В 2012 году в организациях образования созданы психологические службы. Главной задачей служб является создание благоприятного психологического климата в организации образования. Сегодня такие службы имеются во всех школах.

Внесены изменения в содержание учебных программ Национального центра повышения квалификации «Өрлеу» по оказанию психолого-педагогической помощи обучающимся, находящимся в трудной жизненной ситуации, выявлению тревожных тенденций в поведении детей и формированию стрессоустойчивости у детей.

ТОО «Институт Семейного Воспитания» организованы лектории для более тысячи слушателей, в том числе родителей по обучению методам выявления ранних признаков физического, эмоционального и социального истощения подростков.

Подготовку психологов и социальных педагогов осуществляют 45 ВУЗов страны. В них обучаются свыше 21-й тысячи студентов, в том числе около 2,5 тысяч по гос. заказу. Ежегодно выпускаются свыше пяти тысяч специалистов.

В 2013 году внесены изменения в учебные программы подготовки психологов и социальных педагогов по вопросам индивидуального консультирования лиц, испытывающих тревожность, профилактики суицидальных намерений и депрессии, коррекционной работы с суицидальными клиентами.

Для минимизации рисков возникновения стрессовых ситуаций у школьников в пред- и постэкзаменационный периоды проводится активная разъяснительная работа с учащимися, родителями и педагогами.

В условиях перехода на 12-летнее образование в содержании учебных предметов предусматривается расширение тем, направленных на формирование стрессоустойчивости, ценностных ориентиров и социализацию личности.

Активизировалось сотрудничество с международными и общественными организациями по профилактике суицидального поведения среди детей и молодежи.

При поддержке Министерства с участием органов образования в Восточно-Казахстанской области состоялся пилотный проект по исследованию распространенности, глубинных причин и факторов риска и защиты в области су-

Часто суицид связан с неумением детей преодолевать детские обиды, пережить неразделенную любовь, непонимание со стороны взрослых. И тут сложно определить, кто виноват родители, школа, среда. Для того чтобы суицид состоялся, чаще всего соединяются воедино несколько факторов: обида на учителя, подружку или друга, невнимание со стороны родителей, неготовность эмоциональной сферы ребенка со всем этим справиться.

По мнению специалистов по психиатрии и психологии, только к 21 году в человеке формируется в норме рефлекс самосохранения. А до этого возраста эмоциональная сфера еще нестабильна, и, когда в одной точке соединяется сразу столько факторов, случается трагедия. Очень типично, когда в момент острых переживаний подросток вынашивает план мщения своим обидчикам. Предвкушая месть, ребенок не понимает при этом, что это будет безвозвратный уход, и он уже не порадуется тому, что проучил своих обидчиков.

Значительное влияние на процесс формирования и реализации суицидальных наклонностей оказывает Интернет: множество сайтов пропагандируют культ самоубийств, вовлекают молодежь в неформальные объединения деструктивного толка. Только в одной из социальных сетей и только по запросу «клуб самоубийц» было найдено 282 интернет сообщества, хотя в большинстве своем такие клубы позиционируют себя как «общества взаимопомощи». [4.с.184]

В этой связи очень важно помимо специфики возрастного психофизиологического мышления, в рамках осуществления психолого-педагогического сопровождения образовательного процесса формировать и развивать психолого-педагогическую компетентность самого обучающегося.

Ребенок должен многое понимать про себя самого, знать особенности своего развития, т.е. относиться к этому осмысленно, должен уметь преодолевать свое состояние. Его надо этому тоже учить.

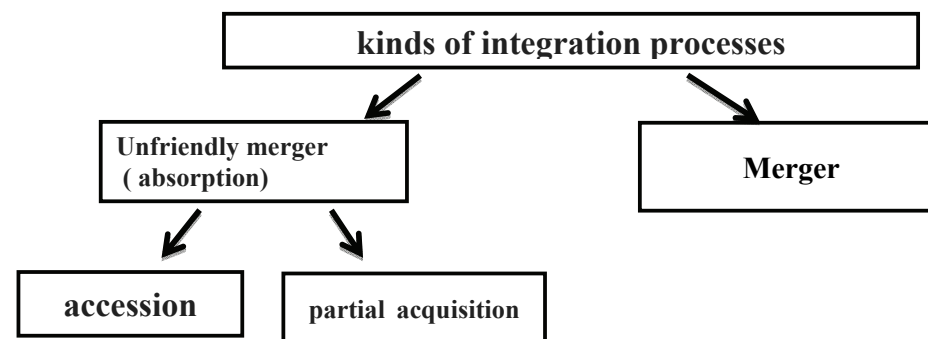
Эта ответственная работа в школе возложена в основном на педагога-психолога, учителя-предметника, и классного руководителя и социального педагога. Чтобы учить их должным образом, в школе должна быть создана соответствующая атмосфера. Подросток должен быть занят, чтобы не сидеть подолгу и бесконтрольно в социальных сетях Интернета. Родителям должны понимать, как реагирует ребенок на эту информацию, способен ли адекватно ее переварить, знать круг его общения и интересов. Если бы он был занят после школы в соответствии со своими интересами и потенциальными возможностями полезным делом, скажем, занятиями спортом, художественным или музыкальным творчеством, техническим творчеством, у него меньше времени уходило бы на эти многочасовые сидения в Интернете или перед телевизором, вредные для его здоровья.[5]

По данным специалистов, каждое упоминание о суициде в средствах массовой информации убивает 58 человек. Таким образом, СМИ здесь выступают в качестве своеобразных катализаторов дальнейшего распространения этой модели поведения.

The main objectives of the CU Commission – the creation of conditions for free trade between Kazakhstan, Russia and Belarus, as well as maintaining an equal trade policy with third countries. These are the two main functions of the Customs Union, which does not threaten our independence.

Competitive advantage, a favorable tax regime and simplification of procedures are the principal advantages of the Customs Union [7]. The Customs Union (CU) provides significant opportunities for domestic businesses by the abolition of customs barriers, the impressive expansion of the market, mutually benefits and preferences. And investors will attract many times the expanded alliance partner.

14-15 June 2001 adopted a Declaration on the establishment of the Shanghai Cooperation Organization (SCO), which includes China, Kazakhstan, Kyrgyzstan, Russia, Tajikistan and Uzbekistan. Observers in the organization: India, Pakistan, Mongolia, Iran.

The predecessor of the SCO was the so-called «Shanghai Five» (Russia, Kazakhstan, Kyrgyzstan, China and Tajikistan), formed as a result of the signing of the Agreement on confidence-building in the military field in the border area (1996) and the Agreement on Mutual Reduction of Military Forces in Border Regions (1997). The convergence of these countries was dictated, first of all, the threat of the safety of their border areas from the main focus of instability in Central Asia – Afghanistan, where there was a civil war between the forces of the Northern Coalition and Taliban. The first of the two agreements were signed in Shanghai, which was the basis for the emergence of the term «Shanghai Five». Teamwork at the summits in Almaty (1998), Bishkek (1999), Dushanbe (2000) helped to create the atmosphere of what became known as the «Shanghai Spirit» – to develop a climate of mutual trust through the first experience of mutual consultation to come to a mechanism for consensus building and voluntary consent to perform the provisions of the agreements reached. Gradually, the range of issues has expanded to the spheres of foreign policy, the economy, the environment, including water resources, culture, and so on. D.

The main objectives of the SCO proclaimed maintaining and ensuring peace, security and stability in Central Asia, as well as the development of cooperation in political, trade-economic, scientific-technical, cultural, educational, energy, transport, environment and other fields. Another important document – the Convention on Combating Terrorism, Separatism and Extremism, fixed the first time at the international level the definition of separatism and extremism as a violent prosecuted under criminal law acts. Its signing is due to China's worries about separatist speeches near the borders with Central Asia, home to the Uighurs – Turkic-speaking Muslims, Iyayuschie popu-west China. Another no less interested country – Uzbekistan – has the largest population of all states

Central Asia and the most exposed to manifestations of separatism on the part of supporters of radical restoration in the region of an Islamic caliphate.

In June 2002, held the second meeting of heads of SCO member states in St. Petersburg, where the three documents were signed – Charter of the Shanghai Cooperation Organization, the Agreement between the SCO member states on the Regional Antiterrorist Structure and the Declaration of Heads of SCO member states.

SCO Forum was established at a meeting held in Moscow, MGIMO (University) MFA Russia on May 22-23, 2006 [5].

SCO Forum is a multilateral, public consultation and expert mechanism established to promote and scientific support for the activities of the SCO, promoting interaction research and poly-ontological centers of the SCO member states, joint research on topical issues of the terms of reference of the Organization, tasks explanations and principles of activity SCO and expanding its relations with scientific and social circles, as well as the promotion of exchanges between academics and experts in politics, security, economy, environment, new technologies, humanitarian and other fields of ob. Forum bases its activities on the basis of the principles of the SCO Charter, on the basis of the law and the Rules of the SCO member states. Forum works closely with the SCO Secretariat, the Council of National Coordinators, the foreign ministries of the Member States.

Some experts say as the two most obvious SCO problems too large divergence of interests between its members and the uncertainty as to its status due to the duplication of many of the SCO functions with the Organization of the Collective Security Treaty Organization (CSTO), which includes four of the six SCO member states.

Some experts say as the two most obvious SCO problems too large divergence of interests between its members and the uncertainty as to its status due to the duplication of many of the SCO functions with the Organization of the Collective Security Treaty Organization (CSTO), which includes four of the six SCO member states.

Thus, there are about 230 countries and over one hundred inter-state alliances in the world. The global economy characterized by the trend towards unification, which is especially evident in the modern conditions of internationalization, globalization and regionalization.

Д.п.н., профессор Ким В.А., Грибенюк М.А.
Таразский Инновационно-Гуманитарный Университет

ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ ПРОБЛЕМА ДЕТСКИХ И ПОДРОСТКОВЫХ СУИЦИДОВ

Одной из ключевых проблем казахстанской действительности стало увеличение числа детских суицидов. Ситуация критическая: годовые показатели выдвигают нашу страну в лидеры среди стран бывшего Союза по количеству детских суицидов и это в то время когда Казахстан является лидером среди стран СНГ по экономическим показателям, по демократизации общества.[1]

В связи с этим в последнее время в научной литературе и общественных кругах широко обсуждается вопрос о необходимости оптимизации воспитательно-реабилитационной работы с детьми с целью предупреждения детских и подростковых суицидов.

Причины суицидального поведения детей и подростков специалисты видят, в первую очередь, в чертах, свойственных этому возрасту: повышенной агрессивности, повышенной конфликтности, протестном поведении, ранимости, повышенном чувстве достоинства, эмоциональной неустойчивости, застенчивости, сочетающейся с максимализмом. [3.с.18]

У родителей, педагогов, психологов и социальных работников вызывает серьезную тревогу тот факт, что число детей и подростков, имеющих деструктивную активность личности, направленную на умышленное лишение себя жизни, постоянно растет.

Результаты одного серьезного исследования обнародовала директор программ социально-психологического благополучия ОФ «Институт равных прав и равных возможностей Казахстана» Катерина Багаева. Ее исследование было посвящено росту суицидов среди девочек и девушек Казахстана.

«На сегодняшний день Казахстан занимает первое место по количеству суицидов девочек и девушек 15–19 лет среди стран СНГ. Первое место среди причин суицидов у девочек и девушек 15–19 лет занимает доведение до самоубийства (эмоциональное, физическое, сексуальное насилие), второе – непонимание и невнимание родителей, третье – черная полоса в жизни, с которой девушка не может справиться», – сказала Багаева на презентации исследования.

Кроме того, среди причин суицидов среди девочек-подростков она отметила сексуальное насилие, неурядицы в личной жизни, недопонимание среди сверстников, жестокое обращение, отсутствие перспектив в получении профессионального образования ввиду его дороговизны, финансовые проблемы в семье, проблемы со здоровьем и дискриминация по гендерному признаку. К слову, в исследовании приняли участие 317 девушек 15–19 лет из Алматы, Алматинской области, Астаны, Семей и Балхаша.[6]

Девиантты мінезді оқушыға ата-анасының да, мектептің де жағымды әсер етуі арқылы оны дұрыс жолға салуға болмайтыны белгілі болса, онда ол баланы кешіктермей дәл уақытысында жабық түрдегі ерекше педагогикалық режимдегі арнайы тәрбие мекемесіне жіберу керек. Әрине, бұл соңғы шара, себебі қиын балалармен жұмыс жүйесін қалыптастыру қаншалықты ауыр болса да, мінез-құлқын түзету шараларын төмендегіше ұйымдастыру жөн деп санаймыз.

1. Тәртіп пен заңды бұзуға бейім тұратын, сабақ үлгерімі нашар оқушыларды сынып және мектеп бойынша анықтау. Ол үшін **біріншіден**, әр тоқсан сайын бір немесе екі пәннен үлгермейтін оқушыларды анықтап отыру қажет. Үлгермейтін оқушылардың барлығының тәртібі нашар болмас, алайда, қиын оқушылардың басым көпшілігі бірнеше пәндерден үлгермейтіні ақиқат. **Екіншіден**, сауалнама жүргізу арқылы қиын оқушылар мен педагогтардың қарым-қатынасын анықтап, оны жолға қою мәселесін шешу қажет. Зерттеулер көрсеткендей, девиантты мінезді балалардың басым көпшілігі бір немесе бірнеше мұғалімдердің шиеленісті жағдайда болады, ондай қарым-қатынас олардың түзелуіне кері әсер етеді. **Үшіншіден**, қиын оқушылардың өз сыныптастарымен қандай жағдайда екенін анықтау және соған лайықты іс-шаралар жүргізу. Олардың көпшілігі өз сыныбында – басбұзар, іріткі салушылар және өзі сияқты бұзақылардың жетекшісі болып келеді. **Төртіншіден**, ата-аналармен және достарымен әңгімелесу арқылы тәрбиесі қиын оқушылардың бос кездерінде кімдермен жүріп-тұратынын, қандай топтарда, орталарда болатынын анықтау. Себебі дәл сол бейресми топтарда болу арқылы олар темекі шегу, арақ ішу, құмар ойындарын ойнауды әдетке айналдырады.

Сонымен қатар, олар өзінен кішілерге әлімжеттік жасауын, жануарларды қаншалықты жәбірлейтінін анықтау да олардың мінез-құлқының бұзылығын көрсетеді.

Жоғары да көрсетілген төрт көрсеткіштің екеуінің бар болуының өзі-ақ оқушыны тәрбиесі қиын балалар қатарына қосуға жеткілікті.

2. Аталған тәрбиесі қиын балалардың тәртібі мен адамгершілік қасиеттерін дамытудағы ауытқушылықтардың себебін зерттеу және жеке басының психологиялық ерекшеліктерін зерделеу.

Әдебиет:

1. Макаренко А.С. „Ата-аналар“, кітабы. 1988.
2. Рамазанова П. ««Қиын» балалардың тағдыры қинап тұр», Шымкент келбеті, 3 желтоқсан, 2004.
3. Сағымбекова А. ««Қиын бала» мәселесі әлі де қиын», Тәрбие құралы, №3, 2004.

Kazakhstan is currently a member of many international and regional economic and political organizations such as the UN, IMF, World Bank, Evra, ZES, Customs Union, SCO, OSCE and others. Kazakhstan today under the leadership of President Nursultan Nazarbayev of the Republic has a policy of multi-vector integration.

Kazakhstan – a country open to cooperation and regional integration with neighboring states. Kazakhstan in the Central Asian region is the initiator and leader of all integration processes, ready for a constructive dialogue with regional and international political and economic partners.

Literature

1. Borisov EF, Volkov FM Basic economic theory: a tutorial, 1993. – S. 224.
2. Kireev International Economics. – 1998 -C. 361.
3. Aytzhanova J. Competitive Advantage, blagopriyatny tax regime and simplification of procedures – glavnye advantages of the Customs Union // Kazhanskanskaya Pravda 2010.
4. Alexander Lukin. Moscow. rodon.org/ seminar «Russia and China in the new international environment» (SCO). 09.10.2009

Мырзабаев К.К.

Нұр-Мұбарак Египет ислам мәдениеті университеті

Дінтану кафедрасы

2-курс магистранты

ИСЛАМ ДІНІНІҢ ТАРАЛУЫ ЖАҒДАЙЫНДАҒЫ ҚАЗАҚ ХАЛҚЫНЫҢ ДІНИ-ТАНЫМДАРЫ

Қазақстанға исламның енуі, таралу деңгейі туралы мәселе әлі күнге дейін толық шешімін таппаған. Ислам дінінің түрлері мен көріністері сан алуан сипатқа ие. Халықтық немесе басқаша айтқанда, тұрмыстық исламды (ресми исламнан өзгеше) сипаттайтын діни синкретизм (құбылыстардың о бастағы тұтастығы) канон (ереже), қалыптардан әр түрлі ауытқуға жол берілді. Қазақстан жеріне сонау VIII ғасырда енген ислам тек XIX ғасырда ғана еліміздің барлық аймақтарында берік орнықты дей аламыз. Қазақстанда діни өмірдің өзіндік ерекшеліктері исламның республиканың басқа аймақтарымен салыстырғанда Оңтүстік Қазақстан тұрғындарының өміріне неғұрлым терең бойлап енуіне ықпал етті. Соған қарамастан, Қазақстанның діни өмірі оның барлық аймақтарында да исламның өзара ықпалы мен әрекеттестігі және қазақтардың тұрмысында күні бүгінге дейін кездесетін мұсылмандыққа дейінгі сенім-нанымдардың көріністері нәтижесінде қалыптасқан сан алуан діни синкретикалық қалыптарымен сипатталады.

Кез-келген мәдени дәстүр өзінің шырқау шегіне жеткеннен кейін, рухани жағынан жүдеп, ыдырай бастайтындығы белгілі. Олардың өміршең элементтері жаңа, анағұрлым жетілген дәстүр ауқымында трансформацияға ұшырайды. Тәңіршілдік және басқа да көне діндер мен ұғымдардың шектеулі мүмкіндіктері айқындала бастаған кезде, түркі тайпалары басқа балама жоқ бола бастағандықтан, амалсыздан буддизмге, христиандыққа, манихейлікке ауысты. Сөйтіп тарихымызда түркі христиандар, түркі буддистер пайда бола бастады. Бұл процестердің белгілі бір прогрессивтік маңызы да болды, өйткені діни сана-сезім кеңейіп, оның этикалық мазмұны күшейе түсті. Бірақ осы аталған діндердің барлығы көне түркі қоғамының сапалық жағынан жаңғырудағы терең қажеттіліктерін қанағаттандыра алмады, қоғамды моральдық жағынан сауықтыруды қамтамасыз етпеді. Осы орайда, түркі халықтары исламның артықшылықтарын көре біліп, өз таңдауларын соған қарай бұрды. Себебі, ислам діні – бүкіл адамзатқа үндеу ретінде келген ұлы дін болып табылады. Ортағасырлардағы Шығыс халықтарының тарихы мен мәдениетінің өркендеуінде ислам дінінің тигізген ықпалы айырықша мол. Ислам өзінің негізгі қағидаттарын қатаң сақтай отырып, Орталық Азияға және басқа да шалғай өңірлерге тарады, дегенмен біз діннің таралған аймақтағы мәдениеттердің ерекшеліктерін ескере отырып дамығандығын да атап өтуге тиіспіз.

Ислам дінінің пайда болуы, оның ұлы өркениетке айналуы мен кең көлемде басқа аймақтарға таралуының тарихи қажеттіліктерден туғандығын, әрі оның бүкіл адамзат үшін прогрессивті маңызы болғанын тарихи зерттеулерден байқауға болады. Сол себепті де ислам дінінің «таңқаларлықтай мәдени шығармашылығы» тиісті бағалануы керек [1, 5-6 бб.].

Араб жаулап алушылығы қарсаңындағы Шығыс халықтарының мәдениеттері мен ескі діндері терең дағдарыс үстінде болатын. Орталық Азия оның ішінде қазіргі Қазақстан территориясында мекендеген түркі тайпаларын алар болсақ, олардың арасында ислам дінінің таралуына тарихи алғышарттар сол кездің өзінде пісіп-жетілген. Ежелгі қазақтардың ислам дінін қабылдауындағы басты себеп – олар ұстанған діндердің рухани және әлеуметтік жағы адамдарды қанағаттандыра алмадығанда және ескі сенімдердің исламмен жарыса алмауы басты негіз болды. Адамның рухын көтере алмайтын отқа сыйыну, аруаққа сыйыну, табиғатқа сыйыну, тағы басқа наным-сенімдер мен діндердің ислам келгенде қаншалықты негізсіз екені анықталды. «Бақсының безектеуі мен жануарлардың киелілігі, ислам ғылымымен танысқаннан кейін өзіндік қасиетін де, маңызын да жоғалтты».

Кейбір ғалымдардың айтуы бойынша, ежелгі қоғамдық құрылымдарда әлеуметтік әділеттілік пен теңдіктің жеткілікті түрде болмауы түрлі топтардың экономикалық қуатына қарай бір-бірінен тым алшақ тұруы, олардың әлеуметтік әділеттілік пен ынтымақтастықты уағыздаған, яғни белгілі мағынада демократияшыл сипаттағы мұсылмандықты қабылдау тағы бір себеп болды. Ежелгі халқымыздың ортағасырлардағы басқа халықтар сияқты қатал

нашарлығы мен мектептегі тәрбие беру ісінің дұрыс жолға қойылмауының кесірінен девиантты мінезді балалар тәртіп бұзушылардан «көше» тәртібін қабылдайды. Сөйтіп, ақырында кәдімгі қылмыскерлерге айналады.

Бұл қиын балалар өздерінің интеллектуалдық қабілеті жағынан өз қатарларынан қалмайды. Алайда, олардың жоғары психологиялық қасиеттері: зейін, абстрактілі ойлау, есте сақтау тағы басқа әртүрлі жаттығулар мен дағдыларды дамытпағандықтан артта қалған. Соның салдарынан олар қисынды ойлай білмейді, өз ісінің ақырын болжай алмайды, сондай-ақ танымдық белсенділігі төмен, ғылым және саяси-қоғамдық мәселелер мүлдем қызықтырмайды, рухани мәдениеттің не екенінен тіпті бейхабар. Негізінен, олар қарапайым күнделікті өмірдің күйбеңнен аспайды, онда да тек даярға тап болып үйренген, салиқалы да пайдалы іс-әрекеттен гөрі уақытты босқа өткізгенді тәуір көреді.

Дегенмен, олар өздерінің алдына қойған мақсатын орындау үшін (темекі, ішімдік, есірткі зат, ұрлық жасау) әртүрлі тапқырлық көрсете алады. Сабақ оқу, уәдеде тұру, режимді сақтау, саналы тәртіпке бағыну сияқты оқушыға тән міндеттер мен парызды орындауға келген олардың ерік-жігері тым төмен, табандылығы жетіспейді.

Девиантты бозбалаларды қайта тәрбиелеу кезінде олардың темпераментін ескермей кетуге болмайды. Мысалы, сангвиник өзіне қойылған талаптарды тез қабылдайды, бірақ дәл солай тез ұмытады. Холерик өзіне қойылған талапты өзін күлкіге айналдыру, мазақтау, кемсіту деп түсініп, оны дөрекі түрде қабылдамай тастайды. Меланхолик өзін ұнамдысын, өз көзқарасына тура келген жерін ғана қабылдап, басқасына көңіл де аудармайды. Флегматик бәрін әбден терең әрі жан-жақты ойланады. Осыған орай, тәрбие жұмысында темпераментінің ерекшеліктерін ескермейінше, педагогикалық шаралардың іске аспай қалуы әбден мүмкін.

Тағы бір ескеретін жайт, жасөспірімдердің жыныстық даму кезеңінде болатын дене құрлысындағы өзгерістер.

Егер жақсы бағытта дамыған өзгерістер баланың санасына дұрыс әсер етсе, онда ол психологиялық жағынан да дұрыс қалыптасады. Ал керісінше, оның дене құрылымында бойы қортық, артық салмақ, көзінің, тілінің не басқа да кемістіктері болса, онда оның дұрыс мінез қалыптасуына кері әсерін тигізеді сөзсіз. Сондықтан да тәрбиеші мұндай балалармен ерекше ілтипатты болуы тиіс.

Көтеріңкі көңіл күйі, құрмет көрсету, сенім білдіру сияқты психикалық жағдайлар тұлғаға педагогикалық әсер етудің әсерлігін күшейтеді. Ал ашуланшақ, бойын қорқыныш билеген, өкпелегіш сияқты жағымсыз сәттер оқушының жақсы болып қалыптасуына үлкен бөгет. Сондықтан оқушыға педагогикалық әсер етер кезінде оның қандай психологиялық жағдайда екенін ескеру өте-өте қажет-ақ.

Әлеуметтік педагогтың тағы бір ескеретіні: ол оқушының өзін адами тұрғыдан тең ұстауы, оған сенім ұялата білуі керек. Егер әлеуметтік педагог өзінің айтқанын оқушылардан қалай да орындауын талап етсе, олардың адамгершілік қасиеттерін есепке алмай әрекет жасаса, олардың сый-құрметіне бөленбек түгілі балалардың енжар тартуына себепші болады.

сүргісі келетін, арамтамақ болып қалыптасуына әкеліп соқтыратынын ескере де бермейді.

Дәл осыған қарама-қарсы әрекет істейтін ата-аналардың да түсінгі балаларын тура жолдан шығаруға итермелейді.

Мұндай ата-аналар өз балаларын аса қаталдықпен тәрбиелеймін деп әртүрлі қысым мен тыйымдарды қолдану, сәл нәрсеге бола қатаң жазалау, арнамысын қорлайтын әрекеттер жасау арқылы балаларын өздеріне қарсы қояды. Мұндай жағдай да әрине, балалар ата-анасын сыйламайды, олардың баласына айтқан «ақылы» кері әсер етеді. Осындай отбасында «тәрбие» алған баланың тәрбиелі болуы да екіталай.

Үшінші топқа жататан ата-аналар өз балаларының не істеп, немен айналысып жүргендерімен ісі жоқ, оны өзінің міндеті деп санамайтындар. Олардың балалары қараусыз қалғандай әсер береді. Бұл – ең қауіпті әрі сөз жоқ, девиантты мінезді балалардың басым көпшілігін беретін отбасылар.

Мектептегі оқу-тәрбие жұмысындағы кемшіліктердің де бала тәрбиесіне кері әсер етері даусыз. Олардың бірнеше түрін атап өтсек мына төмендегідей:

1. Тәртіп бұзуға бейім тұратын оқушылардың дер кезінде анықтап, олармен алдын ала жұмыстар жүргізбеу.

2. Мектеп ұжымының осы мәселеде алаусыз болуы немесе жүйелі жұмыстың болмауы. Мектептегі өзін-өзі басқару жұмысының дұрыс жүрмеуі. Сыныптан тыс, мектептен тыс өтілетін іс-шаралардың сапасының төмен екендігі. Тәрбиесі қиын балалардың отбасыларымен қарым-қатынастың нашар ұйымдастырылуы.

3. Девиантты мінезді оқушылармен дұрыс қарым-қатынас орната білмеу немесе мұғалімдер мен тәрбиешілердің кәсіби деңгейінің төмендігі.

4. Кейбір мұғалімдердің сабақ беру әдісінің төмен болуының әсерінен оқушылардың сабаққа қызықпауы, үлгерімнің нашарлығы, сөз жоқ, оқышылардың тәртібін әлсіреді және ол мұғалімдердің де беделін төмендетеді.

5. Кейбір мұғалімдердің педагогикалық этиканы білмеуі немесе сақтамауы оқушыларды өзіне қарсы қоюға әкеліп соғады да, ұзаққа созылған шиеленісті туғызады.

6. Көшедегі кездейсоқ топтардың оқушының теріс мінезін қалыптастырудағы қосар үлесі де аз емес. Өйткені, қазір көшелерді, аймақтарды белгілі бір топтардың бөліп алып, сол жерлерде билік жүргізілетіні ешкімге де құпия емес. Олар өз түсініктері бойынша өмір сүреді және өз қатарын өзі сияқтылармен толықтырып отырады. Ал олар сол ортада өздерін еркін әрі ыңғайлы сезінеді. Себебі отбасында, мектептегі қағидалары мен адами құндылықтары өздерінше қалыптасқан. Сондықтан қоғамдық мораль мен нормалар олардың түсінігіне сай келмейді. Олардың еліктейтіндері: түрмедегі беделділер, зоршылық пен тонаушылық «ерлік» істері. Ендеше қоғамға жат құмар ойыны, ішкілік ішу, дөрекі сөйлеу, нашакорлықпен, жезөкшелікпен айналысу олардың күнделікті қатардағы тірліктері іспетті. Нәтижеде отбасындағы тәрбиенің

гуманистік көзқарасқа қайшы келетін үкімдерінің де болғаны рас, олардың қатарына ер адамы өлген әйелді күйеуімен бірге көму, әйел құқықтарының тапшылығы және т.б. қатал тәртіптер жатқызамыз. Демек, ислам түрлі негізсіз ырымдарды жаңсақ сенімдерді жоюда маңызды қызмет атқарды.

Қазақтың байырғы тайпаларының арасында ислам дінінің жетістікке жетуі Орталық Азия мен шығыстық Саманилер билік құрған кезеңнен (IX-X ғғ.) басталады, яғни шамамен 820 жылдан 1000 жылға дейінгі тарихи кезеңді қамтиды. Саманилер түркілермен бірде бейбіт, бірде соғыс жағдайында болып келді. Олар мұсылмандықты желеу етіп, әлі де болса ислам дініне еңбеген түркілерге қарсы жорықтарды ұйымдастырып жатты. Қарлұқ қағандығының дәуірінде негізінен Оңтүстік Қазақстан жерінің аз ғана бөлігінде араб үстемдігі орнап, бұл аудандардың халқы «дін жолындағы күреске» қатысты. Мұндай соғысқа қатысу мемлекет тарапынан салықтан босатылу сияқты ынталандырулар алып отырды. Дегенмен Саманилердің бұл жорықтары тек шекаралас аймақтарға ғана ұйымдастырылды. Мауереннахрда ислам көпшілік дініне айналғаннан кейін, мұсылмандардың қоныс аударуы басталды. Нәтижесінде Сырдарияның төменгі ағысында мұсылман қалалары Жент, Янгикент т.б. қалалары пайда болды [2, 70-71 бб.].

Ортағасырлық Қазақстан территориясында ислам дінінің таралуының одан әрі жалғасуы Қарахандар билігінің дәуіріне (X ғасырдың аяғы – XIII ғасырлар) жатады. Қарахандар ислам дінін тұңғыш рет мемлекеттік дін деп жариялаған мемлекет. Мұсылман дінін қабылдап, жаңа мемлекет құрған Сатұқ боғра хан көп ұзамай ислам діні мемлекеттік дінге айналдырды. Енді мұнда бұрын соңды болмаған оң өзгерістер байқала бастады.

Қарахан мемлекетінде мұсылманшылықтың мемлекеттік дәрежеге жетуінің арқасында қалалық мәдениет гүлденіп, сәулет өнерінің Айша бибі, Алаша хан күмбезі, Әулие ата мазары, моншалар және су құбырлары сақталған. Түрік тілі алғаш рет ғылыми түрде қолға алынып, М. Қашқаридың «Түрік тілінің сөздігі» және Ж. Баласағұнның «Құтты білігі» жарыққа шықты. Бұл, ислам өркениетінің түркі тілдерінің жанашыры болғанының белгісі. Мұсылмандықты мемлекеттік дін еткен Қарахандықтар әулиетінің билігін барша ғалымдар оңды бағалауда, мәселен, отандық зерттеушілердің бірқатары: «Қарахан әулеті тұсында түрік этносының ой санасы өседі, мұсылман әдебиеті түрік тілінде шыға бастайды... Қарахан дәуірі сапалық жағынан қоғамның барша саласындағы жаңа кезең боп табылады. Тек моңғол жаулаушылығы тұсындағы ауыр күйзеліс қана қоғамның дамуға бет алған табиғи процесін үзіп тастады», – деп әділ бағалаған [3, 89-91 бб.].

X ғасырда ислам дінін оғыз халқының бір бөлігі қабылдады. Ал қыпшақтардың жаңа дінді қабылдауы XIV ғасырда ғана толық аяқталды. Осыған қарап біз түркі тілдес тайпалардың исламдануы біркелкі болмағандығын, әрі бірнеше ғасырларға созылғандығын байқаймыз.

Қалай дегенмен, VIII-X ғасырларда қазақ халқының ежелгі бабалары – түркілер арасына кеңінен таралған ислам діні басқа діндердің тәжірибесінде мүлде жоққа шығарылған жоқ. Бір құдайшылық идеясына бет бұру әлемдік халықтардың барлығына құдыреті жүретін заңдылыққа айналды. Орталық Азияға жаңадан келген Ислам діні мен тәңірге табыну біршама бейбіт түрде және қайшылықсыз тоғысты. Адамгершілік пен имандылық, әділеттілік пен теңдікті бойына сіңірген ислам дінінің басым түсуі тарихи заңдылық болатын. Алайда, ислам діні өзінен бұрынғы түркілер сан ғасыр бойы табынып келген Тәңірі дінінің ең жақсы қағидаларын бойына сіңіріп, қазақ халқының дәстүрлі діни санасына жаңа дін ретінде емес, қалыптасқан нанымның жаңаша формасы ретінде ғана енді.

XIII ғасырда моңғолдар жаулап алушылық жорықтары басталады. Осы кезеңде қазіргі қазақ жерін мекендеген тайпалардың жағдайы аса қиын болған. Дегенмен баршаға белгілі Шыңғыс ханның саясаты дінге озбырлықты көздеген емес. Сондықтан да ислам дінін ұстанушылар бөлек езгіге ұшырамады десек те болады. Ал XIII ғасырдың екінші ширегінде құрылған Алтын орда билеушілерінің барлығы Беркеден бастап исламды қолдады, ислам дінін насихаттап, әрі оның таралуына жағдай да жасады [4, 58 бб.] келтіріледі. Мұсылман діні біртіндеп ақсүйектер арасында ғана емес, көшпелілерге де кеңінен тарай бастады. Сол кезеңдегілердің пікірінше, XV ғасырдың екінші жартысында Моғолстан халқы түгелдей дерлік мұсылман дінін қабылдаған. 1348 жылы хан сайланысымен ислам дініне енген Шағатай Тоғлық Темір Моғолстанда ислам ислам дінін таратуда ерекше рөл атқарды. Мұхаммед ханның тұсында моғол тайпасының басым көпшілігі мұсылман дінін мойындаған. Дегенмен, бұл исламның түпкілікті орнауына жағдай жасай алған жоқ. Себебі түркілердің байырғы сенімдерінен арылу процесі өте баяу жүрді. Оған олардың дәстүрлі жерлеуінің тек XVII ғасырда ғана ислам ғұрпымен алмасуы дәлел.

Қазақстанда исламның таралуы едәуір дәрежеде суфизммен байланысты болғаны белгілі. Суфизмнің идеялары мен элементтерінің исламға дейінгі жергілікті нанымдар мен діндерге жақындығы оның қалың халық топтары арасында кең таралуына мүмкіндік берді. XIV ғасырда мұсылмандарға дейінгі түсініктер, діндер, ғұрыптар қазақтардың діни өмірінде маңызды рөл атқарды. Дегенмен, қағанаттар дәуірінің өзінде исламмен қатар тәңіріні жоғарғы құдай деп санаушылық түбегейлі жойылған жоқ. Жоғарғы құдай тәңірі көк идеясы көптеген түркі халықтарының, соның ішінде қазақтардың ата-бабаларының да дүниеге көзқарасында оларға исламның енуінен көп бұрын патриархалдық-рулық құрылыстың ыдырай бастауы мен париярхалдық-феодалдық қатынастардың тууына байланысты пайда болды [5, 249 б.].

Байқап отырғанымыздай, қазақ халқының кейінгі ортағасырлардың өзінде, яғни біртұтас этнос болып қалыптаса бастауының алғашқы сатысында-ақ діни танымдарының біртұтастығы мен біркелкілігі болған. Исламға дейінгі ежелгі дәстүрлер мен ислам дәстүрлерінің ұштасуы және олардың өзара ықпалдастығының нәтижесінде қарастырылып отырған кезеңде қазақ қоғамының

берекесін кетіріп, түптің түбінде олардың басым көпшілігінен дайын заң бұзушылар мен қылмыскерлер шығатыны бұрын да дәлелденген.

Бала тәрбиесіне отбасының жағымсыз әсер ету жақтарын сөз еткенде, оны үш топқа бөліп қарастыруға болады.

1. Бірінші топ – баланы қалай тәрбиелеуді біледі және дәл солай тәрбиелейді. Олар көп емес, алайда, өздерінің саналы өмірімен және сапалы іс-әрекеттерімен тек өз балаларына ғана тәрбие беріп қоймай, мектептегі қоғамдық жұмыстарға қолғабыс етіп, басқа ата-аналарға үлгі көрсетеді.

2. Екінші топ – өз балаларына өнегелі тәрбие бергісі келеді, бірақ, қалай тәрбиелеу керек екенінен білмейді. Мұндайлар ата-аналардың басым көпшілігі. Олар білмегендіктен балаларына кері әсер етуі мүмкін.

3. Үшінші топ – балаларды тәрбиелеудің жолдарын білмейді, білгісі де келмейді, педагогтерге қарсы тұратын төмендегі әлеуметтік топ. Бұлар соншалықты көп болмағанымен, «қиын» балаларды беретін отбасылар.

Халық даналығы «Ұяда не көрсең, ұшқанда соны ілесің», «Әке көрген оқ жонар, шеше көрген тон пішер», «Не ексең соны орасың», десе ұлы Абай «тегінде адам баласы адам баласынан ақыл, ғылым, ар, мінез деген нәрселерімен озады. Одан басқа нәрсемен оздым ғой демектің бәрі – ақымақшылық» деп түйіндейді. Ал атақты физиолог И.Павлов «әрбір баланың мінез-құлқы ата-анасының жағымды іс-әрекеттерінен үлгі алу барысында қалыптасады» деп тұжырымдайды.

Бала отбасы жағдайында өмірдегі әртүрлі жағдайларда өзін қалай ұстауды, адамгершілік әліппесі: кішіпейіл болу, ізеттілік, сыйластық, үлкендермен және кішілермен қандай қарым-қатынаста болу сияқты тәжірибе жинақтайды және оны меңгереді. Отбасында бірін-бірі сыйлау, қамқоршы болу, бірлесіп еңбек ету секілді игі дәстүрлер қалыптасқан болса, ол ортадан қоғамға қарсы тұратын тәрбиесіз адам шығуы теориялық жағынан алғанда мүмкін емес. Бұл әңгімеміз, әрине, бірінші топтағы ата-аналарға қатысты.

Моралдік жағынан азғындаған отбасында, әдетте, балаға жеткілікті көңіл бөлінбейді. Балалар ата-анасының қамқорлығы мен сүйіспеншілігін сезінбегендіктен, оларды А.С.Макаренко «ертеңгі күннің қуанышын жоғалта бастайды», - деген. Сондықтан олар отбасында өздеріне алмаған жылылық пен қайырымдылықты сырттан, көшеден іздейді. Бірақ, көп жағдайда оларды қоғамға жат элементтер өз «қамқорлығына» алады. Олар бұзақылар тобы, нашақорлар, жезөкшелер және тағы басқа әлеуметтік топтар болуы мүмкін.

Отбасы тәрбиесінде ең маңызды мәселенің бірі – ата-аналардың педагогикалық көзқарасының қалай қалыптасуында. Қазіргі кездегі аса бай отбасылардың пайда болуы, оларда бала тәрбиесінің дұрыс тәжірибесі қалыптасты деген сөз емес. Міне, осындай отбасылардың кейбір ата-аналары балаларының кез келген сұрансын мезетте қанағаттандыру, аламын деген нәрсенің бәрін сөзге келмей сатып әперу, үй тірлігіне қатыстырмауы баласының өзімшіл, тек қана тұтынушы, жалқау, басқаның есебінен жақсы өмір

Қолданылған әдебиеттер тізімі

1. Қазақстан Республикасының «Қазақстан-2030» даму стратегиясы.
2. Қазақстан Республикасының білім беру мекемелерінде тәрбие берудің 2006-2011 жылдарға арналған кешенді бағдарламасы. А: 2010 ж.-27 б
3. «Оқушылар арасында есірткі қабылдаудың алдын алу бойынша білім беру мекемелерінде тәрбие жұмыстарын белсенді ету туралы « ҚР Білім, мәдениет және денсаулық сақтау министрлігінің 2002 ж 29 шілде №998 бұйрығы.
4. Ата-аналарының қамқорлығынсыз қалған балалардың құқығын қорғауды реттейтін заңдастырылған актілер жинағы. Астана: 2007- 413 б
5. Дубровина И.В.,Лисина М.И. Особенности психического развития детей в семье и вне семьи. М., 1982- 205 стр
6. Прихожан А.М., Толстых Н.Н. Особенности психического развития младших школьников, воспитывающихся вне семьи М., 1982
7. Рычкова Н.А. Деадаптивное поведение детей: диагностика, коррекция, психопрофилактика.- М.,2000- 112 стр
8. Кон И.С. Психология старшеклассника.М.,1990 – 168 стр
9. Зубайраева З.А. Қазақстандағы жетім балалардың әлеуметтік проблемасы //Ордабасы тауында өткен ұлы жиынның 10 жылдығына арналған халықаралық ғылыми конференция материалдары. – Алматы, 2003. – Б. 141-145.
10. Зубайраева З.А Жетім балалармен жұмыс әлеуметтік проблема //ҚАУ-нің 10 жылдығына арналған халықаралық ғылыми-практикалық конференция материалдары.– Шымкент, 2004. – Б. 296-298.

Миначипова А.Р., Құттыбек А., Сағындық Т.

М.Х.Дулати атындағы Тараз мемлекеттік университеті, Қазақстан

ҚИЫН ЖАСӨСПІРІМДЕРДІ ТӘРБИЕЛЕУДЕГІ МЕКТЕП ҰЖЫМЫ МЕН ОТБАСЫНЫҢ РОЛІ

Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңында девиантты мінезді оқушыларға мынадай анықтама берілген: «Балалар мен жасөспірімдердің әкімшілік жазалау шараларын қолдануға әкеп соғатын құқық бұзушылықтарды үнемі жасауы, оқудан, жұмыстан үнемі жалтаруы, отбасынан немесе балалардың оқыту-тәрбиелеу ұйымдарынан үнемі кетіп қалуы, сондай-ақ қоғамға қауіпті әрекеттер жасауы».

Олардың әр кезеңде әртүрлі аталғаны бізге белгілі: «тәртібі нашар», «қиын», «тәрбиесі қиын» тағы басқа.

Ғылыми тұрғыдан зерттегенде, дәл осы балалардың оқуға қызығуларының жоқ екені, олар мектепке де сыймай, үйге де сыйлы болмай, мұғалімдердің

нақты діни өмірін сипаттайтын мейлінше ерекше синкретикалық дін нысандары біртіндеп қалыптаса бастады. Осыған байланысты, XIV-XV ғасырлардағы қазақ халқының идеологиялық өмірінің өте маңызды жағын зерттеу барысында В.П. Юдин «шыңғысшылық» деген ұғымның синкретизміне үлкен мән берген. «Шыңғыс ханның шыққан тегі, оның руы, оның ата-бабалары туралы аңыздар... адамзаттың шыққан тегі туралы мұсылмандық көрінісіне енгізілді. Мұсылмандардың тарихи шығармаларында адам баласының шығу тарихы, әдетте, адамның жаратылуынан және пайғамбарлар тарихынан басталғандығы белгілі. Ол Оғыз туралы аңыздар циклімен, Шыңғыс хан руының гениалогиясымен және көшпелі дүние руларының, тайпалары мен халықтарының одан кейінгі тармақтарымен толықтырылды» [4]. Осындай дүниетаным және діни синкретизм қарастырылып отырған кезеңдегі Қазақстан аумағындағы діни өмірдің өзіндік ерекшелігін сипаттайды.

1. 1. Қазақ мәдениеті тарихының очерктері. Оқу құралы. – Алматы: ҚазМӨҒЗИ, 2005. – 300 б.
2. М. Ж. Бұлұтай. Ата-баба діні? Түркілер неге мұсылман болды? – Алматы, Білім, 2000. – 504 б.
3. Жолдасбайұлы С. Ежелгі және ортағасырлардағы Қазақстан тарихы: (Ерте дүниеден ХҮІ ғасырға дейін). – Алматы: Ана тілі, 1995. -176 б.
4. В. П. Юдин. Орды: белая, синяя, золотая //Чингиз-наме, С. 16.
5. Қазақстан тарихы (Көне заманнан бүгінге дейін). Бес томдық. Т.ІІ. –Алматы: «Атамұра», 1998. –640 б.

Phd student Aidarkhanova E., professor Movkebayeva G.

*Al-Farabi KazNU
Faculty of International Relations*

DILEMMA OF RUSSIAN ENERGY POLICY IN CENTRAL ASIA (ON THE EXAMPLE OF KAZAKHSTAN)

The peculiarity of energy cooperation is its leading role for the Russian Federation and Central Asian countries in both economic and political cooperation. Energy – the strongest side of the Russian Federation to advance its interests in the international arena. In economics and politics Central Asian states, as noted above, the energy sector plays a crucial role [1].

Note that the energy cooperation between Russia and the Central Asian countries has a long history: established preserved since Soviet times communication between enterprises and worked out areas of cooperation. Until 2005, Russia had the monopoly of transport (pipelines and gas pipelines) for the delivery of Central Asian hydrocarbons.

Consequently, interest in energy cooperation is mutual: for Russia it serves as the main tool of economic cooperation in Central Asia and the conductor of the Russian political and economic influence. Cooperation is also reliably serves the plans of integration of Russia with the countries of the Central African Republic, allowing to maintain and develop the already established relations, patterns of interaction.

In turn, in the energy sector of the Central Asian countries face serious social and political risks associated with their objective inability of their own, without substantial foreign aid to solve the complex problems of development. They need and are looking for foreign partners for the development of the energy sector. One of the main partners has traditionally been Russia.

Energy cooperation between Russia and the Central Asian states is diverse in nature and is carried out both in the format of regional and subregional organizations (CIS, SCO), and through bilateral or trilateral intergovernmental cooperation in specific energy projects.

Within the framework of the CIS Russia is the leader in the power industry among the former republics of the USSR, it was possible to synchronize the grid 14 CIS and Baltic countries, including the five states – EurAsEC members, thereby laying the foundation for the formation of a single electricity market. It should be remembered that during the Soviet Central Asian power grid and Russia were not connected. Currently grid work in parallel. This allowed the import of cheap surplus Kyrgyz and Tajik electricity for the needs of Russia.

In 2007, Russia, Kazakhstan, Belarus, Kyrgyzstan, Tajikistan and Armenia signed an agreement on the formation of a common energy market of the CIS. The combined energy market should open access to producers and consumers of electricity in the markets of all participating countries. According to the EurAsEC line back in 2003, «Fundamentals of the energy policy of the Member States of the Eurasian Economic Community» were adopted. The main priorities of the EurAsEC activities in the energy sector hailed the joint development of hydropower complexes of Central Asia and the solution to the problem of energy supply and water management, access to a single energy balance [2].

We know that in the framework of the SCO proclaimed the task of creating a perspective of a single-member countries energy space to harmonize the interests of the producers, transporters and consumers of energy resources. In this perspective, we discuss the creation of the SCO Energy Club Members. SCO Energy Club, according to experts, is made up of exporters, transit countries and energy consumers [3]. Bilateral and trilateral energy cooperation between Russia and the Central Asian countries affected by the economic, scientific, engineering and manufacturing sector. The projects are implemented on the basis of the concluded intergovernmental agreements and contracts of varying complexity and varying urgency, in some cases – in the framework of long-term programs, which confirms the great political importance attached by the parties involved energy cooperation. Operational cooperation at the level of economic level – current interaction between enterprises,

қорғауды қамтамасыз ету, оның негізгі құқықтарын құрметтеу және балаларды ұрлауды, сатуды немесе оларды саудаға салуды болғызбауды қамтамасыз етуге бағытталған. Сонымен қатар, құжат баланы асырап алу және оны асырап алушы отбасына орналастыру үдерісінің заңдылығына екі мемлекет тарапынан бақылау жасау мақсатында мемлекеттер арасындағы ынтымақтастықты дамытуды көздейді. Еліміздің конвенцияға қосылуы баланы халықаралық асырап алу, баланы шетелдік асырап алуға құқықтық қорғау мәселелерін реттеуде басқа мемлекеттермен күш біріктіруге ықпал жасайды. Гаага конвенциясына сәйкес, бізде емделуге мүмкіндігі жоқ сырқат балалар ғана шетелдіктерге асырап алуға жіберілуі керек. Шындығын айтсақ, осы кезге дейін «ауру балалар» деп дені сау балалар жіберіліп келді. Яғни жетімдерді коммерциялық тұрғыда пайдалану фактілері орын алды. Оның үстіне, Қазақстанда ресми тіркелмеген 40-тан астам шетелдік агенттіктер жұмыс істеді. Соның әсерінен шетелдерге балалар көп әкетілді. Мұхит асқан жетімдер – біз үшін жоғалған ұрпақ. Өйткені, олар елге ешқашан қайтып келмейді. Себебі 1 жасқа жетер-жетпестен асырап алған баланың аты-жөні өзгертеді.

Өз елдерінің азаматтығын береді. Біріншіден, олар ізгілік арқылы Құдайға жақындайды. Екіншіден, ондай адамдарға өз елдерінің заңдарымен жеңілдіктер беріледі. Мысалы Солтүстік Ирландияда бір балаға аптасына 200 АҚШ доллары көлемінде жәрдемақы төленеді. Яғни әр бала үшін айына 800 АҚШ доллары. Онымен қоса, кәсіпкерлікпен айналысса, белгілі бір деңгейде салықты аз төлейді. Айдай әлемдегі 76 мемлекет қол қойған Гаага конвенциясына Қазақстан қосыла алмай келеді. Оның себебі, мұхит асқан жетімдеріміздің дені АҚШ-та. Ол кезде АҚШ та бұл құжатты ратификациялаған жоқ еді. Енді жол ашылды. 73 мемлекет бұл конвенцияны ратификациялады [10]. Яғни олар шетелдіктерге асырауға берілген балалардың құқықтарын қорғай алады.

Бұл заңның бір артықшылығы сол, мемлекеттің атынан шетелдерге кеткен балалардың өмірлерін сақтап, құқықтарын қорғай аламыз. Мысалы «Неке және отбасы» кодексіне сәйкес, шетелдіктер жыл сайын әр бала туралы мәліметтер жеткізіп, есеп беріп отыруы керек. 18 жастан соң қай елдің азаматы болғысы келетінін өзі таңдайды. Жасыратыны жоқ, елге қайту деген жай арман ғана. Сондықтан Қазақстан да Гаага конвенциясына қосылып, әр баланың хал-жағдайынан, тағдырынан толық хабардар болып, құқықтарын қорғауы керек.

Себебі балаларды ұрып-соғатын, жыныстық қатынасқа мәжбүрлейтін, тіпті өлтіріп тастайтын жағдайлар бар. Екіншіден, аталған заңдық құжатты қабылдамаған себебіміз – «Неке және отбасы» кодексінде бала асырап алуға қатысты көптеген келеңсіздіктер болды. Мысалы бұрынғы заңда жалғызбасты әйелге немесе еркекке, қос ер адамның «одақ құруынан» пайда болған отбасына бес баланы тәрбиелеуге рұқсат берілген.

Осы келеңсіздіктерді жою үшін кодекске жетіден астам түзету енгізілді. Кез келген мемлекет жат елдегі әртүрлі оқиғаларға тап болған өздерінің азаматарын қорғай алуы қажет деп ойлаймыз.

лик болып тәрбиеленеді. Сондықтан да 18 жастан соң елге қайтып келеді дегенді мүлдем ұмыту керек. Күні бүгінге дейін шетелге өтіп кеткен 6 мың 14 бала Қазақстан үшін өте көп[6]. Тіпті Қазақстан үшін бір баланың шетелге асырап алынуы өте қайғылы жағдай болуы тиіс.

Конвенцияны қолдасақ та, қолдамасақ та балалардың шетелге асуына тоқтам болмайтындығы ақиқат. Өйткені «Неке және отбасы туралы» заңнамада осындай рұқсат көрсетілген. Егер де тосқауыл қою керек болса, алдымен сол қолданыстағы заңнама арқылы тосқауыл қойылуы тиіс. «Неке және отбасы туралы» заңға өзгеріс енгізе алмай келеміз. Ол бойынша баланы асырап алушыларды бірқатар санатқа жіктеу мәселесі де көтерілген еді. Ал шетелдіктерге денсаулығында кемісі бар балаларды беру туралы ұсыныс та қозғалды. Сонымен бірге, кез-келген халықаралық конвенцияны қабылдай отырып, бұл құжатты ұлттың заңнамамыздан жоғары қоятынымыз белгілі ғой. Сондықтан да құжатты қарауға асықпағанымыз жөн. Ал Қазақстандағы жетімдер мәселесі қалай жүргізілуі тиіс.

Осы тұрғыда мысал ретінде Қазақстанда бала асырап алу қалай жүргізілетінін қарастырсақ. 1999 жылдан бастап ел азаматтары 2 мың 701, 2000 жылы – 2 мың 209, 2001 жылы – 2 мың 900, 2002 жылы – 2 мың 578, 2003 жылы – 2 мың 793, 2004 жылы – 2 мың 490, 2005 жылы – 2 мың 449 бала асырап алса, шетелдіктер 2000 жылдан бастап, 800-900 баладан асырап отырған[7].

Егер, жыл сайын Қазақстанда 2 жарым мыңнан астам бала өз елінде асырап алынатын болса, онда қалған 800-900 балаға ие табылмайтындығы қалай? Неге шетелдіктерге бала беруден басқа жолды іздемеске? Осы салаға миллиардтаған қаржы құйылар болса және сәби асыраушыларды ынталандыратын болсақ, Қазақстанда жетімдер үйін салмақ түгілі, бала асыраушылардың өзі кезекке тұратын еді. Үкімет конвенция ратификацияланып, балалардың құқықтары қорғалып, Қазақстанда барлық жағдай жасалсын десе, конвенцияға қосымша екі заң жобасы қабылдануы тиіс. Гаага конвенциясына қосылмаған елдердің азаматтарына Қазақстаннан бала асырап алу мүмкіндігі болмауы керек.

Ресми деректерге сүйенсек, еліміздегі 154 балалар үйінде тәрбиеленіп жатқан 94 мыңға жуық тастанды бала бар екен[8]. Қазақстанда жетімдерді асырауға толық жағдай бар. Бірақ мемлекеттік қадам болмай тұрған секілді. Тек қана шетелге бала беру туралы әңгімеден бұрын, осы балаларды елімізде қалай тәрбиеге алуға жағдай жасалса игі еді.

Құжатқа тоқталатын болсақ, Балаларды қорғау және баланы шетелдік асырап алуға қатысты ынтымақтастық туралы Конвенцияға 1993 жылғы мамыр айында Гаага қаласында қол қойылған, бұны 71 мемлекет қабылдап, 68-і бекіткен[9].

Бұл Біріккен Ұлттар Ұйымының балалар құқығы туралы конвенциясы, БҰҰ-ның Әлеуметтік және құқықтық принциптері туралы декларациясы және БҰҰ-ның Бас ассамблеясының 1986 жылғы желтоқсанның 3-індегі 41/84 қарары негізінде қабылданған. Конвенция асырап алынатын баланың мүддесін

firms, organizations without direct government intervention, but on the basis of international agreements concluded. At the same time Russia is, as a rule, in the role of the leader, the initiator of various projects.

The energy cooperation involving all the energy sector: oil, gas, electricity, nuclear power, coal. The choice of the area and the type of energy cooperation is a kind of indicator of the political and economic needs of the site or Russia and its partners in cooperation at this particular time, and clearly indicates the direction of the interests of Russia.

In the Russian economy: acting as a direct seller (buyer) of oil and gas of Central Asian partners (Turkmenistan, Uzbekistan) for the purpose of resale to third countries customers;

- Conducting international marketing to potential consumers of oil and gas in the interests of exporting countries (Kazakhstan, Uzbekistan, Turkmenistan); acquiring (importing) the excess electricity for the needs of domestic industry (Tajikistan, Kazakhstan); exports electricity (Kazakhstan);

- Invest in energy projects and national programs (Kazakhstan, Uzbekistan, Turkmenistan, Tajikistan, Kyrgyzstan);

- It has traditionally played the role of transit of oil and gas (Kazakhstan, Turkmenistan, Uzbekistan);

- Carries out exploration and calculates probable reserves of fuel and raw material deposits (Kyrgyzstan, Tajikistan, Uzbekistan).

In the engineering field Russia: stands developer of raw deposits (uranium – Kazakhstan, coal – Kyrgyzstan, oil and gas in the Caspian region – Uzbekistan, Kazakhstan, Turkmenistan); carries out design-designing and engineering preparation of the projects, construction companies, pipelines, hydroelectric power station, and so on. etc.; builder performs FEC objects – for example, joint participation in the construction of oil and gas pipelines («Caspian» – together with Turkmenistan and Kazakhstan), Sangtuda and Rogun HPP in Tajikistan:

- Participates in the extraction and processing of hydrocarbons from Central African Republic;

- Carries out adjustment, maintenance, engineering and technical support of the relevant equipment;

- Provide direct technical assistance.

However, it should be noted that the implementation of the practical problems of energy cooperation between Russia and Central Asian countries have traditionally favored bilateral cooperation in comparison with its multilateral forms that narrows the possibilities for energy cooperation. In turn, the bilateral cooperation is diversified depending on the direction of energy policy and the needs of specific countries, political, economic, energy needs of Russia in this region, the impact of the international situation.

Russia – Kazakhstan. Cooperation in the energy sector is a leading area of Russian-Kazakh cooperation and carried out in the sectors of oil and gas, nuclear power, electricity.

Cooperation in the energy sector is vital to both Kazakhstan and Russia. Mutually ensuring each other's markets, reduced pricing for the border regions of the missing fossil fuels favor the development of the economic life of the two republics. A Russian pipeline system carried out the main oil exports of Kazakhstan, transit through the CPC pipeline Kazakh oil (Caspian Pipeline Consortium) to Novorossiysk. Russia also provides procurement and marketing of Kazakh natural gas supplies to the markets of third countries, processing and transportation; implementation of joint projects for the development of hydrocarbon resources in the northern Caspian Sea. In the nuclear power industry – the development of uranium deposits in Kazakhstan. In the electric power industry of Russia and Kazakhstan power system operating in parallel.

The cooperation between Kazakhstan and Russia in the energy sector was initiated in the first half of the 1990s., But only intensified in 2002 with the conclusion of the Agreement on the transit of Kazakh oil through Russia for a period of 15 years [4]. First Kazakhstan needed each year to conclude an agreement on transportation of hydrocarbons on the Russian pipeline system, connecting it with Europe. Under the Agreement in 2002 Kazakhstan was guaranteed an annual export volume of over 15 million. Tons of petroleum products. Russia, in turn, had an opportunity to carry out pumping its oil through the territory of Kazakhstan in Kazakh pipeline systems.

Kazakhstan is a traditional importer of electricity from Russia. Development cooperation in the power sector was the signing in 2000 of the Treaty on the parallel operation of power systems of Kazakhstan and Russia. This document became the basis for the creation of a common energy market of the two countries, and we note the actual restoration of parallel operation of power systems of Central Asia, and further contributes to the formation of a common electricity market in the framework of integration associations Evraziysky Economic Union.

The turning point in the relations between Russia and Kazakhstan in the energy sector began in 2006. First, most bilateral agreements in this area have remained on paper and not implemented due to disagreements between the parties in the price of gas purchased by Russia. Kazakhstan has repeatedly stated the need to increase the purchase prices for the «Gazprom» in 2002 offered to «Gazprom» to create a joint venture to export its gas to the EU, but in the face of Russian «Gazprom» did not yield. This has forced Kazakhstan to intensify the search for new energy partners.

During the visit of President of Kazakhstan Nursultan Nazarbayev to Russia in April 2006, he and Russian President Vladimir Putin during a joint press conference after the meeting called for increased cooperation in the military and energy sectors. «We will continue to work to strengthen the integration process in the post-Soviet space. Energy is one of the most fundamental areas of our cooperation», – said

тұруын қарастырғаны дұрыс есми дерек бойынша осы уақытқа дейін Қазақстандық 6 мың 14 бала шетелдіктерге асырап алу үшін берілген екен. Олардың 2 мың 874-і ұл, 3 мың 141-і қыз бала. Ал бейресми деректер бойынша Қазақстан бала сатудан әлемде бесінші орында тұр. Қазақстандық балалардың көпшілігін АҚШ азаматтары асырап алып отыр[4]. Нақтырақ айтсақ, бүгінгі күнге дейін шетелдіктерге берілген қазақстандық 6 мың 14 баланың 5 мың 308-і АҚШ азаматтарының үлесіне тиіп отыр.

«Қазақстан Республикасындағы азаматтық туралы» Заңның 27-бабына сәйкес, «арнайы шетелдіктер асырап алған бала 18 жасқа дейін өз елінің азаматы болып қалады» делінген. Осыған орай, Қазақстан дәл осы балаларға қатысты қос азаматтықты мойындайды. Конституциялық кеңестің түсініктемесіне орай, шетелдіктің асырауында болған бала 18-ден асқан соң ғана, тұратын елін өзі таңдауға құқылы. Конвенция асырап алынған балалардың мүддесін қорғайды. Әрі бала асырап алу халықаралық құқық нормаларын сақтаумен бірге жүргізілмек. Бұл жоба асырап алынғаннан кейінгі бала құқықтарын қорғау кепілдіктерін қамтамасыз етеді. Шетелдіктер асырап алған баланың құқын қорғауды күшейтеді. Гаага конвенциясына сәйкес, бұрын сотталған азаматтар, дәстүрден тыс жыныстық бағдарлы адамдар, бала асырап алуға үміткер жалғызбасты шетелдіктер, 45 жастан асқан адамдар, қолайсыз климаттық, экономикалық, әскери жағдайда тұратын және азаматтығы жоқ адамдардың асырап алуына тыйым салынады. Сонымен қатар, Қазақстан Республикасының Елшілігі мен консулдығы жоқ елдерге де елімізден бала асырап алуға жол берілмейді. Бірақ мәселе басқада болып тұр. Ең бастысы осыған дейін шетелдіктерге берілген 6 мыңнан астам баланың және бұдан кейін де өз тағдырының қалай өрбитінін күтіп отырған жетім балаларға Гаага Конвенциясы арқылы әсер ете аламыз ба? Әрине, балалар құқын қорғауға бағытталған құжаттың оң тұстары да баршылық. Бірақ, кемшін тұстары да жеткілікті. Біріншіден, Қазақстаннан ең көп бала асырап отырған АҚШ-тың өзі бұл конвенцияны қабылдамаған. Яғни, АҚШ өзіне міндеттеме алғысы келмейді. Қазақстан бұл конвенцияны қабылдай отырып, құжатты ратификацияламаған АҚШ, Ресей секілді мемлекеттердегі қазақстандық балалардың құқын қорғау туралы сөз қозғай алмайды[5].

Өкінішке қарай, статистика шетелге кеткен балаларды біздің азаматтарымыз ретінде санап отыр. Бұл шындыққа сәйкес келмейді. Қазақстанда Конституция бойынша қос азаматтық деген дүние болмайды. Жалпы, күні бүгінге дейін біздің Үкімет шетелге сәби бермеудің жолын іздестірмей, бұл мәселеге мән бермей отыр деген қорытынды шығады. Ирландия, Израиль мемлекеттері шетелге бала бермейді, өйткені, сәбилерді өздерінің елдерінде отбасыларға орналастырып, материалдық жағынан ынталандырып отыр.

Ал бұл елдердің Гаага конвенциясын бекіту себебі, олар Қазақстаннан бала алады. Қазақстаннан кеткен балалар, сол елдерге өтіп, тіліне көшіп, иуда, като-

белгіленбеуінен, көптеген жергілікті атқарушы билік өкілдері бір реттік көмек көрсетумен ғана шектеліп отыр. Сондықтан да, осы мәселеге дәл қазіргі уақытта аса маңызды іс ретінде қарап, жетім балалардың мүдделері мен құқықтарын қорғауда маңызды мемлекеттік міндет пен әлеуметтік борыштарын өтеп отырған қамқоршылар мен қорғаншыларды қолдауға бар күшімізді жұмсауымыз қажет. Бала бойында ұлттық сана-сезімді қалыптастыратын қағидаларының басымдығына сүйеніп, баланың ҚР-ның Конституциясында кепілдік берілген негізгі құқықтары мен мүдделерін іске асыруға байланысты туындайтын қатынастары заңмен реттеу керек. Балаларға толымды тәрбие беруді, құқықтарын қорғауды мемлекет және қоғам, баланы асыраушылар өз мойнына алуы тиіс. Ең алдымен, жалпы балалардың негізгі құқықтарына тоқтала кетсек, біріншіден, сәбидің денсаулық сақтауға құқығы бар. Білікті медициналық көмек алуға, өскелең ұрпақтың дені сау болып өсу үшін мемлекет тарапынан жағдай жасалуы қажет. Екіншіден, әрбір баланың өмір сүруге, жеке басының бостандығына, қадір-қасиетіне және жеке өміріне қол сұғылмауға құқығы бар екенін ұмытпауымыз қажет. Үшіншіден, әрбір бала, мейлі ол жетім болсын, ата-ананың қамқорлығынсыз қалған болса да, баланың тұрғын үй-жайға меншік құқығын немесе тұрғын жайды пайдалануға өз құқығы бар. Бірақ, бұл заң жүзінде ғана болмаса, мұндай нормалардың әсіресе, жетім қорғансыз балаларға қолданылмай жатқаны баршамаызға белгілі. Жетімдер үйінен тәрбиеленіп шыққан бала әрі қарай қайда барады. Бұл қатал дүниеде, қоғамда өз орнын қалай табады. Әке ақылымен сусындамаған, ананың ыстық алақанын сезінбеген бала да жалпы адамзат баласына, қоғамға деген реніш пайда болып қатігез тұлға қалыптасуы мүмкін. 18 жасқа толған бойжеткен не бозбала өмірдің ағымына ілесе алмай, қайда барса да кедергілер мен келіспеушіліктер алдынан шығып оған төзе алмай қылмысқа барады. Заң нормаларын бұзған адам жазаға тартылады [3]. Жоғарыдағы проблемалардың болмауы үшін мемлекет, қоғам тарапынан назар аударылып, заңдық базаны барынша жетілдіріп, жетім балалардың мүдделерін қорғауымыз баршамаыздың адамзаттық парызымыз деп түсінуіміз керек. Алдымен, осы жетімдер проблемаларына қатысты арнайы көпжылдық, тұрақты әрі мүдделерін көздейтін бағдарлама әзірлеп, сол бойынша нақты әлеуметтік проблемаларды шешуіміз қажет. Еліміздегі жыл сайын ата-анасының қарауынсыз қалған балалар саны 10 мыңға жетеді. Бұл қазір ең өзекті мәселе. Заңда шет елдік ата-аналар қамқорлығына берілген балаларға консулдық мекемелер арқылы бақылау жүргізу қарастырылған. Дегенмен мұның бәрі толық деңгейде атқарылып жатыр деп айта алмаймыз. Қоғамда осы мәселеге қатысты сұрақтар туындаған соң, ол балалардың тәрбиесі, жағдайы қалай болып жатқанын бақылауға алуымыз керек. Шетел асып кетіп жатқан балаларымыздың жағдайын бақылап тұратын арнайы комиссия құрылып, оларды жіті бақылап отыру қажет. Шет елдік ата-аналар қамқорлығындағы балалардың жағдайын көрсететін суреттер жіберіп тұру немесе баланың өзі жылына бір рет келіп

Russian President Vladimir Putin [5]. In turn, President Nursultan Nazarbayev supported the presence of Russian military bases in Central Asia and the participation of Russian companies in oil production in Kazakhstan. At this meeting, the leaders of both countries signed an agreement on joint development of the Kurmangazy Kazakh field. The project cost is estimated at \$ 23 billion [6].

At the beginning of May 2006 Energy and Mineral Resources Minister of Kazakhstan Bahtykozha Izmuhambetov energokomissarom at a meeting with EU Andris Piebalgs said that his country is ready to build the Trans-Caspian gas pipeline via Turkey to Western Europe, and in 2015 to supply 20 billion [7] gas bypassing Russia . In addition, Kazakhstan has started to express their intention to support the creation of an export channel gas from Turkmenistan to China. And at the end of May 2006, the meeting of the Presidents of Kazakhstan and Russia in the Sochi residence of the President of the Russian Federation all the differences on the most topical issues of energy cooperation between the two countries have been finalized. By the end of 2006, two of the Kazakh-Russian joint venture on a parity basis were established. Another important topic of energy cooperation between the two countries is related to the new offshore fields in the Caspian Sea, Russian companies are developing «LUKOIL» and Gazprom [8].

It is important to note that the Russian and Kazakh energy cooperation is not only bilaterally but also in the framework of international organizations: it is the representatives of Russia and Kazakhstan raised the question of the establishment of the SCO Energy Club, which should consist of exporters, transit countries and consumers. The main exporters within the organization, are precisely Russia and Kazakhstan, and they are also transit.

Speaking at the Forum of interregional cooperation of Kazakhstan and Russia September 11, 2009 in Orenburg, Russian President Dmitry Medvedev called the major joint energy projects in Russia and Kazakhstan a joint venture at the Orenburg gas processing plant, construction of the third power unit of Ekibastuz GRES-2 and expressed the hope more close cooperation in the framework of the Caspian pipeline consortium [9].

In addition to cooperation in the oil and gas sector, and expand contacts in the field of nuclear energy. It should be noted that more than 70% of the entire Soviet uranium mined on the territory of Kazakhstan. In March 2004, the heads of the relevant departments of the Russian Federation and Kazakhstan, are responsible for the condition and the development of nuclear energy, signed a protocol in Alma-Ata. In 2009, in Orenburg, it was agreed to establish a joint Russian-Kazakh nuclear energy company. Russian President also called for the exchange of energy between the two countries. After the accident at the Russian Sayano-Shushenskaya hydroelectric power station, according to the Russian leadership, especially important to integrate the power system of Siberia with the European part of the country through the grid of Kazakhstan, as well as increased transmission line capacity on the route Urals – Ka-

zakhstan – Siberia. By solving these major problems, according to the president of Russia, it depends on the welfare of the vast Siberian region.

These are the main stages of energy cooperation between Russia and Kazakhstan. Obviously, this cooperation is developing, has concrete prospects for a long period and generate interest and pressing needs of both countries.

At present, Russia, Kazakhstan, Turkmenistan and Uzbekistan moved into its calculations for the gas to market prices. It has allowed many to settle differences in pricing between Russia and Central Asian gas exporters [10].

Thus, energy cooperation is a «locomotive» of economic and political spheres of Russia's cooperation with Central Asian countries. In this key sector of not only improving existing mechanisms for bilateral relations, but also the foundations of the multilateral co-operation, are «run» forward-looking integration schemes. In general, in this crucial for the economies of Russia and Central Asian countries will reach the area in recent years, significant progress, developed and implemented a specific large-scale projects. At the same time, we should pay attention to the fact that energy cooperation prevails development of fuel and raw materials and the mining sector and related industries. This one-sidedness is unlikely to solve the problem of the revival of the processing industry and ensure effective innovation and industrial development in the countries of Central Asia and Russia.

In the energy sector, as noted above, Russia and the countries of the region cooperate to this point takes place with an emphasis on bilateral cooperation, mainly in areas is a priority for the specific Central Asian states. For example, in cooperation with Tajikistan and Kyrgyzstan priorities are electric power and exploration of fuel resources, with Turkmenistan – Cooperation in the gas sector with Uzbekistan – in the sector of oil and gas, and the most extensive energy cooperation is carried out with Kazakhstan (oil, gas, electricity, nuclear energy).

Bilateral cooperation has its advantages, however, if we talk about energy cooperation between Russia and Central Asia as a whole, in recent years emerged contradictions in hydropower in connection with the use of water resources. Obvious growing competition of the Central Asian countries themselves for markets. Their role in raw-material orientation of the regional economy and exports. All these and many other problems can be solved only by joint efforts of all interested countries of Central Asia and Russia.

In addition, the emphasis on bilateral cooperation opens unobstructed space activities of other international players in the CAR space does not allow to cover the whole range of issues of Russian energy cooperation with Central Asian countries. Bilateral cooperation can not prevent dangerous not only economically, but also politically competition due to supply and energy prices. Suffice it to recall recurring Russian political disagreements with Uzbekistan because of the price and quantity of gas purchased by Russia, a similar conflict with Turkmenistan, which affect the complex political relations.

Nevertheless, we are in the course of our study tried to find some of the arguments against the conventional conclusion. For example, to answer the question by analyzing the words of experts, whether it is possible to cooperate with the countries of the world

PEDAGOGICZNA PSYCHOLOGIA

Ертай Х.,

«Әлеуметтік жұмыс және әлеуметтік-саяси пәндер» кафедрасының оқытушысы

Жосалбаева Г.М.,

СР-21к тобының студенті

Қазтұтынуодағы Қарағанды экономикалық университеті, Қазақстан

ЖЕТІМ БАЛАЛАРДЫ ӨЛЕУМЕТТІК ҚОРҒАУДАҒЫ ӨЛЕУМЕТТІК ЖҰМЫС МАМАНДАРЫНЫҢ РӨЛІ МЕН МАҢЫЗДЫЛЫҒЫ (ОТАНДЫҚ ЖӘНЕ ШЕТЕЛ МЫСАЛЫНДА)

Қазақстан Республикасында соңғы жылдары жетім балалар мен ата-анасынан ажыратылған, яғни олардың қамқорлығынсыз қалған балалардың жағдайы көпшілікті толғандыруда. Өртүрлі жағдайларға байланысты ата-ананың қамқорлығы мен сүйіспеншілігінен тыс қалғандардың мәселелері өзекті болып отыр. Бұл мәселе Қазақстан Республикасының «Қазақстан-2030» даму стратегиясына сай жетім балалар үйіндегі тәрбиелініп жатқан әрбір ұрпақтың жеке адам ретінде қалыптасуының шешуші факторы ұлттық тәрбие деп көрсеткен[1]. Жетім балалар тәрбиесіне қазіргі кезде ұлттық тәрбие тұрғысынан да көңіл бөліп, оларды тұлғалық қалыптастыру мәселесі бүгінгі күн талабы.

Қазақстан үшін қамқорлыққа зәру балалар мен шет ел ата-аналары асырап алған балалардың жағдайы мен балалар үйінде тәрбиелініп жатқан жетім балалар мен жетімдердің проблемасы көкейкесті күрделі мәселеге айналып келеді. Жалпы жетім балалар проблемасы республика бойынша маңызды проблемалардың бірі. Елдегі жетімдік мәселесінің күрделенуі отбасындағы әлеуметтік-психологиялық және экономикалық-материалдық жағдаймен байланысты. Қоғамдағы жетім балалар жайлы қалыптасқан теріс көзқарасты сейілету үшін заңдық базаны жетілдіру, стратегия жасау, патронаттық отбасыларға балаларды қабылдаудың оң тәжірибесін таратуға бағытталған күш жұмсау қажет. Елдегі жетім балалар үйлері мемлекеттік тілде тәрбие беруі қажеттігі міндеттелуі тиіс. Аталған заң жетім балалар құқын қорғай отырып, Қазақстанда жетімдер үйлерінің санын көбейтуге емес, отбасы және неке құндылықтары институтын нығайтуға жұмыс істеуі тиіс. Балаларды қамқорлыққа алушылардың көбісі зейнеткерлер болғандықтан, олардың балаға толыққанды күтім көрсетіп, білім беруіне шамалары жете бермейді. Оған қоса, қазіргі экономикалық дағдарыс уақыты да қамқоршылар жағдайын қиындата түскендей. Сондықтан қазір дәл осы топты қолдау қажет. «Неке және отбасы» заңы бойынша, қамқорлыққа алынған бала үшін қаржылай көмек көрсету қарастырылған[2]. Бірақ өкініштісі оның мөлшері мен тәртібі анық

5. Кваша В.П. Управление инновационными процессами в образовании. Дис. канд. пед. наук. М., 1994. – 345с.

REFERENCES

1. Klimentko T.K. Innovatsionnoe obrazovanie kak faktor stanovlenia budushego uchitelia. Avtoref. Diss. Habarovsk, 2000. – 289 s.
2. Dzhakupov S.M. Upravlenie poznavatelnoi deiatelnosti studentov v prosesse obucheniia. – Almaty: Qazaq universiteti, 2002. – 117 s.
3. Shumakova O.V. , Btzverhayia E.A, Kovalenko E.V, Mozzherina T.G. , Kondratieva S.A. Innovatsionnie metodi obucheniia (metodicheskie rekomendatsii dlia prepodavatelei) // Uspehi sovremennogo estestvoznaniia. – 2010. – № 2 – 84-85 s.
4. Slastenin V.A. , Podimova L.S. Pedagogika: innovatsionnaya deiatelnost M., 1997. – 456 s.
5. Kvasha V.P. Upravlenie innovatsionnimi prossessami v obrazovanii. Diss. kand. ped. nauk. – M., 1994. – 345 s.

in the energy sector and not to depend on Russia? According to this, we are now we spend intent- discuss and analyzes that will help us in this matter. The main specialists of our sociological analysis are G.Movkebaeva Professor, Professor Richard Weitz, a professor of Martha Olcott and other experts in the field of energy security.

Literature:

1. Казанцев, А. А. Дилеммы энергетической политики России в Центральной Азии / А. А. Казанцев // Экономическая политика. 2008. №5. С. 177-189.
2. Мироненков А. П., Сарсембеков Т. Т. Дорожная карта создания механизма взаимодействия государств-членов ЕвразЭС в водно-энергетическом регулировании в Центральной Азии // Окружающая среда и устойчивое Развитие в Центральной Азии и России. 08.04.2007. // <http://www.caresd.net/site.html?en=0&id=15685> (дата обращения: 09.11.2009).
3. Отношения России и Казахстана в 1994-2005 годах. Справка // Агентство РИА Новости. 04.10.2005. URL: <http://rian.ru/spravka/20051004/41592945.html> (дата обращения: 10.11.2009).
4. Разварин П. Нурсултан Назарбаев: Ждать Украину мы не будем // Известия. 2006.6 апреля. С. 2.
5. Чайка Ф. Российско-казахстанский бизнес удвоился дважды // Известия. 2006.6 апреля. С. 3.
6. Колотинский С. Владимир Путин встретился с президентом Казахстана // Информационный канал Маяк. 20.05.2006. URL: <http://vwww.old.nidyomayak.rfii.ru/interview/06/05/20/49192.html> (дата обращения: 08.11.2009).
7. Российско-киргизское торгово-экономическое сотрудничество // Посольство Российской Федерации в Киргизской Республике: Официальный сайт. URL: <http://Yvwww.kyrgyz.mid.ru/torges.html> (дата обращения: 10.11.2009).
8. Жетписов, Д. Х. Российско-казахстанские отношения. Шаг в будущее // Д. Х. Жетписов // Центр изучения стран постсоветского зарубежья. 21 03 2007 [Электронный ресурс]. – URL: <http://www.postsoviet.ru/>
9. Медведев Д. А. Выступление на совместном заседании Госсовета и Совета безопасности РФ 25 декабря 2008 г // Совет безопасности РФ: официальный сайт. URL: <http://www.scrf.gov.ru/documents/97.html>
10. Talbott S. A Farewell to Flashman: American Policy in the Caucasus and Central Asia. An Address by Deputy Secretary of State S. Talbott at the Johns Hopkins School of Advanced International Studies, Washington, DC, 21 July 1997 // Johnson's Russia list. // <http://www.cdi.org/n1ssia/j0hns011/IOVO.litml/f/i11> (дата обращения: 04.03.2010).

Лобжанидзе Авелина Авелиевна
кандидат политических наук, доцент,
кафедра философии МАДИ,
г. Москва, Россия

ПРОБЛЕМА ИРРАЦИОНАЛЬНОСТИ В АСПЕКТЕ ВЫБОРА ОБЩЕСТВЕННЫХ СИСТЕМ И ПРИОРИТЕТОВ РАЗВИТИЯ

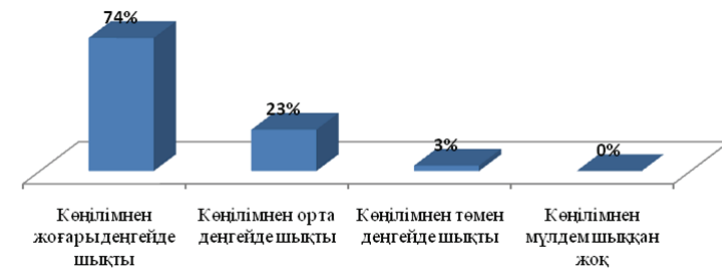
Настоящий момент в мире характеризуется нестабильностью, нелёгкими поисками оптимальных путей развития человечества. Проблема выбора моделей общественных систем и приоритетов развития, остро вставшая перед человечеством в последнее столетие, не только не решена, но и оборачивается всё новыми небезопасными гранями.

Для характеристики общественных моделей нередко как использовалось, так и используется понятие «иррациональное». Именно этим понятием часть исследователей обозначает вариант развития, по их мнению, показавший свою несостоятельность. Во время распада социалистической системы представители интеллектуальных элит (в том числе и левых) подвергали распадающуюся систему ожесточённой критике. Известный представитель итальянских политических сфер Л. Пеллигани обосновывал вывод, что социалистическая революция «создала иррациональный по своей структуре способ производства». [9]. Вот как некоторые авторы иллюстрировали эту «иррациональность» на примере ПНР: «Огромные средства направляются на добычу угля, он перерабатывается в электроэнергию, которую потребляет металлургия; сталь и железо идут на производство машин, которые помогают добывать уголь». По мнению автора данной цитаты Л. Красуцкого такое доминирование тяжёлой промышленности было вызвано идеологическими догмами, господствующими сознании руководства. [5, С.102]. Я. Титтенбрун основную причину привилегированного положения тяжёлой промышленности видел в мощных позициях «лобби» этих отраслей в политическом руководстве того времени. [10].

Социалистические системы канули в лету почти по всём мире. И теперь мы читаем о том, что современная система тоже иррациональна. «Что же получили в итоге, если оценивать современную практику и почему доминирует иррациональное, усиливая эффекты общей дестабилизации. Во-первых, человек хозяйствуя, породил экономику, из которой выделились деньги, банки, финансы и многие производные. Последних сегодня больше реального мирового богатства (350 трлн. долл.) приблизительно в пять раз – 1500 трлн долл. И этот фиктивный сектор стал преобладающим в формировании тех условий поведения, которыми руководствуются люди. В иррациональном мире можно выигрывать – не зарабатывать, только действуя иррационально», — пишет П.С. Лемещенко, ссылаясь на доводы известных западных исследователей. [6, С.9].

Сурет 9- Сабақта қолданылған әдістердің оқу материалын игеруге ықпалы

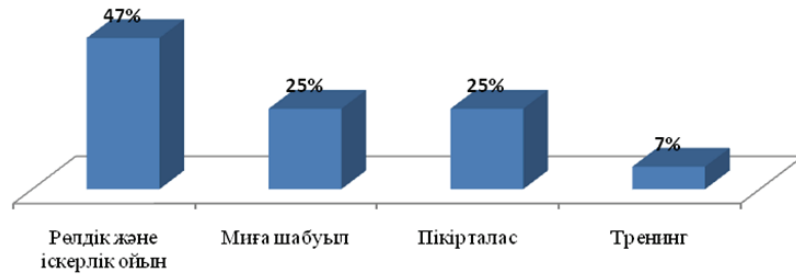
Сурет10- Сабақта қолданылған әдістердің Сіздің көңіліңізден шығуы

Қорытындылай келе біздің сауалнамамыздан алған нәтиже бойынша оқыту үдерісінде интерактивті әдістерді пайдаланудың тиімділігі арта түсті. Интерактивті әдістерді пайдаланудың психологиялық мүмкіндіктері зерделенді. Сонымен қатар, оқытушылар сауалнама нәтижесінде интерактивті әдістерді пайдалануда ескерілетін психологиялық мәселелерді анықтай алды.

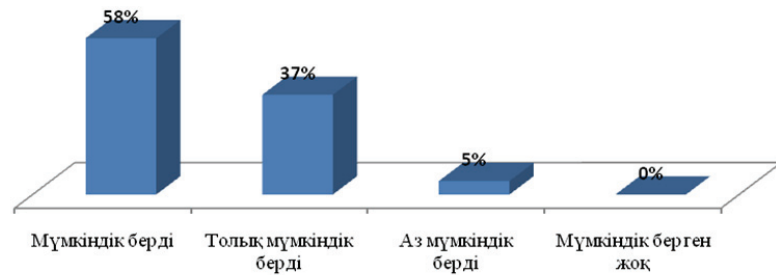
Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Клименко Т.К. Инновационное образование как фактор становления будущего учителя. Автореф. Дис. Хабаровск, 2000. – 289с.
2. Джакупов С.М. Управление познавательной деятельностью студентов в процессе обучения. – Алматы: Қазақ университеті, 2002. – 117 с.
3. Шумакова О.В., Безверхая Е.А., Коваленко Е.В., Мозжерина Т.Г., Кондратьева С.А. Инновационные методы обучения (методические рекомендации для преподавателей // Успехи современного естествознания. – 2010. – № 2 – 84-85 с.
4. Сластенин В.А., Подымова Л.С. Педагогика: инновационная деятельность М. ,1997. – 456 с.

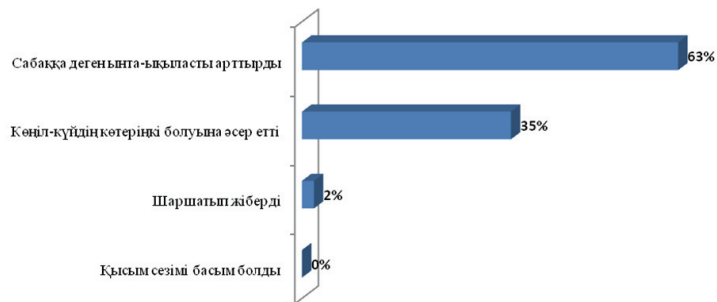
Зерттеу жұмысымыздың келесі бағытында біз білім алушылардан интерактивті әдістердің сипаттамасы туралы сауалнама алдық. Сауалнама нәтижесін төмендегі суретте кескіндейміз.

Сурет 6- Сабақ барысында қолданылған әдістер...

Сурет 7- Қолданылған әдістердің сабақ барысында толық ашылуыңызға мүмкіндік беруі

Сурет 8- Қолданылған әдістердің психологиялық әсерін сипаттау

По нашему мнению, чтобы разобраться в том, почему те, или иные системы называют иррациональными, следует определиться с самим понятием иррационального. Суть данного явления следует искать в субъектно-объектных отношениях. Субъектно-объектные отношения являются ключом к пониманию многих сложных социальных явлений [1]. Мы считаем, что иррациональное, это не характеристика бытия, и не характеристика субъекта, а феномен субъектно-объектных отношений. Иррациональное – это непознанное в объекте познания, представляющееся субъекту непознаваемым. Непознанное, не попавшее в исследовательское субъекта, не является иррациональным, так же как не является иррациональным непознанное, которое по оценке субъекта может превратиться в познанное. Для проявления феномена иррациональности необходимо наличие и субъекта, и объекта с определёнными характеристиками, которые в определённых условиях могут представляться непознаваемыми. Таким образом, у феномена иррациональности гносеологический статус на онтологической основе. [7, С.114].

Таким образом, иррациональность общественных систем состоит в неосознаваемых ни руководством, ни массами объективных кризисогенных факторах. Что касается указанных выше тенденций в Польше, то существуют исследования, раскрывающие суть данных явлений. [8].

Главное подобие двух систем, проявляется в кризисогенных факторах, основанных на стремлении к бесконечному расширению производства, к экспансии экономики, к превращению её из средства в цель человеческого существования. [7].

В поисках разрешения этого противоречия некоторые исследователи обращаются к опыту прошлого. Например, Ю.Е. Коробкова обращается к опыту корпоративной культуры русского купечества [3]. «Богатство не возводилось в культ из-за того, что успех в земных делах не гарантировал вечного спасения. В то время даже газета «Биржевые ведомости» печаталась с девизом: «Прибыль превыше всего, но честь превыше прибыли» (кредо староверов!)» [4, С.36].

Разочарование нынешним состоянием человеческого общества проявляется, в том числе, и в поисках альтернатив развития, в надежде на роль религии в формировании «ценностных аспектов становящегося, противоречивого мира», при этом подчёркивается желаемое направление глобализации: «Сущность глобализации – это не американизация, не мадонализация, не вестернизация. Глобализация – это формирование и утверждение холистичности, целостности, взаимозависимости, взаимосвязанности, интегральности разнородных и разнообразных культурных, национальных, религиозных, государственно-политических, цивилизационных и других компонентов мира и восприятие его таковым в общественном сознании. Это не унификация человечества, а новый синтез, преодолевающий односторонность как глобального, так и локального подходов». [2, С. 59]

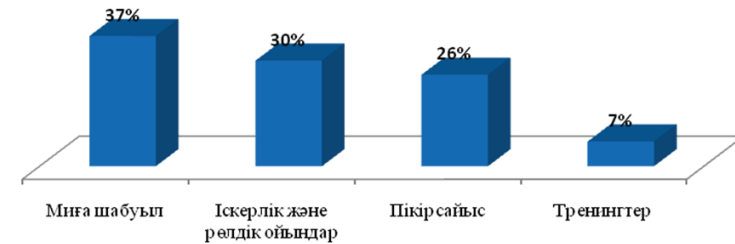
Современная мировая ситуация требует новых подходов, прорывных решений, и в этих условиях отсутствие верного методологического подхода и пу-

таблица в эвристических понятиях, в том числе в понятии «иррационального» не должны препятствовать развитию исследовательской мысли.

Литература

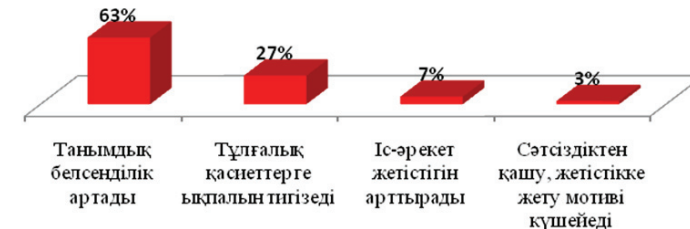
1. Бугера В.Е., Гиндуллин Н.Ф., Кадырова Г.Ф. Что такое отношение собственности и почему этот момент имеет существенное значение для развития методологии общественных отношений? // Вестник ВЭГУ. 2013. № 4 (66). С. 11-16.
2. Зубков В.П. Современный мир. Глобализация и христианство. / Актуальные проблемы философии и политологии. Сборник научных трудов. Под редакцией М.Г. Штракса. Москва, 2015. С. 51-60.
3. Коробкова Ю.Е. Корпоративная культура русского купечества как образец ведения социально ориентированного бизнеса. // Теоретическая и прикладная экономика. 2015. № 3. С. 1-15.
4. Коробкова Ю.Е. Особенности деловой этики русского купечества XIX-XX веков. // Вестник Московского университета им. С.Ю. Витте. Серия 1: Экономика и управление. 2015. № 2 (13). С. 35-40.
5. Красуцкий Л. Польша и ПОРП в период перестройки // Коммунист. 1989, №15. С.102-120.
6. Лемещенко П.С. Иррациональность современного экономического мышления и проблема диалога научного сообщества и хозяйственной практики. // Финансовое пространство. – Киев: УБД НБУ, 2013. – № 3. – С.9-19.
7. Лобжанидзе А.А. Проблема иррациональности и рациональности в аспекте исследования экономики и управления общественными системами // Научный вестник МГТУ ГА. Менеджмент, экономика, финансы. 2007. № 118. С.109-116.
8. Лобжанидзе А.А. Социально-политические аспекты экономических преобразований в Польше, 1980 – 1990-е гг. Автореферат диссертации ... кандидата политических наук: 23.00.02. М., 1996.
9. Пелликани Л. Предпосылки экономического развития: Советский вариант. // Полис (Политические исследования) 1991-№2.
10. Tittenbrun J. Upadek socjalizmu realnego w Polsce. Poznań. 1992.

«Интерактивті әдістер арқылы білім алушылардың шығармашылық белсенділігін, іскерлік қарым-қатынастарын қалай қалыптастыруға болады?» деген сауалға респонденттердің негізгі бөлігі интерактивті әдістер түрлендіріліп пайдаланылса десе 27%-ы білім алушылар интерактивті әдістердің мазмұнын толық түсінгенде, әрбір бесіншісі интерактивті әдістер орынды пайдаланылса және 7%-ы оқытушы интерактивті әдістердің тиімділігін арттырса.

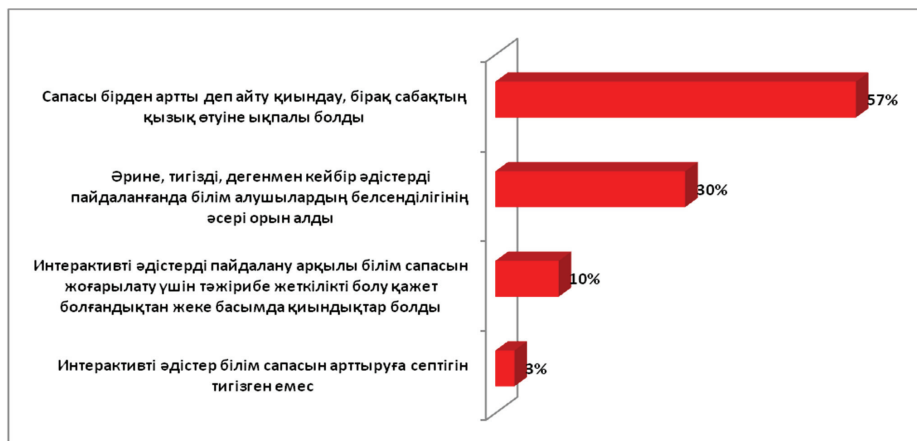
Сурет 4- Интерактивті әдістердің тәжірибеде өзінің тиімділігін көрсеткен түрі

«Интерактивті әдістердің қай түрі Сіздің тәжірибеңізде өзінің тиімділігін көрсетті?» деген сауалға респонденттердің негізгі бөлігі, яғни 37%-ы миға шабуыл әдісінің тиімділігін атаса, әрбір үшінші респонденттің іскерлік және рөлдік ойындардың әрбір төртінші респонденттің пікір сайыстардың тиімділігін басымдықпен атаған. Сауал нәтижелері бойынша тренингтер тиімді дейтіндер 7%-ды құрады.

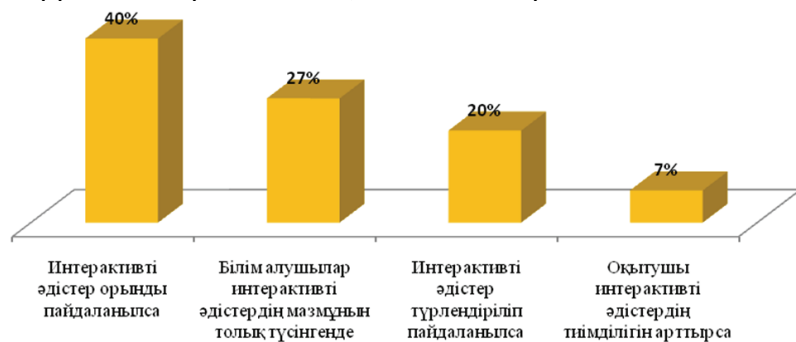
Сурет 5- Интерактивті әдістердің психологиялық мүмкіндіктерін көрсете алуы

Сауалнама барысында сұралғандарға қойылған «Интерактивті әдістердің психологиялық мүмкіндіктерін көрсете аласыз ба?» деген сауалға респонденттердің негізгі бөлігі, яғни 63%-ы танымдық белсенділік артады деп жауап берсе, 27%-ның тұлғалық қасиеттерге ықпалын тигізеді деп, 7%-ның іс-әрекет жетістігін арттырады, 3%-ның сәтсіздіктен қашу, жетістікке жету мотиві

Сурет 2- Интерактивті әдістердің білім алушылардың білім сапасын арттыруға септігін тигізу көрсеткіші

Сауалнама барысында қойылған, «Өз тәжірибеңізде интерактивті әдістер білім алушылардың білім сапасын арттыруға септігін тигізді ме?» деген сауалға респонденттердің басым бөлігі, яғни 57%-ы сапасы бірден артты деп айту қиындау, бірақ сабақтың қызық өтуіне ықпалы болды деп жауап берсе, әрбір үшінші респонденттің әрине, тигізді, дегенмен кейбір әдістерді пайдаланғанда білім алушылардың белсенділігінің әсері орын алды деп жауап бергендігі анықталды. Сол сияқты респонденттердің әрбір оныншысы интерактивті әдістерді пайдалану арқылы білім сапасын жоғарылату үшін тәжірибе жеткілікті болу қажет болғандықтан жеке басымда қиындықтар болды деп пікір білдірсе, керісінше интерактивті әдістер білім сапасын арттыруға септігін тигізген емес дейтіндер респонденттердің аз бөлігінің, яғни 3%-ның пікірінен анықталды.

Сурет 3- Интерактивті әдістер арқылы білім алушылардың шығармашылық белсенділігін, іскерлік қарым-қатынастарын қалыптастыру тәсілдері

PSYCHOLOGIA I SOCJOLOGIA

PSYCHOLOGO-WYCHOWAWCZE PROBLEMY ROZWOJU OSOBOWOŚCI W NOWOCZESNYCH WARUNKACH

К. пед. н. Анохина Е.Ю.

Орский гуманитарно-технологический институт (филиал)
Оренбургского государственного университета, Россия

СТАНОВЛЕНИЕ ЭМОЦИОНАЛЬНО-ВОЛЕВОГО КОМПОНЕНТА ЛИЧНОСТИ РЕБЕНКА СТАРШЕГО ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА В ПРОЦЕССЕ ИЗОБРАЗИТЕЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

На протяжении веков и до настоящего времени проблема становления человека, как личности продолжает волновать многих учёных. В разнообразии их ответов, а отчасти и в расхождении мнений на этот счёт проявляется сложность самого феномена личности. Каждое из определений личности, имеющихся в литературе, заслуживает того, чтобы учесть его в поисках определения данного понятия.

Личность чаще всего определяют как человека в совокупности его социальных, приобретённых качеств (Немов Р.С.). Из этого следует, что к числу личностных не относятся такие особенности человека, которые генотипически или физиологически обусловлены и никак не зависят от жизни в обществе. Ряд исследователей отмечают неразделимость психологической и социальной сущностей личности (Ананьев Б.Г., Давыдов В. В.). Одним из важнейших критериев становления личности является наличие у нее творческих возможностей, способностей к творчеству (Богоявленская Д.Б., Леонтьев А.Н.). Творчество рассматривается ими как способ существования личности. Основными условиями становления личности выступают: включение человека в общественные отношения и занятия деятельностью.

В отечественной психологии этапность процесса развития, самодвижения личности связывается со сменой ведущих видов деятельности в жизни человека. Периоды его развития соответствует периоду существования ведущего вида деятельности, в которой и происходят наиболее важные изменения в личности человека.

В современный период в психолого-педагогической науке выделяют следующие компоненты личностного развития: эмоциональный; деятельностно-практический; когнитивный.

В рамках нашей работы, мы уделили внимание становлению эмоционально-волевого компонента личности старшего дошкольника в процессе изобразительной деятельности.

Анализ психолого-педагогической литературы показал, что становление эмоционально-волевой сферы личности является важной составляющей в развитии детей дошкольного возраста. Неспособность ребенка правильно выразить свои чувства, скованность, неловкость затрудняют общение детей между собой и взрослыми. Непонимание же другого человека – причина возникновения страха, отчужденности, враждебности.

Актуальность данной темы может быть представлена следующими аспектами: кардинальные экономические, политические, социальные преобразования в обществе оказывают на современного ребенка большое влияние и подвергают серьезным эмоциональным испытаниям, что или тормозит развитие эмоционального мира дошкольника, или искажает его; наблюдения за дошкольниками в игре и повседневной деятельности показывают, что дети часто неадекватно выражают свои эмоции (злость, страх, удивление, стыд, радость, грусть), не умеют адекватно оценивать эмоции других детей, что является существенным барьером в установлении доброжелательных взаимоотношений и умении конструктивно общаться; практика показывает, что в развитии эмоциональной сферы дошкольников слабо используются возможности изобразительной деятельности, содержанием которой является передача чувств, эмоций, настроения с помощью изобразительно-выразительных средств. А, как известно, эмоциональная отзывчивость на процесс рисования, развиваемая у детей в процессе изобразительной деятельности, напрямую связана с развитием эмоциональной отзывчивости и в жизни.

Не смотря на то, что в отечественной и зарубежной литературе достаточно глубоко и подробно рассмотрены сложность и многоаспектность проблемы формирования личности ребенка (Блонский П. П., Божович Л. И., Выготский Л. С., Г.Г. Григорьева, Запорожец А. В., Леонтьев А. Н., Мухина В. С., А. Маслоу, К. Роджерс, Слободчиков В.И., З. Фрейд), слабо изученной в теории и реализованной на практике является проблема взаимодействия процесса формирования мотивов и процесса изобразительной деятельности, а как следствие развития эмоционально-волевого компонента личности дошкольника. Данное противоречие между теорией и практикой побудило нас заняться изучением данной проблемы.

На основании данных положений теории нами была выдвинута гипотеза исследования, согласно которой становление эмоционально-волевого компонента личности ребенка старшего дошкольного возраста будет проходить более эффективно, если в процессе изобразительной деятельности учить детей осознанно, выражать свое отношение к изображаемому объекту или явлению действительности, самостоятельно выбирая изобразительные средства его выражения; стимулировать деятельность от замысливания образа до его осуществления посредством реализации следующих педагогических условий: предварительного выбора детьми изобразительных средств выразительности (цвет, декоративность, динамика, композиция, планирования этапов творческого процесса; использовать игры, психогимнастические этюды, направленные на развитие у детей умения передавать эмоциональные состояния посредством мимики, пластики и бесед; создавать атмосферу эмоционального благополучия на занятиях.

Для проверки выдвинутых положений были сформулированы следующие задачи исследования: 1) изучить и проанализировать психолого-педагогическую

пайдалану әлеуетін арттыру ерекше болып табылады. ЖОО-дағы оқыту үдерісінде оқытудың интерактивті әдістерін тиімді пайдалану мәселесі өзекті болып отыр. Себебі, бүгінгі жоғары мектептегі оқу үдерісін ұйымдастыруды әлемдік деңгейге жеткізу қажеттілігі туындап отырғаны белгілі.

ЖОО-да білім алуда интерактивті әдістерді пайдалану тиімді болып табылады. Интерактивті әдістердің мәні ептіліктер мен дағдылардың қалыптасуына бағытталады [3;4]. Интерактивті әдістердің көрініс беруі мен дамуы білім алушылардың қойылған міндетке орай тек білімдерді игеріп, кәсіби икемділіктері мен дағдылары қалыптастырып ғана қоймай, тұлғаның шығармашылық және коммуникативтік қабілеттерінің жетілуімен негізделеді [5].

Жоғарыда айтылған мәселелерге орай, жоо-да оқыту үдерісін ұйымдастыруда интерактивті әдістердің психологиялық мүмкіндігін анықтау мақсатында жүргізілген зерттеу жұмысының нәтижесін ұсынуда жөн санап отырмыз. Ол үшін авторлық сауалнама құрылды. Төмендегі №1 суретте оқытушылар көзқарасында оқыту үдерісінде интерактивті әдістерді пайдалану тиімділігі анықталды.

Сурет 1- Интерактивті әдістерді сабақтың барысында қолданылу тиімділігі

Тақырып мақсатына сай жүргізілген әлеуметтік сауалнама барысында сұралғандарға қойылған «Интерактивті әдістерді сабақтың қай бөлімінде қолданған тиімді?» деген сауалаға респонденттердің негізгі бөлігі яғни 43%-ы жаңа сабақты түсіндіруде және 40%-ы қай кезеңде түрлендіре отырып пайдаланған тиімді деп жауап бергендігі анықталды. Интерактивті әдістерді сабақтың қорытынды бөлімінде тиімдірек болады дейтіндер әрбір оныншы респонденттің пікірінен анықталса, сұралғандарды 7%-ы ұйымдастыру кезеңінде пайдалаған дұрыс деген пікір білдіріп отыр.

оқыту үдерісінде интерактивті әдістердің психологиялық мүмкіндіктерін анықтауға арналған тәжірибелік жұмыс нәтижелері беріледі.

Тірек сөздер: ЖОО-дағы оқыту үдерісі, интерактивті әдістер, психологиялық мүмкіндіктер, сауалнама нәтижелері

Аннотация

В этой статье рассмотрены психологические возможности в использование интерактивных методов обучения в ВУЗЕ. Также рассмотрены психологические проблемы по подготовке будущих специалистов. Процесс интерактивных методов обучения в ВУЗЕ являются результаты экспериментальных работ по определению психологических особенностей обучающихся.

Ключевые слова: процесс образования в вузе, интерактивные методы, психологические возможности, результаты опроса

Abstract

In this article, the process of interactive methods of teaching at the university there is the possibility of the use of psychological. Future issues of psychological training. The process of interactive methods of teaching at the university are the results of experimental work to determine the psychological features.

Key words: the process of university education, interactive methods, psychological features, the results of the survey

Қазіргі таңда басымдылықтар мен әлеуметтік құндылықтар ауысымы өтіп жатқан жағдайда оқыту үдерісі әрдайым жетілдіруді талап етеді. Сондықтан болашақ мамандарды дайындаудың қазіргі жағдайында жоо-да оқыту стратегиясы мен тактикасын түбегейлі өзгертуді қажет етеді[1]. Кез-келген білім беру ұйымдарында құзіреттілік пен ұтқырлық болашақ маманның басты сипаттамасы болып табылады. Сондықтан оқу пәндерін меңгерту қарқындылығы білім алушының белсенділігіне тәуелді болып келетін таным үдерісіне баса назар аударылады[2]. Бұл мақсатқа жету тек ғана не меңгерілуіне (оқыту мазмұны) тәуелді емес, сонымен қатар, қалай меңгерілуіне: дара немесе ұжыммен, авторитарлы немесе гуманистік жағдайға байланысты болып келеді.

Дүниежүзілік жаһандану жағдайларына байланысты елімізде жоғары мектептің алдында болашақ мамандардың бәсекеге қабілетті, құзіретті, ізгілікті, тұлғалық-бағдарлық бағытқа бейімдеу талабы тұр. Бұл талаптың өз деңгейінде орындалуы жоо-дағы оқыту үдерісінің ұйымдастырылу мазмұнына тікелей байланысты. Осы орайда, болашақ мамандарды дайындауда жоо-дағы оқыту үдерісінде интерактивті әдістерді пайдалануды психологиялық негіздеу маңызды мәселелердің бірі болып табылады.

Бүгінгі күні мемлекет тарапынан білім беру саласындағы мамандарға қоғам сұранысы мен қажеттілігін қанағаттандыру үшін барынша мүмкіндік жасалып отыр. Мұны педагог мамандарды қайта даярлау мен біліктіліктерін арттыру жұмыстарының қарқыннан байқауға болады. Сондықтан Жоо-да болашақ мамандарды даярлау бағытында оқытушылардың интерактивті әдістерді

литературу по проблеме исследования; 2) выявить особенности развития эмоционально-волевого компонента личности детей 5-6 лет; 3) разработать и реализовать программу развития эмоционально-волевого компонента личности детей 5-6 лет посредством организации изобразительной деятельности; 4) выявить эффективность опытно – экспериментальной работы.

Исследование проводилось на базе ДОУ № 99 «Домовёнок» города Орска, в нем принимали участие дети старшего дошкольного возраста в количестве четырнадцати человек. Задачей констатирующего этапа исследования – было определение особенностей развития эмоционально-волевой сферы детей старшего дошкольного возраста. С этой целью использовались две методики: «Методика изучения понимания эмоциональных состояний людей, изображенных на картинке» (Г. А. Урунтаева, Ю. А. Афонькина). Исследование проводилось с детьми индивидуально в два этапа. На первом этапе использовались пиктограммы, на которых ярко выражены эмоции гнева, задумчивости, радости, испуга, грусти, удивления. Детям предлагались карточки по одной с вопросом: «Какое это лицо?». Затем ребенка спрашивали: «Как ты догадался об этом?». На втором этапе проводилась беседа, включающая одиннадцать вопросов, направленных на изучение осознания детьми своих эмоциональных состояний.

Вторая «Методика изучения волевых проявлений в процессе сюжетного рисования», тех же авторов. В нашем исследовании, мы посчитали возможным объединить две диагностические методики: «Изучение волевых проявлений» и «Изучение особенностей рисования» в одну, с последующим вычлениением уровня развития волевой сферы и особенностей рисования детей на основе совокупности критериев данных методик. Необходимость данных действий обусловлена возможностью одновременного выявления уровня сформированности волевых качеств детей в процессе рисования, и изучения особенностей развития изобразительных навыков воспитанников.

На основе совокупности показателей двух диагностических методик были определены следующие критерии оценивания степени сформированности эмоционально-волевой сферы детей: умение правильно понимать и называть эмоциональные состояния людей, изображенных на картинке и свои собственные; способность верно обозначить признаки, на которые они опирались при определении характера эмоций; дисциплинированность (умение осознанно подчиняться общественным правилам поведения и деятельности, выполнять требования взрослого), самостоятельность (умение действовать без посторонней помощи), настойчивость (умение достигать цель в условиях неуспеха, затруднений, доводить дело до конца, на препятствия реагировать адекватно, спокойно), организованность (умение рационально организовать свою деятельность, сосредоточенно ее выполнять), инициативность (умение выполнять деятельность по своей инициативе).

Уровень развития изобразительных навыков определялся соответствием содержания рисунка заявленной теме, умением точно передать форму, строение, пропорции изображения, динамикой, цветом, композицией рисунка, типом композиции («рассыпчатая композиция», «простой фриз», «двойной фриз», «тройной фриз», «широкая полоса земли», «центрированное изображение»).

По результатам констатации в экспериментальную группу вошли 10 детей старшего дошкольного возраста: четверо с высоким и трое с низким уровнем развития эмоционально-волевой сферы личности.

Стратегия формирующего этапа исследования была направлена на: формирование осознанного умения выражать свое эмоциональное отношение к изображаемому, самостоятельно выбирая изобразительные средства выразительности; в процессе рисования учить доводить начатое до конца – от замысливания образа – до его осуществления.

Логика этапов формирующего эксперимента определялась особенностями развития эмоционально-волевого компонента личности и последовательности создания продукта изобразительной деятельности: в ходе первого направления происходило обогащение эмоционального опыта ребенка, дети учились адекватно выражать свое отношение к изображаемому, посредством изобразительных средств – развивалась эмоциональная сфера (три занятия). Второе направление способствовало становлению волевых качеств детей, в процессе создания продукта изобразительной деятельности (семь занятий).

Выделение данных этапов формирующего эксперимента являлось достаточно формальным, так как на протяжении всего формирующего эксперимента целесообразно было развивать как эмоциональную сферу детей, так и их волевые качества в процессе изобразительной деятельности.

В исследовании получены данные, свидетельствующие о позитивных изменениях в развитии эмоционально-волевого компонента личности детей старшего дошкольного возраста (умение правильно понимать и называть эмоциональные состояния собственные и других, выбирать изобразительно-выразительные средства в соответствии с отношением к художественному образу, умение осознанно планировать свою деятельность, действовать без посторонней помощи, достигать цель в условиях неуспеха, затруднений, доводить начатое до конца, умение выполнять деятельность по своей инициативе) что указывает на правомерность выдвинутой нами в начале исследования гипотезы.

Литература

1. Богоявленская Д.Б. Психология творческих способностей. – М., Академия. – 2003.
2. Божович Л. И. Личность и ее формирование в детском возрасте. – Москва. - · 2008
3. Запорожец А.В. К вопросу о генезисе, функции и структуре эмоциональных процессов у ребенка: Избр. труды: в 2т. М.: Педагогика, 1986. Т.1. 400с.
4. Немов Р.С. Психология: Учеб. для студ. высш. пед. учеб. заведений: В 3 кн. – 4-е изд. – М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2003. – Кн. 1: Общие основы психологии. – 688 с. ISBN 5-691-00552-9. ISBN 5-691-00553-7(1).

мектепке даярлықтың жекелік, интеллектуалдық және мотивациялық сипаттарын көрсетеді.

Диссертациялық зерттеу нәтижелерін және ізденіс барысында жинақталған материалдарды білім беру саласында қызмет атқаратын психологтар өз тәжірибесінде пайдалауына болады.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

1. ҚР Президенті Н.Ә.Назарбаевтың Қазақстан халқына Жолдауы. 2015.
2. Пиаже Ж. Речь и мышление ребенка. М., 1969.
3. Выготский Л.С. Сөйлеу мен ойлаудың дамуы. Психология. Адамзат ақыл-ойының қазынасы. 1 т. Алматы: 2005.
4. Божович Л.И. Личность и ее формирование в детском возрасте. М., 1968.
5. Эльконин Д.Б. Детская психология. М.: 1988.
6. Обухова Л.Ф. Детская психология. М., 1995.
7. Венгер А.Л. Восприятие и обучение (Дошкольный возраст). М., 1979.
8. Забрамная С.Д. Психолого-педагогическая диагностика умственного развития. М.: 1995.
9. Рогов Е.И. Настольная книга практического психолога. М., 1996.
10. Мотков О.И. Психология самопознания личности. М.: 1993.
11. Анастаси А. Психологическое тестирование. В 2 т. М., 1982.
12. Немов Р.С. Психология. В 3 т. т.3. М., 1996.
13. Рогов Е.И. Настольная книга практического психолога. – М.: 1996.
14. Овчарова Р.В. Семейная академия: Вопросы и ответы. М., 1996.
15. Нұрмұхамбетова Т.Р. Тәжірибелік психология. 4 томды. Шымкент: 2006-2009.
16. Эльконин Д.Б. Психология обучения младшего школьника. – М.: 1990.
17. Обухова Л.Ф. Детская психология. М., 1995.
18. Леонтьев А.Н. Ис-әрекет. Сана. Тұлға. Психология. Адамзат ақыл-ойының қазынасы. 10 томдық. 2 т. Алматы, 2005.

Аяғанова А.Ж.

Қорқыт ата атындағы Қызылорда мемлекеттік университетінің қауымдастырылған профессоры м.а., психол.ғ.к.

ЖОО-ДАҒЫ ОҚЫТУ ҮДЕРІСІНДЕ ИНТЕРАКТИВТІ ӘДІСТЕРДІ ПАЙДАЛАНУДЫҢ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ МҮМКІНДІКТЕРІ

Түйіндеме

Бұл мақалада жоо-дағы оқыту үдерісінде интерактивті әдістерді пайдаланудың психологиялық мүмкіндіктері қарастырылған. Болашақ мамандарды дайындаудың психологиялық мәселелері көрсетіледі. ЖОО-да

процестердің рөлі өте үлкен екені дәлелденген (зейін қою, жадына сақтау және мотивацияның болуы). Н.П.Сакулина ұзақ уақыт зерттеу нәтижесінде 5 жастан бастап балалардың сурет салу барысындағы мінез-құлық ерекшеліктеріне сүйене отырып оларды екі типке бөлген:

1-тип – жеке заттарды салуға көбірек көңіл бөлетіндер. Олардың сурет салуға икемділігі тез дамиды.

2-тип – сюжетті сурет салатындар. Олар салған суреттерін сөзбен түсіндіріп, барлық әрекеттері ойынға айналады.

Баланың сурет салу процесін ұйымдастыруындағы осы ерекшеліктеріне байланысты Г.Гарднер оларды «коммуникаторлар» және «визуалистер» деп топтастырған. «Коммуникаторлар» сурет салу барысында онда не бейнеленгенін ауызша айтып баяндап отырады да, сурет салу процесі ойынға айналады. Ал «Визуалистер» суретке бар көңілін аударып, қоршағандарға ешқандай көңіл аудармастан, тек суретпен болады. «Коммуникаторлар» немесе, бейнелеу әрекеті барысында сюжеттік-рольдік ойын ұйымдастырушылардың қиялы өте жақсы дамыған және тіл байлығы басқа балалардан әлде қайда озық дамыған болады. Олардың фантазиясының дамуының қарқынды жүретіндігі соншалықта болғандықтан олар суретінің сапасына көңіл бөлмейді. Сурет салу тек өзінің ойын жалғастыруға негіз ретінде пайдаланылады. Сондықтан бұл типтегі балалардың бейнелеуге деген қабілеті төменірек болуы мүмкін. «Визуалистер» салған суретіндегі заттардың барлық қасиеттерін түсіруге тырысады, сурет сапасына үлкен мән береді. Олар суретін әрлеп безендіруге, суретке түскен заттар мен құбылыстардың құрылымдық жағын толық түсіруге ерекше назар аударады.

Балалардың сурет салуындағы осы ерекшеліктерді ескере отырып олардың шығармашылық қабілетін дамытуға үлкендер бағдарлы түрде жетекшілік жасауына болады. Біреулерінің бейнелеу өнеріне беген қабілетін дамытып, ал екіншілерінің жалпы шығармашылық қабілетін, шешендік өнерін, ертегілерге деген қызығушылығын дамытуға мүмкіндік туады.

1. Мектепке даярлық топтағылардың танымдық әрекеттерін бағалау үшін «Контурды сызу», «Мүсін өнері», Мейлидің «Интеллектуалдық талдау тесті», «Не салынғанын тап», «Карточкалармен жүргізілетін» әдістемелер көмегімен психодиагностикалық зерттеулер жүргізілді. Балалардың танымдық әрекеттерін дамыту жұмысын ұйымдастыруға «Түспен ажырату», «Баға беру», «Сандар құрамыз», «Бояуға арналған диктант», «Суреттік диктант», «Геометриялық диктант» т.б. ойындар мен әдістемелер қолданылды.

Мектепалды тобындағыларға психологиялық қызмет көрсету барысында көптеген ойын тренингтерін пайдалануға болады. Олардың көмегімен балалардың таным процесін дамытуға, қарым-қатынас мәдениетін қалыптастыруға, жалпы мәліметтілігін жоғарылатуға, тіл байлығын дамытып сөйлеу мәдениетін қалыптастыруға және болашақ мектеп өміріне адаптациялану қабілетін оятуға мүмкіндік туады. Барлық аталған қасиеттер

**5B050300-Психология мамандының 3 курс студенті Құттыбек А.Қ.,
тарих магистрі Ермаханова Р.Б.**

М.Х.Дулати атындағы Тараз мемлекеттік университеті, Қазақстан

ПАТРИОТТЫҚ ТӘРБИЕ – ОТАНШЫЛДЫҚ КЕПІЛІ.

Қазақ халқы ежелден басқа халықтардай Отанын, ұлтын сүйген. Батырларымыз бастаған қазақ халқы Отанын, жерін, ұлтын жаудан қорғаған. Қазақ халқының өз елін шапқыншылықтан қорғауда ерлігі аңыз болып өлең-жырға қосылған Қобыланды, Алпамыс, Ер Тарғын, Қабанбай т.б. батырлар жастайынан халық тәрбиесінің бесігінде тербеліп өскен, елін, жерін сүйген батырлар. Мұндай батырларға арналған батырлар жыры да қазақтың елін, жерін, Отанын сүйуінің негізі болып табылады.

Қазақтың ұлтжандылығы, отансүйгіштігі ертеден қалыптасқан. Оған қазақтың мақал – мәтелдері де дәлел. Мәселен, туған жер, отан туралы мақалдар-мәтелдерде: «Туған жердей жер болмас, Туған елдей ел болмас» т.б. болып кете береді. Осылайша, Отанға деген сүйіспеншілік, патриотизм қашанда ұлттық сипатқа ие, өйткені, патриоттық сезім мен көзқарастар қашанда белгілі бір ұлтқа, ұлысқа жатады.

Қазіргі заман ғылым мен технологияның қарыштап дамып, өте жоғары деңгейге жеткен шағы десек болады. Соған сай сана өркениеті өрістеп биіктеп барады. Бір анығы, адамның санасы, дүниетанымы жоғарылаған сайын қоғам да өзгереді. Алайда осындай құбылыстар орын алған қоғамымызда ұстанатын тек екі қағида бар: бірі – жан-дүниенің рухани тазалығы болса, екіншісі – сананың сергектігі. Біріншісіне жүрек, екіншісіне ақыл керек. Осыларды ұғып, білуге қайрат керек. Бұл – сонау XIX ғасырдың аяғы мен XX ғасырдың басында өмір сүрген Абай Құнанбайұлының жазып кеткен қағидасы арқылы шыққан тұжырым. Әйгілі жазушы Мұхтар Әуезовтің «Ел болам десең – бесігінді түзе» деген сөзінде сан-алуан астар бар. Кемеңгеріміздің бұл жерде «бесігінді түзе» деген сөзді «ұрпағынды түзе» деген сөздің баламасы ретінде қолданып отыр. Демек, ұрпақтың дүние танымы мен рухани байлығы үлкен жауапкершіліктің жүгі екені айқын. Елбасы Н.Ә.Назарбаев өзінің халыққа Жолдауында: «Біз Қазақстанның барлық азаматтарының отаншылдық сезімі мен өз еліне деген сүйіспеншілігін дамытуға тиіспіз» деп атап өткен болатын. Жалпы, Қазақстан Республикасында білім беруді дамытудың Мемлекеттік бағдарламасының негізгі міндеттерінің бірі қазақстандық патриотизмге, төзушілікке, биік мәдениетке, адам Қазіргі күндегі Қазақстанның дербестікке жетуі халықтардың ұлттық дүние танымының өсуіне жағдай жасады. Елімізде соңғы жылы жоғары оқу орындарында тәрбие беру мәселесіне жанаша көзқарас тұрғысынан қарауды және студенттердің патриоттық сана-сезімін, сапаларын, мінез-құлқын қалыптастыруды көздейтін тәрбиенің формалары мен әдістерін жетілдіруді талап етеді. Бұл бүгінде байсалдылық, табандылық, батылдылық, батырлық, қайсарлық туралы білім ғана емес, өнегелік, тәрбиелік көрсету қажет болып отырған уақытта аса маңызды.

Патриотизм сонымен үйлескенде ғана Қазақстан жетістікке жетеді. Елбасымыздың болашақты болжай алатын көреген саясаткер екендігін Қазақстан Республикасының мемлекеттік гимніне «Намысын бермеген қазағым мықты ғой» деп өзгеріс енгізгеннен байқауға болады. Егер назар салсаңыздар мемлекеттік гимнде тек қазақ ұлты туралы ғана айтылып тұр. Себебі болашақта Қазақстанның азаматымын дегеннің бәрі қазақ деген ұлттың айналасына ұйысып, сіңісіп кететіндігіне көз жеткізді. Қазіргі күннің өзінде еліміздің кез-келген азаматын шет мемлекеттер қазақ деп таниды. Қазақ емес талай отандастарымыз шетелге барып, өздерінің қазақ азаматы екендіктеріне көздерін жеткізіп қайтып жатыр.

Мың өліп мың тірілген қазақ халқы осы бір Отан үшін не көрмеді, не істемеді. Елін, жерін қорғау үшін кескілескен соғыстар жүргізді, одан кейінгі ұрпақ қорлық пен зорлықтың сан түрін көріп, «елім, Отаным» дегені үшін атылып, түрмеге қамалып, қуғын көрді. Тәуелсіздікті көру бір арман болып, ішқұсамен өмірден өткендері қаншама. Осының барлығы не үшін еді? Әрине Отан үшін. Сонша ғасырлар бойғы ата-бабамыздың арманы болған Отанды қорғай алмасaq сүйегімізге қара таңба болмай ма? Соншама тағдырларды жұтқан, құрбан еткен тәуелсіздікті, Отанды қорғау – Абылайхан, Кенесарыдан бастап, Әлихан, Ахмет, Мұстафа, Смағұлдар бастаған тұлғаларымыздың алдындағы, қазақ халқының алдындағы перзенттік парызымыз. Қазақ халқының Отан қорғау мәселесіндегі ерекше асқақтықпен, мақтанышпен айтуға тұратыны, көп елдер тәуелсіздігімізді қорғадық деген желеумен өзге елдің жеріне басып кірсе немесе өзге ұлттың құқын таптаса, өзге елдің жеріне сұқтанбаған әлемдегі санаулы ұлттың бірі осы қазақ халқы. Қазақ, қазақ болғалы бері тарихта ешқандай елдің жеріне басып кірмеді. Елбасымыз айтқандай «біздің тарихымызда ұялатындай ешнәрсе жоқ». Тәуелсіздігімізге, Отанымызға көз алартқандарға айтарым жеріміздің құшағы кең бәріңізге де жеріміздің астынан орын табылады дегім келеді.

Қазақтың патриотизмі қанында, генинде бар. Тек соны қайта жаңғыртып, сілкіндіру керек. Қазақ ешқашан бір үйде құл болып қызмет етпеген. Қазақ дегеннің өзі еркін, тәуелсіз деген мағына береді. Сондықтан тәуелсіздік, еркіндік ұғымдары қазақ сөзімен егіз, мағыналас. Бұл елдің атауы тарихта да Қазақ еді. Бүгін де Қазақ және болашақта да Қазақ болып қала бермек. Сондықтан бұрыннан қазақ болып келгендер үшін тарихқа, ата-бабаларыңа қиянат, сатқындық жасамай, Қазақ болып туған соң Қазақ болып өлу керек. Дүниедегі ең қымбат, ең тәтті жан болса, сол жан Жер-ана үшін, Отан үшін беріліп жатса, онда Жер-ана, Отан жаннан да қымбат деген сөз. Отан жанымыз бен тәнімізден де, бәрінен де жоғары тұрған асыл дүниеміз.

Әдебиеттер:

1. Назарбаев Н. Қазақстан – 2030. Ел Президентінің Қазақстан халқына жолдауы. – Алматы: 2012.
2. Назарбаев Н.Ә. Тарих толқынында.- Алматы: Атамұра, 1999.
3. Қ.С.Қаражан. Қазақстанның жаңа және қазіргі заман тарихы. Алматы: Қазақ университеті, 2005.

2. Балалардың ойын қызметіндегі жекелеген сәттер ойынның мазмұнын құрайды. Сондықтан олардың ойындары сауда орындарына барып, ондағы қажетті заттарды сатып алу, оны үйге алып келгеннен соң олармен не істе керек екенін қайталау, дәрігерге бару, бала бақшада өз құрбылары және психологлермен қарым-қатынас жасау, сабақ өту, оқу, жазу, сурет салу т.с.с. мағынаға ие бола бастайды. Барлық рөлдік-сюжеттік ойындарды ойнағанда балалар үшін ережелерге бағыну ерекше мағынаға ие болады, сонымен қатар осы ережелердің орындалу дұрыстығын олар қатаң қадағалайды.

Сюжет пен ойын мазмұны рөлде айқын білінеді. Мектепке дейінгілерде рөлдік ойын ережелері бар ойындармен бітіседі. Осылайша ойын өзгеріп мектепке дейінгі жас соңына таман жоғары даму деңгейіне жетеді. Ойынның дамуы екі негізгі фаза немесе кезеңге бөлінеді. Бірнеше кезеңге (3-5 жас) үшін адамдардың шынайы әрекеттерін бейнелеп көрсету тән. Екінші кезеңде (5-7 жас) адамдар арасындағы шынайы қатынастар үлгі болады. Кіші жастағы балалар құрдастарымен қарым-қатысқа түсуге онша көңіл бөлмейді. Д.Б.Элькониннің тұжырымдауынша, кіші жастағы балалар «қатар ойнайды, бірақ бірге қосылып ойнамайды». Бірте-бірте балалар арасындағы қатынас әлдеқайда интенсивті және өнімді бола бастайды. Егер бір себепке байланысты өзара әрекеттегі ойын тарқаса, қатынас процесі де ыдырайды. Курт Левиннің тәжірибесінде мектеп жасына дейінгі балалар тобын ойыншықтары бір бөлмеге алып келді. Ол ойыншықтар жарым-жартылай күйде болатын (телефонның тұтқасы жоқ, қайыққа арналған бассейн жоқ т.б.) Кемшіліктеріне қарамастан, балалар ойыншықтармен құмарын қандырып ойнады. Мектепке дейінгі жаста балалардың назары әдетте заттан адамға қарай ауады. Заттық әрекеттер дамуға қажетті деңгейден бөлек ойынның туындауы үшін баланың ересектермен қарым-қатынасының түбегейлі өзгеруі керек. Ойын әдетте қалыптасуы жағынан да, мазмұны жағынан да әлеуметтік сипатқа ие болады. Ересектермен толыққанды қарым-қатынас болмаса, ойынның дамуы мүмкін емес. Сонымен, ерте балалық шақ пен мектепке дейінгі жастың арасында ойындардың алғашқы мазмұнды түрлері бала өмірінде пайда болып, ол жетекші рөл атқара бастайды.

3. Ойынмен қатар баланың дамуына үлкен үлес қосатын әрекет – бейнелеу, ерттегі айту және арнайы үйрету, немесе оқыту болып табылады. А.Бандура әлеуметтік үйрету теориясын құрған. Бұл теория бойынша жеке тұлға дамуында «түрткі – жауап реакция» бойынша жүретін процесс төрт аралық актілерден тұрады: Баланың әрекет жасау моделіне зейін салуы. Модельге келесі талаптар қойылады: анықтығы, эмоционалдық әсерлілігі, функционалдық маңыздылығы. Бақылаушының сенсорлық мүмкіншілігі модельдің мән мағынасы түсінуге жеткілікті болуы керек. Модель әсер еткен мәліметті еске сақтауға қабілеттілік. Байқаушының байқалған әрекеттерді қайталауға қажетті қимыл әрекет жасауға мүмкіншілігінің жеткіліктілігі. Көрген нәрсесін қайталауға негіз болатын мотивацияның барлығы. Сонымен, көрген әрекеттер моделі бойынша оны қайта жаңғырту үшін когнитивтік

мыналар арқылы түсінуге болады: яғни баланың өзі туралы, жақындары, алыс туысқандары туралы, табиғи қоршаған ортада тұратындығы туралы, үй тұрмысындағы мүліктер, кеңістіктер туралы азды-көпті мағлұматтары болуы. Бала өскен сайын, оның жоғарыда аталған заттар туралы мағлұматтары бірте-бірте кеңейеді. Олар туралы түсінігі тереңдей түседі.

2. Жеке тұлғалық және әлеуметтік-психологиялық дайындық

Интеллектуалдық дайындық мектепте табысты оқудың маңызды, бірақ бірден бір емес алғышарты болып табылады. Баланы мектепке дайындау оның жаңа «әлеуметтік позицияны» (Л.И. Божович) [14] – маңызды міндеттер мен құқықтарға ие, қоғамда мектеп жасына дейінгі балалармен салыстырғанда басқа, ерекше мәртебеге ие оқушының мәртебесін қабылдауға дайындығын қалыптастыруды да талап етеді. Бұл жеке дайындық баланың мектепке, оқу қызметіне, оқытушыларға, өзіне деген қатынасында көрініс табады.

Ерік дайындығы. Мектепке дейінгі жастың өзінде бала пайда болатын қиындықтарды жеңу және өз әрекеттерін қойылған мақсатқа бағындырудың қажеттілігін түсінеді. Бұл оның өзін-өзі саналы түрде бақылауына, ішкі және сыртқы әрекеттерін, танымдық процестерін және жалпы тәртібін басқаруына әкеледі. Бұл мектепке дейінгі жастың өзінде ерік пайда болады деген тұжырым жасауға мүмкіндік береді. Әрине, мектеп жасына дейінгі балалардың еріктік әрекеттері өзіндік ерекшеліктерімен өзгешеленеді: олар қасақана, импульсивті, ситуациялық тілектер мен сезімдердің әсерімен пайда болатын әрекеттермен қатар жүреді.

Мектепке даярлық тобындағы балалардың психологиялық дамуындағы жетекші іс-әрекетін ұйымдастырудың психологиялық негіздері бағытындағы зерттеу нәтижесінде келесі қорытынды жасадық.

1. Мектепке дейінгі жас кезеңіндегі балалардың психологиялық дамуының ерекшеліктеріне байланысты ойын олардың жетекші әрекеті болып табылады.

Жетекші іс-әрекет теориясының авторы Л.С.Выготскийдің айтуынша бала дамуының тұтас процесін үш негізгі жағын бөліп көрсетуге болады:

1) үйрету процесінде білім мен іс-әрекет тәсілдерінің дамуы;

2) игерілген тәсілдерді қолданудың психологиялық механизмдерінің дамуы;

3) жеке адамның жалпы қасиеттерінің, бағыттылығы, іс-әрекеті, сана және ойлаудың психологиялық құрылымының дамуы.

Осы үш бірлестік бала дамуын қамтамасыз ету үшін оның жетекші іс-әрекетін ұйымдастырудың тиімді жолдарын анықтап алу қажет. Балалардың іс-әрекеттерін ұйымдастыру ерекшеліктерін көптеген ғалымдар зерттеген. Ж.Пиаже, Л.С.Выготский, Л.И.Божович, Д.Б. Эльконин, А.Ф.Обухова, Л.А.Венгер, В.В.Давыдов т.б. көптеген психологтар еңбектерінде мектепке даярлық тобындағы балалардың жеке тұлғалық қасиеттері мен таным процестерінің дамуына олардың іс-әрекеттерінің қосатын үлестерін жан-жақты талдап, мектепке даярлық кезеңдегі балалардың дамуына іс-әрекеттің қосатын үлесі ерекше екенін көрсеткен.

OGYLNÁ PSYCHOLOGIA

Ми́на́сипова А.Р., Қамбатыр Ж.

М.Х.Дулати атындағы Тараз мемлекеттік университеті, Қазақстан

ХАЛЫҚТЫҚ БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСİNДЕГІ ПСИХОЛОГТЫҢ МАҚСАТ-МІНДЕТТЕРІ

Психолог маманының ұстанымына келсек, ол антологиялық санатының және басты іс әрекетінің бірлігі. Психологтың бастапқы іс әректі деп жан дүниесімен бірге күйзелу. Күйзеліс әуелден психологиялық тұрғыда әр бір жанға жәй және оңай қабылданып жан дүниесіне енеді. Осы тұрғыдан қарағанда күйзелушінің өмірінің шағын үзiгiн психолог пен күйзелуші бірге кешеді. Жаны күйзеліске ұшырағанмен психологтың бір жақты жетістіктерге қол жеткізуі, жеке жетістіктері, мәдени бірлестіктің қосылп жүзеге асыруы, сонымен клиенттің мүддесінің оң нәтижеге жетуі психологтың үлесін еселейді. Антологиялық тұрғыда психолог міндеті клиенттің уайымын тек көріп қана емес жан дүниесімен сезіп, жеке даму жолын өркендету. Басқа маман иелеріне қарағанда емдеп, тәрбиелеп, жеке бас құқын немесе қызығушылықтарын қорғау емес, ол күйзелушінің өмір кесiндiсiндегi қиыншылықтың мән жайын түсініп, ұғыну. Мамандық ұстанымнан басқа әлеуметтік және жеке ұстанымын бөліп қарауға болады мамандық іс әрекетінде. Осының бәрі бір негізде байланысып жағдайластырылып, психолог маманының ролдік және мамандық стратегиясын нығыздай түседі.

Педагог психолог маманына әр түрлі әлеуметтік ролдерді, соған байланысты ұстанымдарды қабылдауға тура келеді. Түрлі жадайларға байланысты іс жүзінде шешілетін мәселемен оның тұрпатына сай ролдермен ұстанымын өзгертіп отырады. Бұл ролдер тәрбиеші, дәрігер, психотерапевтер тағы басқа ролдер болуы мүмкін. Ұстам таңдауы психологтың клиентпен қарым-қатынасына тікелей әсер етеді, маманның белсенділігін анықтап қана қоймай, жұмыс нәтижесінің жауапкершілік деңгейін анықтайды.

Халықтық білім беру жүйесіндегі психологтың мақсат міндеттері

1. Оқу-тәрбие мекемелерінде тұлғаның толық дамуын қалыптастыру;

2. Адамның әр жас ерекшелігі этапында толық тұлғалық және интеллектуалдық кәсіптік дамуын қамтамасыз ету;

3. Әрбір балаға жекелеген қатынас жолдарын табу;

4. Баланы психологиялық-педагогикалық зерттеулермен қамтамасыз ету;

5. Тұлғаның және интеллектуалдық даму ауытқуының коррекциясы мен профилактикасын жүргізу;

6. Ата-аналарды немесе бала тәрбиесімен айналысатындарды, отбасын психологиялық микроклиматты қалыптастыру жайында, консультациямен қамтамасыз ету; (жетім балаларға, жеткіншектерге, ойлау қабілеті төмен дамыған әлеуметке психологиялық көмек көрсету).

Халықтық білім беру жүйесіндегі психологтың міндеттері:

I. Қатаң түрде кәсіби компетенциясы шешудегі сұрақтарды қарастыруға және шешімдер қабылдау;

II. Психокоррекциялық жұмыстарды дамытуда қазіргі ғылыми негізделген диагностикалық әдістерді қолданып, психология ғылымының жаңа жеістктерін білуге;

III. Диагностикалық психокоррекциялау және өзге де жұмыстарды сәйкес кәсіби дайындықты игермеген тұлғалардың жүгізуге тыйым салуға;

IV. Барлық сұрақтарды баланың мүддесі мен толық қанды дамуына байланысты шешуге;

V. Кәсіби құпияны сақтауға;

Диагностикалық немесе коррекциялық жұмыстар нәтижесінде алынған мағлұматтармен таныстыру, егер балаға немесе айналасындағыларға қолайсыз әсер ететін болса жария етпеуі;

VI. Баланың толық психикалық дамуын қамтамасыз етуге және балаға жеке келуге байланысты негізгі мәселелерді шешуде қажетті көмек көрсетуге;

1. Жеке басылық проблемасын шешуде балаға жедел қажетті көмек жасауға;

2. Әкімшілікпен және педагогтар ұжымымен тығыз байланыста жұмыс жасауға;

3. Әкімшіліктің сұрауы бойынша психологиялық медико-педагогикалық материалдардың қажетін дайындауға;

VII. Бала тәрбиелеуде дау тудырушы сұрақтарды қарастыруға қатысуға.

Халықтық білім беру жүйесіндегі құқықтары:

I. Оқыту-тәрбиелеу мекемесінің нақты жағдайын ескере отырып жұмыс бағытын анықтауға;

II. Балалармен және ересектермен нақты міндеттерді қалыптастыруға:

1. Жұмыстың формасы мен әдісін таңдап алуға және әр түрлі жұмыс түрлерін өткізу туралы шешім қабылдауға;

2. Өз жұмысының негізгі принциптеріне, міндеттеріне қарама-қарсылық тудыратын, қарама-қайшы келетін тапсырмалардан, шаралардан бас тартуға;

III. Оқыту-тәрбиелеу мекемесінің құжаттарымен танысуға және медициналық мекемелерге сұраныс-тапсырма жасауға;

IV. Психодиагностика, психокоррекция және өзге жұмыс түрлерін жаңа әдістерді талдауға қатысуға;

V. Эфектілі бағалауда топпен және жекелей психологиялық зерттеулер және мақсатын зерттеуде эксперименттерді, оқыту-тәрбиелеу мекемелерінде жүргізуге;

1. Өз жұмыс тәжірибесін жалпылауда ғылыми журналдарда жариялауға;

VI. Ата-аналармен немесе оларды алмастырушы тұлғалармен жұмыс жасауда, баланың дамуын қорғауда сабақ режиміне т.б. байланысты сұрақтармен өте қажетті жағдайда жетекшілік (басшылық) арқылы сәйкес мекемелерге сұраныс жасауға;

VII. Оқушыларды кәсіби анықтауда және өзге де баланың мүддесін қорғауға байланысты сұрақтар бойынша психикалық көмек және кәсіби бағдарлау орталықтарына ден қоюға немесе көңіл бұруға.

Әдебиет:

1. А. Рысбекова танымдық қабілетті арттыру шарттары. Алматы. // Қазақстан мектебі №7. 2004ж.

2. Т. Сабыров Оқушылардың оқу белсенділігін арттыру жолдары. Алматы. Мектеп. 1997ж.

3. А. Едігенова Танымдық қызушылық ерекшеліктері. // Қазақстан мектебі. №10 2003ж.

4. Б. Әбықанова, Илиясова танымдық, белсенділік, дербес, іс әрекет. // Қазақстан мектебі №4. 2004ж.

Танирбергенова А.Ш. – п.ғ.к., доцент

«Тұран-Астана» университеті

Есқақова Ф. – «Тұран-Астана»

университетінің магистранты

Астана қаласы, Қазақстан Республикасы

**БАЛАНЫҢ ЖЕТЕКШІ ІС-ӘРЕКЕТІНІҢ
ДАМУ МҮМКІНДІКТЕРІ**

Бүгінгі күнде мектепке оқуға дайындық іс жүзінде жалпыға танымал, көп компонентті білім бола отырып, ол кешенді психологиямыздың зерттеулерін талап етеді. Психологиялық дайындықтың құрамынан мынадай компоненттерді ажыратуға болады:

1. Интеллектуалды дайындық.

2. Жеке-тұлғалық дайындық.

3. Әлеуметтік-психологиялық дайындық.

Әдебиеттердегі қайнар көздері талдай отырып «баланың мектепте оқуға психологиялық дайындау» түсінігін анықтау туралы сұрақ бойынша, әрбір құрамдас компоненттердің мазмұндық сипаттамасын ашып көрсетейік.

1. Интеллектуалдық дайындық. Баланың мектепке интеллектуалдық дайындық компоненті баланың ой-өрісінің, нақты – білім қорын қарастырады. Балалардың қоршаған ортасымен тұрмыстық білім қорындағы мәліметтерді